

Σύντομο
Βιογραφικό Σημείωμα

Γεώργιος Νικ. Μεντής

Γεννήθηκε στο Ίσαρη Αρκαδίας το 1935.
Τελείωσε το Δημοτικό Σχολείο
στο Ίσαρη, την Εμπορική Σχολή
στην Καλαμάτα και την Ανωτάτη
Βιομηχανική Σχολή Πειραιά.
Είναι παντρεμένος με την εκπαιδευτικό
Κων/να Παπαχατζή και έχει δύο κόρες.
Είναι συνταξιούχος Εκτελωνιστής.

ΙΣΑΡΑΪΪΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

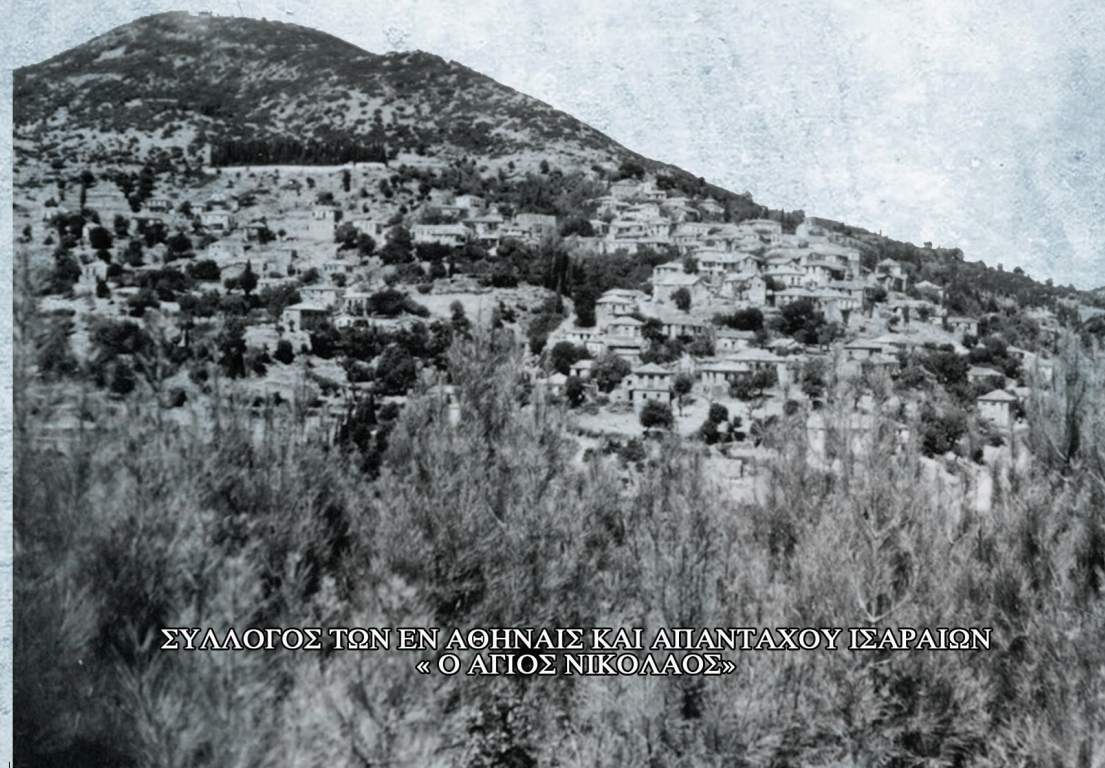
Παραδόσεις - έθιμα μας ιθαρένας γηίης

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΜΕΝΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΜΕΝΤΗΣ

ΙΣΑΡΑΪΪΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Παραδόσεις - έθιμα μας ιθαρένας γηίης

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΙΣΑΡΑΙΩΝ
« Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ »

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΜΕΝΤΗΣ

ΙΣΑΡΑΪΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Παραδόσεις - έθιμα μιας πορείας ζωής

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ευθύμιος Μασσούκας – συγγραφέας
ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Χαράλαμπος Ασημακόπουλος – ιατρός

ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΙΣΑΡΑΙΩΝ
«Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οταν ήμουν στην ενεργό επαγγελματική δράση και φυσικά νεότερος, έχοντας αυξημένες ευθύνες και περισσότερες υποχρεώσεις, άκουγα μερικούς, απόμαχους της εργασίας και περίπου ηλικιωμένους, να λένε ότι έγραφαν απομνημονεύματα ή να διαβάζουν άλλων. Έλεγα μέσα μου, όρεξη που την έχουν (!) και απορούσα που βρίσκουν τον χρόνο αλλά και τη διάθεση για τέτοια πράγματα.

Τώρα, στο απόδειπνο της βιωτής και της ζήσης το σώμα, τώρα που δεν μετράω τη ζωή με προσδοκίες, αλλά με ελλείμματα, πριν καταθέσω τις πινακίδες, αποφάσισα να κάνω πράξη την επιθυμία που από καιρό κλωθογυρίζει στο μυαλό μου!

Αναλογίζομαι όμως τι νόημα έχει αυτό το εγχείρημα, ν' ανασκαλέψω τη σκόνη του χρόνου και να γράψω για τους άτυχους καιρούς των παιδικών μου χρόνων. Ποιο σκοπό θα εξυπηρετούσε και αν θα κατάφερα να αποτυπώσω πιστά και αντικειμενικά τις σκέψεις μου, τις αναμνήσεις μου, τα βιώματά μου. Να πω αλήθειες. Όμως μια και μόνη αλήθεια δεν υπάρχει, γιατί η αλήθεια είναι σαν το διαμάντι κι' έχει πολλές πλευρές. Διάβασα κάπου ότι όλα έχουν το αντίθετό τους, λ.χ. το φως έχει το σκοτάδι, ενώ το αντίθετο της αλήθειας δεν είναι το ψέμα όπως θα νόμιζε κανείς, αλλά μια άλλη αλήθεια. Επομένως ποιες αλήθειες θα πω; Τις δικές μου φυσικά.

Ακόμη έχω να παρατηρήσω πως η κάθε αφήγηση χρωματίζεται από τις αποχρώσεις των αντιλήψεων του γράφοντος, και όσο καλοπροαίρετες κι αν είναι οι προθέσεις του δεν αρκούν για να αποτυπώσουν απολύτως αντικειμενικά τα γεγονότα. Ο καθένας βλέπει με τα δικά του μάτια. Μη ξεχνάμε ότι και ο όρος «αντικειμενικά» είναι κι' αυτός σχετικός. Αν κάποιοι λοιπόν δεν συμφωνήσουν με κάποιες απόψεις μου, ας με συγχωρέσουν, είναι φυσικό και δημοκρατικό δικαίωμα η διαφορετική άποψη. Στο κάτω – κάτω δεν είναι απαραίτητο να συμφωνούμε.

Τα ερωτηματικά αυτά με παίδεψαν αρκετό καιρό. Όμως διαπιστώνω ότι, όσο μεγαλώνουμε, ο νους μας ξεστρατίζει στο παρελθόν. Είναι ένα είδος υποσυνείδητου παλιμπαιδισμού, αφού τα βιώματα των παιδικών μας χρόνων έχουν αφήσει ανεξίτηλα τ' αποτυπώματά τους στον χαρακτήρα μας. Τα παιδικά μας χρόνια στην ουσία είναι η πατρίδα μας, εκεί που παίξαμε παιδιά, εκεί που ξεκίνησε να καταγράφεται το βιβλίο της ζωής.

Έτσι, δειλά - δειλά, μέσα μου άρχισε να καλλιεργείται η επιθυμία της πραγμάτωσης. Εδώ θέλω να σημειώσω πως στην απόφασή μου αυτή με βοήθησε και η προτροπή ενός καλού φίλου, από παιδικής ηλικίας, του Πατέρα Νεκτάριου, ο οποίος κάποτε μου είπε: «Αφού τώρα έχεις χρόνο, γιατί δεν γράφεις κάτι για το Ίσαρη των παλιών χρόνων;» Οφείλω να ομολογήσω λοιπόν, ότι, εκτός από την ανάγκη, που νιώθω να εξωτερικεύσω αυτή την εσωτερική μου επιθυμία, η προτροπή του Π. Νεκτάριου ήταν το έναυσμα της απόφασής μου.

Και κάτι ακόμα, έρχεται κάποια μέρα που όλοι μπαίνουμε στην εποχή της αναζήτησης, αναζητούνε τα κλειδιά μας, τα γυαλιά μας, τα πράγματα μας, ξεχνάνε πολύ γνωστά μας ονόματα, και ύστερα τα θυμόμαστε όταν δεν τα χρειαζόμαστε. Έπρεπε λοιπόν να γράψω όσο θυμάται το ρημάδι το μυαλό, αργότερα ποιος ξέρει, το φέγγος θαμπώνει, οι μέρες μουνταίνουν, μπορεί να πέσει ομίχλη. Όσο μπορώ ακόμα να ξεχωρίσω, από τις παλιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες, αυτές που σημάδεψαν τα βιώματά μου, μικρές στιγμές που με μεγάλωσαν.

Η ανάμνηση είναι μια επιστροφή, άλλη δυστυχώς δεν υπάρχει, μια επιστροφή σε ένα μέλλον που έγινε παρελθόν.

Επισημαίνω δε, ότι οι διηγήσεις, τα βιώματα, τα γεγονότα, είναι προσωπικές εμπειρίες και αναμνήσεις.

Και τώρα να συστηθώ: Ονομάζομαι Γεώργιος Μεντής, του Νικολάου και της Μαριγώς, γεννήθηκα τον Οκτώβριο του 1935 στο Ίσαρη. Τελείωσα, μετέμποδιών, λόγω του πολέμου, το δημοτικό σχολείο στο Ίσαρη, την Εμπορική Σχολή στην Καλαμάτα και την Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή στην Αθήνα τότε και σήμερα Πανεπι-

στήμιο Πειραιά.

Μία διευκρίνιση,

Όταν έκανα τη σκέψη, που τελικά υλοποίησα, της καταγραφής αυτού του πονήματος, σκοπός μου ήταν να αφήσω στα παιδιά μου και στα εγγόνια μου, μία πορεία ζωής που έχει την αναφορά της σε προσωπικά βιώματα, συνήθειες και παραδόσεις μίας παρελθούσης εποχής του τόπου μας. Δεν φανταζόμουν ότι ο Πρόεδρος του Συλλόγου μας κ. Χάρης Ασημακόπουλος, θα κρίνει ότι το πόνημα αυτό έχει γενικότερο ενδιαφέρον και το παρουσιάζει υπό τη μορφή βιβλίου.

Το γεγονός αυτό, το θεωρώ εξαιρετική τιμή και εκφράζω ένα μεγάλο ευχαριστώ!

**25.3.2009: Κατάθεση στεφάνου στο Ηρώο πεσόντων Ισραελίων
κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες**

*Γεώργιος Ν. Μεντής
15/02/2018*

ΠΩΣ ΠΗΡΕ Τ' ΟΝΟΜΑ ΙΣΑΡΗ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΑΣ

Περισσότερα και πλέον από εκατό χρόνια πριν την επανάσταση του '21 ήρθε στην περιοχή, όπου βρίσκεται σήμερα το χωριό μας, ένας κτηνοτρόφος με την οικογένειά του, ο οποίος ονομαζόταν Ίσαρης.

Επειδή η περιοχή ήταν από τη φύση της οχρωματική, οι Τούρκοι την είχαν αποκαλέσει **Ισάρ**, που σημαίνει φρούριο. Και μάλλον γι' αυτό ο ποιμένας που έβοσκε τα ζώα του εκεί πήρε τ' όνομα Ίσαρης.

Βόσκοντας το κοπάδι του από την Αγριακόνα μέχρι την κορυφή, μια μέρα είδε τον τράγο του που έβγαινε μέσα από πυκνά πουρνάρια, να έχει βρεγμένη την γενειάδα του. *(Ο τράγος εν προκειμένω, συνειρμικά, παραπέμπει στον τραγοπόδαρο θεό των Αρκάδων, τον Πάνα).* Έτσι ανακάλυψε εντελώς τυχαία, με την καθοδήγηση του τράγου του, μια πηγή σε ένα μέρος με μεγάλο αγνάντιο και εκτενή ορίζοντα. Η πηγή αυτή είναι σήμερα η κεντρική βρύση του χωριού μας. Γρήγορα όμως ανακάλυψε παραπάνω και μια δεύτερη πηγή. Πάνω Βρύση (του Μπάκου) την είπαν μετά. Σκέφτηκε λοιπόν να εγκατασταθεί εκεί, αφού η περιοχή διέθετε εδάφη για καλλιέργεια, ήταν και δασώδης, κατάλληλη για κτηνοτροφία, αλλά και δύσβατη ώστε να παρέχει σχετική ασφάλεια, και έτσι έχτισε δίπλα στη πηγή το κονάκι του.

Ο δεύτερος κάτοικος του Ίσαρη ονομαζόταν Βρεττός. Προερχόταν από ένα χωριό του Άργους, το οποίο αναγκάστηκε να εγκαταλείψει, για ν' αποφύγει να δώσει, ένα από τα αγόρια του για τα τάγματα των Γενιτσάρων, (φόρος αίματος), όπως ήταν

υποχρεωμένος (με βάση το φιρμάνι) κάθε χριστιανός που είχε παιδιά κατάλληλης ηλικίας, και κατέφυγε σε ένα ασήμαντο χωριό της Τριφυλίας, αλλάζοντας το όνομά του σε Βρεττός αλλά και Βιλαέτι. (Το βιλαέτι ήταν μεγάλη διοικητική περιοχή). Εκεί θεώρησε ότι η οικογένειά του ήταν ασφαλής και ότι απαλλάχτηκε και από ένα χρηματικό ποσό που χρωστούσε στον Τούρκο Αγά του Ναυπλίου. Ο Αγάς όμως αφού συγκέντρωσε τις αναγκαίες πληροφορίες τον ανακάλυψε, και τον ανάγκασε να τον ακολουθήσει με την οικογένεια του πίσω στο Ναύπλιο. Το βράδυ έφτασαν κοντά στο μέρος που κατοικούσε ο Ίσαρης, ο οποίος τους περιποιήθηκε. Όταν ερώτησε και πληροφορήθηκε γιατί το τούρκικο απόσπασμα συνοδεύει την οικογένεια αυτή, προσεφέρθη να καταβάλει αυτός το οφειλόμενο ποσό στον Αγά, αφού προηγουμένως έλαβε την υπόσχεση του Βρεττού ότι θα εγκατασταθεί κι' αυτός εκεί και θα συνοικήσει κοντά του. Γης υπήρχε, δουλευτάρικα χέρια χρειάζονταν, βοσκότοποι επίσης, πόδια για να τους ανεβοκατεβαίνουν χρειάζονταν. *(Πολλοί, κυνηγημένοι για διάφορους λόγους από τους Τούρκους, ενδεχομένως και εγκληματίες, αλλάζοντας τότε όνομα και βιλαέτι, χανόντουσαν και έμειναν ακαταδίωκτοι. Ίσως και ο Ίσαρης να ήταν ένας από αυτούς, και γι' αυτό να είχε πάρει (αλλάξει) και το όνομα του, Ίσαρης από το Ισάκ και επεδίωξε τώρα να αποκτήσει γείτονα τον επίσης παράνομο, τον Βρεττό. Δύο διωκόμενοι μαζί είναι πιο ισχυροί από τον έναν).* Ο Αγάς συμφώνησε, ο φόρος αίματος που χρωστούσε ο οφειλέτης του στον Σουλτάνο τον άφηγε αδιάφορο, προκειμένου να πάρει αυτός τα λεφτά του, και έτσι ο Βρεττός έγινε ο δεύτερος κάτοικος του σημερινού χωριού μας. Ο Βρεττός εγκαταστάθηκε στη δυτική πλευρά της τοποθεσίας, εκεί που είναι σήμερα τα Σιωραίικα, ενώ ο Ίσαρης είχε εγκατασταθεί από την άλλη πλευρά.

Επίσης ο Ίσαρης κάλεσε και άλλους ποιμένες, οι οποίοι για

ν' αποφύγουν τον Τούρκικο ζυγό, είχαν εγκαταλείψει τα εύφωρα εδάφη της Μεσσηνίας και ζούσαν σκόρπιοι στα γύρω βουνά, να εγκατασταθούν κι αυτοί εκεί. Έτσι χτίστηκε ο πρώτος οικισμός τον οποίο οι επόμενες γενιές μετέτρεψαν σε κανονικό χωριό*.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Η πρώτη αποτύπωση στην μνήμη μου, είναι η κηδεία του παππού μου, του Γιώργη Μεντή-Καραγιάννη, που πέθανε το 1938. Το μόνο στοιχείο που συγκρατώ, από το γεγονός αυτό, είναι η συγκέντρωση αρκετού κόσμου στο σπίτι μας. Αυτό μου έκανε εντύπωση γιατί δεν το είχα ξαναζήσει.

Έτσι το συνδέω και πέραν τούτου τίποτα άλλο συγκεκριμένο, δεδομένου ότι ήμουν τότε μόλις τριών χρόνων.

Αν το γεγονός αυτό, είναι συγκεχυμένο στο μυαλό μου, το άλλο όμως γεγονός, που μπορώ να βεβαιώσω με σιγουριά και το οποίο αποτελεί την αφετηρία της καταγραφής των αναμνήσεων μου, στη μνήμη μου, είναι η κήρυξη του πολέμου του 1940, μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας-Γερμανίας.

* (Τις παραπάνω πληροφορίες, μου τις μετέφερε ο Ευθύμιος Ματσούκας, ο οποίος τις είχε από την αείμνηστη Ισαραΐα σύζυγό του Γαρουφαλλιά).

Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940

Το πρωί της ημέρας εκείνης, Δευτέρα 28 Οκτωβρίου, με πήρε ο πατέρας μου να πάμε στο κτήμα μας στην Κοκκινόλακα. Εκείνος για κάποιες αγροτικές δουλειές, εγώ για παρέα.

Καβάλα εγώ στη γαϊδούρα και ο πατέρας μου οδοιπορώντας, ξεκινήσαμε. Για να φτάσουμε στον προορισμό μας θέλαμε περισσότερο από μια ώρα. Όταν φτάσαμε στο Ασπρόγιο (τοπωνύμιο) και περάσαμε τις πρώτες γραμμές του τρένου, ακούσαμε να χτυπούν οι καμπάνες στους Χράνους. Είναι ένα χωριό σχετικά κοντά. Είδα τον πατέρα μου να φωνάζει κάποιο Γιώργη, που ήταν στο διπλανό χωράφι και να τον ρωτά, γιατί χτυπούν οι καμπάνες.

Αυτός του απάντησε ότι, από ότι άκουσε, μάλλον κηρύχθηκε ο πόλεμος. Ο άνθρωπος αυτός ήταν ο Κουτσόγιωργας. Εγώ δεν πολυκαταλάβαινα τι συνέβαινε. Αμέσως ο πατέρας μου γύρισε τη γαϊδούρα με κατεύθυνση πάλι για το χωριό. Ο πατέρας μου σιωπηλός ακολουθούσε τη γαϊδούρα, εγώ νόμιζα πως πάμε στην Κοκκινόλακα, μέχρι που φτάσαμε στο πέταλο, και τότε πήρα είδηση το «πισάγναρο», ενώ ακούγαμε και τις καμπάνες του χωριού να χτυπάνε, για τον ίδιο λόγο.

Μπαίνοντας στο χωριό, από τα πρώτα σπίτια, έβλεπες ομάδες-ομάδες ανθρώπων κάθε γειτονιάς, να κουβεντιάζουν γύρω από αυτό το θέμα.

Τότε δεν υπήρχε άμεσο δίκτυο πληροφόρησης και οι συγγεντώσεις αυτές γίνονταν, απλά για συζήτηση, για σκέψεις, για εικασίες και τα παρόμοια που συμβαίνουν σε τέτοιες περιπτώσεις, όταν στερούνται συγκεκριμένων και έγκυρων ειδήσεων. Όμως αυξάνουν την αβεβαιότητα και ενισχύουν τον πανικό.

Αυτή η κατάσταση επικρατούσε και στη δική μας γειτονιά όταν φτάσαμε εκεί. Εγώ όμως έτρεξα να βρω τα παιδιά της γειτονιάς για παιχνίδι.

Όταν το μεσημέρι, μαζεύτηκα στο σπίτι για φαγητό, οι συγκεντρώσεις των μεγάλων αυξανόντουσαν, οι συζητήσεις, οι εικασίες, τα ενδεχόμενα, οι πιθανότητες για τις εξελίξεις, σε πλήρη ανάπτυξη. Ο καθένας πρόσθετε και τις δικές του σκέψεις, τους δικούς τους προβληματισμούς.

Μη θέλοντας και εγώ και μη έχοντας κάτι άλλο να κάνω, παρακολουθούσα τα συμβαίνοντα και σιγά-σιγά έμπαινα στο πνεύμα της ανησυχίας τους. Άκουγα για επιστράτευση χωρίς να ξέρω τι σημαίνει, άκουγα για επίταξη των ζώων χωρίς να καταλαβαίνω τι είναι αυτό, άκουγα για πείνα χωρίς να το συνειδητοποιώ, άκουγα για Κατοχή και αγνοούσα τη σημασία της.

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα ζούσαμε τις πρώτες μέρες. Οι μεγάλοι με την αγωνία, τον φόβο, τον κίνδυνο, τις ευθύνες, την αβεβαιότητα για το τι θα γίνει στο άμεσο μέλλον και πως θα ξεπεραστούν τα προβλήματα που δημιουργούνται με τη νέα κατάσταση.

Εμείς τα παιδιά, ανάλογα με την ηλικία, άλλα συμμερίζονταν την νέα κατάσταση, και άλλα, όπως εγώ και της σειράς μου στην ηλικία, συμμεριζόμαστε μερικώς και βέβαια ύστερα από το παιχνίδι.

Όσο περνούσε όμως ο χρόνος και η κατάσταση χειροτέρευε, αρχίσαμε να νιώθουμε τις συνέπειες στο πετσί μας. Και τούτο γινόταν φανερό είτε από την ανασφάλεια που επικρατούσε, είτε από την έλλειψη τροφίμων.

Όταν παρουσιάστηκαν στο χωριό οι πρώτοι Ιταλοί κατακτητές, την επιδείνωση της κατάστασης, ενίσχυσε και ο φόβος. Τότε συνειδητοποίησα πλέον και εγώ τη δύσκολη θέση μας. Κάπου με το παιχνίδι ξεχνιόμουν και το ξεπερνούσα για λίγο,

υποσυνείδητα όμως κάτι με απασχολούσε και ένιωθα μέσα μου μια αόρατη ανησυχία, ένα βάρος, μια αβεβαιότητα. Και η κατάσταση αυτή, ήταν σχετικά καλή σε σχέση με εκείνα που ακολούθησαν την επόμενη τριετία, με την παρουσία των Γερμανών.

Σαν ξεκίνησα χρονολογικά από την αφετηρία της μνήμης μου, που συνοδεύτηκε από δυσάρεστες καταστάσεις και γεγονότα, θα συνεχίσω την περιγραφή μου αυτή, με την παράθεση βιωμάτων και συμπερασμάτων από τον πόλεμο αυτό και τις συνέπειές του.

Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1940 -ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως αναφέρω και παραπάνω, έζησα την Κατοχή της Ελλάδος από τα ξένα στρατεύματα, Ιταλικά και Γερμανικά, από την αρχή που θυμάμαι τη ζωή μου.

Ο πόλεμος κηρύχθηκε στις 28 Οκτωβρίου 1940. Με την κήρυξή του, η ζωή στην Ελλάδα αναστατώθηκε, άλλαξε πορεία. Τη δημιουργία την αντικατέστησε η οπισθοδρόμηση, την πρόοδο η καθυστέρηση, την περηφάνια η ταπείνωση, τη φτώχεια η δυστυχία, την ελευθερία η σκλαβιά. Το φαινόμενο αυτό, σε μικρογραφία παρατηρήθηκε και στο Ίσραηλ και έφτασε και σε κάθε οικογένεια.

Στην αρχή μας κακοφάνηκε, μας προβλημάτισε, μας στενοχώρησε, όμως όσο περνούσε ο καιρός προσαρμοζόμασταν στη νέα κατάσταση. Εμείς τα παιδιά πιο γρήγορα, γιατί δεν προλάβαμε να γνωρίσουμε καλά την προηγούμενη κατάσταση. Πέσαμε απευθείας στα δύσκολα, στα σκληρά, στα απάνθρωπα χρόνια από κάθε άποψη. Οι μεγάλοι είχαν το πρόβλημα, είτε από

την έλλειψη αγαθών και γενικά μέσωσ διαβίωσής, είτε από την ανασφάλεια που ένιωθαν, είτε από συνείδηση, είτε διότι τους ανέντρεπαν τον προγραμματισμό για την πρόοδο τους και την ευημερία τους.

Τον Μάρτιο του 1941 επιστρατεύτηκε και ο πατέρας μου. Μέχρι τότε είχε εξαιρεθεί λόγω του γεγονότος ότι είχε τρία παιδιά. Όμως οι ανάγκες σε έμπυχο δυναμικό, του στρατού που πολεμούσε στα βουνά της Αλβανίας ήταν τέτοιες που υποχρεώθηκε η Κυβέρνηση να επιστρατεύσει και τους τρίτεκνους, έτσι πήρε το σχέδιο και τον πατέρα μου.

Ξεκίνησε από το Ίσαρη, μαζί με άλλους συντοπίτες για το μέτωπο. Ήταν στο Σώμα των Ευζώνων (Τσολιάς). Μετά από λίγες ημέρες από την άφιξη του στα βουνά της Αλβανίας, με την επέμβαση των δυνάμεων του Χίτλερ, που έσπευσαν να βοηθήσουν τις δυνάμεις του Μουσολίνι, έσπασε η γραμμή του μετώπου που κρατούσε γενναία ο ελληνικός στρατός. Ο Αλέξανδρος Κοριζής (τραπεζίτης) που είχε διαδεχτεί τον αποθανόντα Μεταξά στην πρωθυπουργία της χώρας, αρνήθηκε να δεχθεί την συνθηκολόγηση που ετοιμάζαν οι «συνθηκολόγοι», να δεχθεί αυτά που του έλεγαν, ότι δηλαδή κάθε αντίσταση πλέον ήταν μάταιη, τράβηξε λοιπόν το πιστόλι του και τίναξε τα μυαλά του στον αέρα (18/4/1941), μη θέλοντας να συνδέσει τ' όνομά του με την παράδοση του Ελληνικού στρατού, ενώ οι Γερμανοί ήταν ήδη στη Θεσσαλονίκη. Μετά την συνθηκολόγηση που αποφασίστηκε από τον Τσολάκογλου και άλλους ανώτερους αξιωματικούς, όπως οι αντιστράτηγοι Π. Δεμέστιχας, Γ Πάκος, ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Σπυρίδων κ.α. και υπογράφηκε (20/4/1941) από τον πρώτο, άνευ εγκρίσεως της προϊσταμένης τους αρχής, ανήμερα του Πάσχα των ορθοδόξων, (ο Παπάγος αντέδρασε, αλλά ήταν πλέον αργά), ο Ελληνικός στρατός, αφού δεν «χρειαζόταν» πια, εγκαταλείφτηκε στην τύχη του, και οι

στρατιώτες οδοιπορούντες πήραν το δρόμο της επιστροφής. Πρέπει να ήταν η εβδομάδα της διακαινησίμου όταν κίνησε η επίπονη πορεία της καθόδου των «μυριών» από το μέτωπο. Οι Πελοποννήσιοι έφτασαν στα χωριά τους περίπου της Αναλήψεως, οι Ρουμελιώτες φυσικά νωρίτερα, για να βρουν τους ηττημένους Ιταλούς μπροστά τους ως κατακτητές πλέον. Πολλοί, κυρίως αυτοί που κατάγονταν από νησιά, ξέμειναν, σε μια υποδουλωμένη, κατεχόμενη και πεινασμένη Αθήνα, αφού δεν υπήρχαν θαλάσσιες συγκοινωνίες για να συνεχίσουν. Ξένοι, άστεγοι και εγκαταλελειμμένοι εντελώς, εγκατεστημένοι στα δασάκια, κυρίως του Αρδηττού, λιμοκτονούντες και ρακένδυτοι, με ένα μετάλλιο ανδρείας στην τσέπη από φτηνό μέταλλο, πολλοί επιαιτούν κι οι ηττημένοι στις μάχες Ιταλοί, τώρα τους πετούν δεκάρες και ειρωνικά χαμόγελα. Σιγά που η διορισμένη από τους Γερμανούς δοσιλογική κυβέρνηση του στρατηγού Τσολάκογλου θα νοιαζόταν γι' αυτούς. Πολλοί πέθαναν το χειμώνα που ακολούθησε μαζί με χιλιάδες άλλους Αθηναίους από την πείνα και το κρύο. Αυτό ήταν το τέλος ορισμένων ηρώων του Αλβανικού έπους.

Ο πατέρας μου από αυτή την άποψη ήταν τυχερός, είχε μεν πολύ δρόμο, αλλά όχι ανυπέρβλητα εμπόδια και επέστρεψε από το ποταμό Σαραντάπορο πεζοπορώντας επί έναν και πλέον μήνα. Μόλις ήρθε στο χωριό, με τη στολή του τσολιά, εγώ ήμουν στην αυλή του Παυλή και κάναμε τραμπάλα με τον Γιώργο (Ψάκια). Ο πατέρας μου συνοδευόμενος με φίλους του-συμπαιτριώτες, ερχόμενος στο σπίτι, μόλις με είδε στην τραμπάλα με πλησίασε να με αγκαλιάσει, εγώ όμως δεν τον γνώρισα με τη στολή του και έτρεξα προς τα χωράφια. Μου είχε μείνει ο φόβος, σύμφωνα με αυτά που άκουγα κάθε μέρα.

Όταν βράδιασε και γυρνούσα στο σπίτι, μόλις ξαγνάντησα στη γωνιά του Στεργιόγιαννη, είδα έξω στην ταράτσα αρκετό

κόσμο και αναμμένες οι λάμπες. Και η καλή και η καθημερινή χρήση.

Μόλις έφτασα στο σπίτι, ο πατέρας μου είχε φορέσει τα πολιτικά του ρούχα, τον αναγνώρισα και τον πλησίασα.

Την άλλη ημέρα πρωί-πρωί, η μάνα μου είχε βάλει το λεβέτι στη φωτιά και έβραζε τα στρατιωτικά ρούχα του πατέρα μου για να ψοφήσουν οι ψείρες που ήταν κοπάδια. Τους είχε φάει η απλυσιά, η βρώμα και η πείνα, ένα και πλέον μήνα στο δρόμο της επιστροφής, χώρια στο μέτωπο.

Στην διάρκεια της στράτευσης του πατέρα μου, το Κράτος μέσω των Κοινοτήτων πρόσφερε στις οικογένειες των στρατευμένων ένα γεύμα την ημέρα, η ποσότητα του οποίου ήταν ανάλογη με τα άτομα της οικογένειας. Έτσι, κάθε μεσημέρι, με το κατσαρόλι στο χέρι, πήγαινα στο Κοινοτικό Γραφείο, στηνόμουν στη σειρά για να πάρω το συσσίτιο που ήταν κυρίως νερό, αρτυμένο με λίγο λάδι και μερικά σπυριά κομμένου σιταριού, το λεγόμενο πλιγούρι ή λίγες πατάτες νερόβραστες.

Η περίοδος ήταν η πιο δύσκολη της οικογένειας μου, γιατί δεν υπήρχε κανένας πόρος, η μάνα μου μόνη της, με τρία παιδιά και μια γιαγιά.

Αφού πλέον παγιώθηκε η κατάσταση της Κατοχής, άρχισε ο κόσμος να κινείται και να προσαρμόζεται στη νέα κατάσταση.

Οι γεωργοί με τα χωράφια τους, οι κτηνοτρόφοι με τα ζώα τους, οι έμποροι με τηνπραμάτεια τους, οι τεχνίτες με την αναζήτηση κάποιας απασχόλησης.

Τα εισοδήματα όλων ελλιπή, οι ανάγκες μεγάλες. Όπως μεγάλες ήταν και οι οικογένειες, πολλά τα στόματα και τα στομάχια άδεια.

Όχι ότι πριν τον πόλεμο όλα ήταν πλούσια. Κάμπο δεν είχαμε, από ψηλά τον αγναντεύαμε στην Μεγαλόπολη και τη Μεσσηνία, ημιορεινός ο τόπος μας, το χωριό σκαρφαλωμένο στα 750

μέτρα, με χωράφια ξεχερσωμένα από τον ιδρώτα, τον κάματο, και τα ροζιασμένα χέρια των προγόνων μας. Ο κασμάς δούλευε όσο και το αλέτρι και περισσότερο. Ο μόχθος για την επιβίωση ολόήμερος, σκληρός και οι σοδιές μικρές, παρείχαν όμως μια σχετική αυτάρκεια στους κατοίκους. Με πολύ κόπο έβγαιναν τα γεννήματα κι οι άνθρωποι δουλευτές που όμως τα κατάφεραν, οκνηρούς ο τόπος δεν σήκωνε, η γης ήθελε δουλειά.

Τώρα ο πόλεμος και η κατοχή που ακολούθησε μεγάλωσαν την φτώχεια. Η ανέχεια, η δυστυχία εδραιώθηκαν στη ζωή μας. Οι άνθρωποι αδύναμοι και αδύνατοι από τον υποσιτισμό. Κύριο φαγητό τα λάχανα με ψωμί από βελανίδια, λούπινα, λαθούρι, χαρούπια. Κάποιοι πιο τυχεροί έτρωγαν ψωμί από κριθάρι ή από αραποσίτι (κούκλα). Μετρημένοι στα δάχτυλα έτρωγαν σιταρένιο. Κυρίως εκείνοι που υπηρετούσαν τη νέα κατάσταση ή είχαν πρόσβαση σε αυτή. Εμείς είχαμε την τύχη να σταματήσουμε στην μπομποτά διανθισμένη με λίγες σταφίδες.

Δοκίμασα κάποτε και το ψωμί με το βελάνι. Ένα κατάμαυρο και θεόπικρο ψωμί. Αλλά και τα άλλα είδη ψωμιού, παρ' όλο που η πείνα νοστιμίζει τα φαγιά, απαίσια, άνοστα, άγευστα ήταν. Πάλι καλά να λέω, είμαστε χωριό που βασικό στοιχείο της οικονομίας του ανέκαθεν ήταν η παραγωγή πρώτα για αυτοκατανάλωση, αλλά και ο αντιπραγματισμός, δηλαδή ανταλλαγή είδους με είδος, κι αυτό βοήθησε πολύ. Λεφτά πολλά δεν κυκλοφορούσαν. Λ.χ. ο πλανόδιος έμπορος από τη Μεσσηνία αντάλλασε λάδι και ελιές με δέρματα. Αυτό βέβαια πριν τη κατοχή, γιατί στην κατοχή δεν έπαιρνες λάδι με αντάλλαγμα δέρματα, μόνο με χρυσές λίρες, μερικές φορές και με ... χρυσά δόντια, γιατί γινότανε και αυτό. Τώρα με ένα τενεκέ λάδι αγόραζες ένα οικόπεδο στην Αθήνα για να μη πω ένα σπίτι. Το χάριτο χρήμα που έχανε μέρα με τη μέρα την αξία του, μέχρι που απαξιώθηκε εντελώς προς το τέλος της κατοχι-

κής περιόδου, κυκλοφορούσε πάντα περιορισμένο στο χωριό μας, δεν είχαν λοιπόν οι περισσότεροι άνθρωποι πολλά στα μπαούλα τους ώστε να τα χάσουν από τον δυσθεώρητο υπερπληθωρισμό που το αχρήστεψε τελείως. Στις πόλεις, και κυρίως στην Αθήνα, οι άνθρωποι πέθαιναν από την πείνα, πάγωναν χωρίς θέρμανση, μέχρι και τους ξύλινους σταυρούς από τα νεκροταφεία ξήλωναν για ν' ανάψουν μια φωτιά. Άνθρωποι κάθε ηλικίας περιέμεναν με τις ώρες στην ουρά για πάρουν 30 με 40 δράμια ψωμί, ο Θεός να το 'κανε ψωμί, από ξυλάλευρο Αβησσυνίας ζυμωμένο, που ήταν η τροφή τους για δυο, τρεις ή και τέσσερις μέρες. Πώς να κρατηθούν στη ζωή. Αλλά αυτά εμείς δεν τα ξέραμε τότε, το δικό μας πρόβλημα μας έκαγε. Εμείς τουλάχιστον είχαμε άφθονα τα «πικρά» βελανίδια, τα καυσόξυλα σε επάρκεια και στο βουνό ποικιλία από βρώσιμα χόρτα. Τις μακάβριες εικόνες, με τα αποστεωμένα από την πείνα πτώματα, τα παγωμένα από τον ιδιαίτερα δριμύ χειμώνα του 1941-42, πεσμένα παντού, σαν άχρηστα αντικείμενα, δεν τις ζήσαμε. Φτώχεια ναι, είχαμε, αλλά θανατηφόρο λιμό όχι.

Η Ελλάδα υπό τριπλή κατοχή, Γερμανοί, Ιταλοί και στη βόρεια Ελλάδα και Βούλγαροι. Οι Ιταλοί και αργότερα οι Γερμανοί δεν έμεναν μόνιμα στο χωριό, έμεναν στα κέντρα, στις μεγάλες πόλεις. Έρχονταν στο χωριό κατά διαστήματα, οδηγούμενοι από «πατριώτες», που είχαν επιλέξει να συνεργάζονται μαζί τους. Σκοπός τους ήταν να υποδείξουν ποιον θα συλλάβουν, τι καταστροφή να κάνουν, κινούμενοι από αισθήματα αντεκδίκησης, για λόγους προσωπικούς ή φρονημάτων. Και το σκοπό αυτό επιτυγχάνανε με διάφορες κατασκευασμένες, συνήθως, κατηγορίες.

Δυστυχώς τέτοιους είχαμε και στο Ίσαρη.

Σε όλη την Ελλάδα και στο χωριό βέβαια είχαν δημιουργηθεί αντιστασιακές οργανώσεις, στις οποίες σχεδόν είχαν ενταχθεί

όλοι οι νέοι από της ηλικίας δεκαπέντε χρόνων και πάνω. Αλλά και μικρότερης ηλικίας προσέφεραν βοηθητικές εργασίες. Κύρια οργάνωση ήταν το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και για τη νεολαία η ΕΠΟΝ (Ενιαία Πανελλήνια Οργάνωση Νέων). Η ηλικία μου δεν επέτρεπε να ενταχθώ σε κάποια αντιστασιακή οργάνωση, αλλά παρακολουθούσα τα συμβαίνοντα.

Οι αντιστασιακές οργανώσεις εξυπηρετούσαν διάφορους σκοπούς. Στην ύπαιθρο προστάτευαν την αγροτική παραγωγή από την αρπαγή της από τους κατακτητές, οι οποίοι τη συγκέντρωναν για τις δικές τους ανάγκες. Στις πόλεις φρόντιζαν να φτάσουν τα λιγοστά τρόφιμα και στις εργατικές και λαϊκές τάξεις. Αλλά κύριος σκοπός τους ήταν η αντίσταση κατά των εισβολέων κατακτητών, που εκδηλώνονταν με παρακολούθηση των κινήσεων τους, ανταλλαγή πληροφοριών για την κατάστασή τους, για την οργάνωση δολιοφθορών, σε κινητά και ακίνητα αντικείμενά τους, ακόμη και με εχθροπραξίες, με ενέδρες αρχικά και αργότερα με ανοιχτές συγκρούσεις και μάχες του ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) ο οποίος ήταν το ένοπλο τμήμα του ΕΑΜ.

Εμφύχωναν το λαό, επίσης οργάνωναν ανοιχτές ομιλίες πατριωτικού περιεχομένου, πανηγυρικές συγκεντρώσεις, πάντα μέσα στο πνεύμα της αντίστασης, αλλά και πολιτιστικού χαρακτήρα συνάξεις με θεατρικές παραστάσεις, κάποιες φορές και Καραγκιοζή, που με τα «καραγκιοζιλίκια» του έλεγε τα πιο σοβαρά πράγματα με τον πιο αστείο τρόπο κατά της εξουσίας (!!!) του Πασά βεβαίως, εν μέσω κατοχής.

Νύχτα μέρα φύλαγαν σκοποί, σε επίκαιρα σημεία του χωριού, εκ περιτροπής όλοι οι χωριανοί για να ειδοποιήσουν τους κατοίκους, όταν έβλεπαν να έρχονται οι Γερμανοί. Στη περίπτωση αυτή χτυπούσε η καμπάνα της εκκλησίας και όλοι οι

άντρες του χωριού κατέφευγαν στο βουνό και στο δάσος να κρυφτούν, φοβούμενοι μη τους πάρουν μαζί τους ή και τους σκοτώσουν κιόλας, άμα ο συνοδός πατριώτης δοσίλογος, τους υπεδείκνυε τη θέλησή του για εκδίκηση για κάποιον προσωπικό λόγο, αλλά με το πρόσχημα ότι θεωρείται πυρήνας κάθε μορφής αντίστασης.

Εδώ θα αναφερθώ σε μια προσωπική μου εμπειρία. Ήταν Οκτώβριος του 1942, όταν μια νύχτα, κοντά στα ξημερώματα, χτύπησε η καμπάνα και ο σκοπός που ήταν ο μπάριμπα-Γιώργης Ντόροντας (Ντράβας), με ένα χωνί μεγάλο του κρασιού, για τηλεβόα, καλούσε τον κόσμο να φύγει γιατί έρχονταν οι Γερμανοί, από της «Κατσούλας το χορό» (τοπωνύμιο). Έδινε το στίγμα από ποιο μέρος έρχονταν, για να φύγει ο κόσμος προς άλλη κατεύθυνση. Εγώ βέβαια, το ιστορικό αυτό δεν το πήρα χαμπάρι γιατί κοιμόμουν, αργότερα τα έμαθα.

Με ξύπνησε η μάνα μου, ενώ ο πατέρας μου είχε φύγει. Μου λέει: «Σήκω παιδάκι μου, έρχονται οι Γερμανοί, πρέπει να πάρεις τα ζωντανά (γαϊδούρα και γίδες) και μερικά πράγματα και να τα πας ψηλά στο Αι-Λιά. Θα πάτε παρέα με τον Γιάννη του Ξηρόκωστα». Σηκώθηκα και εγώ, πήρα τη γαϊδούρα ξεσαμάρωτη, τις γίδες και ένα σακουλάκι στη πλάτη με ορισμένα φιλοπράγματα και άλλα παρόμοια, γιατί φοβόμαστε μη βάλουν φωτιά στο σπίτι καθότι το συνήθιζαν στις επισκέψεις τους οι Γερμανοί.

Συνήθως όταν έρχονταν στο χωριό οι Γερμανοί, έμεναν δύο-τρεις ώρες, έκαναν ότι είχαν προγραμματίσει και μετά έφευγαν. Εκείνη την ημέρα κάθισαν μέχρι το απόγευμα. Έσπασαν την καμπάνα, έκαψαν τρία σπίτια, λεηλάτησαν αλλά και πήραν αιχμαλώτους. Εμείς αγναντεύαμε από τον Αι-Λιά, ακούγαμε πυροβολισμούς και βλέπαμε καπνούς. Ωστόσο πεινούσαμε κιόλας. Φαγώσιμο δεν είχαμε τίποτα. Βρίσκαμε διάφορα χόρτα

άγρια και τρώγαμε ωμά, όπως κανκαλήθρες, ξυνίθρες, λέργουδες, βάζαμε το στόμα μας κάτω από το βυζί της γίδας και αρμέγαμε γάλα. Νερό πίναμε από μια φυσική πηγή. Το βραδάκι ήρθαν και μας βρήκαν οι αδελφές του Γιάννη. Η Πολύτω και η Φανία. Έτσι τις λέγαμε. Μας έφεραν σε μια τέσα, νερόβραστα φασόλια λόπια. Μας είπαν ότι έφυγαν οι Γερμανοί, οπότε επιστρέψαμε δικαιωμένοι αφού με την τόλμη μας γλιτώσαμε τα περυσιαστικά μας στοιχεία, σε ζωντανά και αντικείμενα!

Την άλλη μέρα το χωριό αποτιμούσε την καταστροφή.

Άλλη μια φορά, οι Γερμανοί ήρθαν ξαφνικά και ο σκοπός δεν τους πήρε είδηση ενωρίς και τον αιφνιδίασαν, τα χρονικά περιθώρια ήταν περιορισμένα για να κτυπήσει την καμπάνα και να φύγουν κάπως άνετα οι άνθρωποι και δημιουργήθηκε πανικός. Εκείνοι που ήταν στις άκρες, πρόλαβαν και έφυγαν, όσοι δεν πρόλαβαν να φύγουν κρύφτηκαν σε διάφορες κρυψώνες (αχεργιώνες, κασόνια, βαρέλια, κ.α.). Ο πατέρας μου πρόλαβε και έφυγε, εγώ ο προστάτης της περιουσίας (!) πιάστηκα στον ύπνο. Κάποια στιγμή, από τη φασαρία που γινόταν στο σπίτι και από τις μπότες των Γερμανών ξύπνησα και προσπάθησα να σηκωθώ. Μου λέει η μάνα μου: «Λούμω χάμω, τώρα θα φύγουν». Έτσι και έκανα, σε λίγο έφυγαν χωρίς να πειράξουν τίποτα.

Τέτοια περιστατικά και ανάλογες επισκέψεις ζούσαμε τακτικά. Είχαμε πλέον συνηθίσει. Εκείνοι στο χωριό, εμείς στο δάσος και στην Πλακίτσα. Εκείνοι στη Μεγαλόπολη, εμείς στα σπίτια μας.

Εγώ είχα εξοικειωθεί μαζί τους, για τον πρόσθετο λόγο, ότι τα καλοκαίρια που μέναμε στην Κοκκινόλακα, για τα σύκα, έρχονταν στο κτήμα Ιταλοί, Αυστριακοί και μετά Γερμανοί, που ήταν φρουρά στη σιδερένια γέφυρα, που περνούσε το τρένο για να πάρουν σύκα, αγλάδια, ροδάκινα και σταφίδα. Με το πήγαι-

νε-έλα, αναπτύξαμε μια οικειότητα και θα έλεγα πως με συμπαθούσαν και με προσάτευαν όταν με μάλωνε η μάνα μου για κάποια αταξία που έκανα. Επιπλέον, μου έφεροναν κινίνα για την ελονοσία, κάτι κίτρινα χάπια με μια χαρακιά στη μέση που ήταν θεόπικρα. Όμως ήταν αποτελεσματικά και δυσεύρετα. Αυτά με τους Ιταλούς και τους Αυστριακούς. Με τους Γερμανούς ήταν πιο δύσκολα τα πράματα, ήταν πιο σκληροί, πιο απρόσιτοι.

Άλλο ένα περιστατικό, που έχει γαντζωθεί στην άκρη της μνήμης μου είναι όταν το καλοκαίρι του 1942, πήγαινα μια ημέρα καβάλα στη γαϊδούρα, στην Κοκκινόλακα όπου ήταν η μάνα μου με τη Βάσω, την εποχή των σύκων να τους πάω τρόφιμα που μου είχε βάλει η γιαγιά μου στο σακούλι.

Όταν έφτασα στην Ψηλή Ράχη, είδα απέναντι μου, στον δρόμο του σταθμού να πηγαίνουν προς το Ίσαρη περίπου 20-30 Ιταλοί καβάλα στα άλογά τους. Μόλις έφτασαν στο Πέταλο (τοπωνύμιο), αντί να πάνε προς το χωριό, έστριψαν προς την κατεύθυνση που πήγαινα και εγώ. Σε λίγα λεπτά βρέθηκαν δίπλα μου με τα άλογά τους καλπάζοντας. Εγώ κατουρήθηκα από τον φόβο μου, σταμάτησα τη γαϊδούρα, τους έκανα τόπο να περάσουν. Πέρασαν βαδίζοντας τα άλογά τους και κάτι μου έλεγαν στη γλώσσα τους, χωρίς να καταλαβαίνω. Από την έκφρασή τους καταλάβαινα ότι έδειχναν κάποια συμπάθεια. Ένας από το τέλος σταμάτησε το άλογό του και μου έδωσε ένα πακετάκι, περίπου τετράγωνο, με χάιδεψε στο κεφάλι, κάτι μου είπε και έφυγε τρέχοντας για να φτάσει τους άλλους που είχαν απομακρυνθεί.

Εγώ με ενισχυμένο θάρρος ακολουθούσα το δρόμο μου. Όταν ξαγνάντησα στο Περιβολάκι (τοποθεσία), είδα όλους αυτούς να είναι δίπλα στη βρύση κάτω από τον μεγάλο πλάτανο, να διαπληκτίζονται με τη Βεζοσταύραινα, που εκεί είχε τους

κήπους της. Είχε πάει στη βρύση να ποτίσει τα άλογά της. Ένα άσπρο, κάπως γέρικο και ένα τρίχρονο κοκκινωπό γερό άλογο. Οι Ιταλοί το ορέχτηκαν και ήθελαν να το πάρουν. Εκείνη έδινε τη μάχη της, με φωνές, κλάματα, βραιοιές. Είχε αγκαλιάσει το άλογο από τα πόδια και ούρλιαζε. Εγώ από κάποια απόσταση, σταματημένος, παρακολουθούσα τα συμβαίνοντα στη βρύση και περιμένα να φύγουν για να περάσω. Η διαμάχη αυτή κράτησε περίπου μία ώρα. Τελικά οι Ιταλοί έφυγαν, η Σταύραϊνα γλίτωσε το άλογο και εγώ ξεκίνησα.

Παρά το γεγονός ότι διψούσα, δε σταμάτησα να πιώ νερό. Έφτασα στη Κοκκινόλακα, διηγήθηκα το περιστατικό στη μάνα μου και εκεί έληξε το θέμα.

Δεν την είδα να ταράχτηκε και να πολυενδιαφέρεται για λεπτομέρειες, ούτε ότι έδειξε κάποια ανησυχία. Το θεώρησε περιστατικό ρουτίνας.

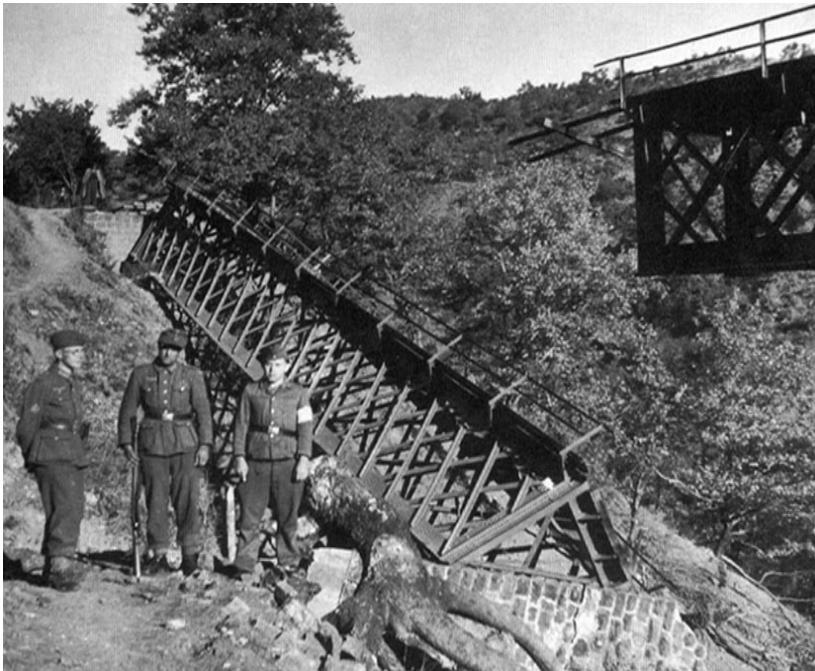
Όταν μεγάλωσα της το έλεγα για αυτή τη φιλοδιαφορία, όταν συζητήσαμε για τα χρόνια εκείνα και μου είπε: «Παιδάκι μου έτσι ήταν τότε, δεν ήσουν ο μόνος που βρέθηκες σε αυτή τη θέση. Και άλλα παιδιά το έχουν ζήσει αυτό». Το πακέτο που μου έδωσε ο Ιταλός ήταν δύο κουτιά γαλέτες.

Όταν τον Απρίλιο του 1941 Ελλάδα τέθηκε υπό κατοχή, χωρίσανε οι Γερμανοί με τους Ιταλούς τις περιοχές επιτήρησης και επιρροής στην Ελλάδα. Την Πελοπόννησο τη ήλεγχαν οι Ιταλοί και ενδεχομένως και άλλες μικρότερες περιοχές. Την βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία), την κεντρική οι Γερμανοί, τη δυτική οι Ιταλοί και την ανατολική και τη Θράκη οι Βούλγαροι, πραγματοποιώντας την επιθυμία τους να βγουν στο Αιγαίο.

Από το κτήμα μας στη Κοκκινόλακα περνά η σιδηροδρομική γραμμή Αθήνας-Καλαμάτας. Εκεί υπάρχει μια σιδερένια γέφυρα, κάτω από την οποία περνά το ποτάμι που εκβάλλει στον Πάμισο. Τη γέφυρα αυτή, για λόγους ασφάλειας την φρουρού-

σαν οι Ιταλοί. Λόγω της γειτνίασης με το κτήμα μας, οι Ιταλοί ήταν τακτικοί επισκέπτες μας, για τους λόγους που έχω αναφέρει προηγούμενα. Η τακτική επαφή μας ενθάρρυνε να πηγαίνουμε στη γραμμή να παίζουμε ισορροπώντας στις ράγες, να παίρνουμε νερό από μια πηγή που ήταν κοντά στο φυλάκιο και να μαζεύουμε κανένα άδεια κονσερβοκούτι, που οι Ιταλοί αφού έτρωγαν το περιεχόμενό τους τα πετούσαν. Εμείς τα χρησιμοποιούσαμε για κύπελλα να πίνουμε νερό ή το γάλα μας, γιατί ήταν γαλβανισμένα και δεν σκούριαζαν. Κάπου-κάπου μας έδιναν και κανένα γεμάτο.

Όταν όμως τον Ιούλιο του 1943 έπεσε ο Μουσολίνι και έσπα-

**1945: 1ο Σαμποτάζ στο Μωριά.
Ανατίναξη της σιδηροδρομικής γέφυρας στη θέση Κοκκινόλακα στο Ίσαρη**

σε ο άξονας Ιταλίας-Γερμανίας και η διάδοχος ιταλική κατάσταση πήγε με το μέρος Άγγλο-Αμερικανών, η Ιταλία έγινε κατεχόμενη από την Γερμανία χώρα. Έτσι οι Ιταλοί στρατιώτες που ήταν στην Ελλάδα, κυνηγηθήκαν από τους Γερμανούς. Ένα μεγάλο μέρος έφυγε από το λιμάνι της Καλαμάτας για Ιταλία και άλλοι σε διάφορα άλλα μέρη. Μερικοί συντάχθηκαν και με τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ.

Θυμάμαι που περνούσαν συνέχεια τα τρένα, με πολλά βαγόνια, κατευθυνόμενοι προς Καλαμάτα κατάφορτα με Ιταλούς στρατιώτες, που κρέμονταν από τις πόρτες και τις σκάλες των βαγονιών για να προλάβουν το βαπόρι να φύγουν.

Μόλις πέρασε το τελευταίο τρένο, ακούσαμε ένα μεγάλο κρότο. Είχαν ανατινάξει τη γέφυρα, για να εμποδίσουν τους Γερμανούς, μη φτάσουν γρήγορα στην Καλαμάτα.

Από αυτούς τους Ιταλούς, που εντάχθηκαν στις ελληνικές αντιστασιακές ομάδες, οι περισσότεροι δεν είχαν καλή τύχη, γιατί και οι δικοί μας δεν μπορούσαν να τους συγχωρέσουν ότι ήρθαν σαν κατακτητές.

Έχω ένα ζωντανό προσωπικό περιστατικό στη μνήμη μου που δεν μπορώ να ξεχάσω. Απέναντι από το σπίτι μας, είναι το σπίτι του Στεργιόγιαννη, ενός δασκάλου, που ήταν ακατοίκητο. Εκεί ήρθαν τρεις Ιταλοί, κυνηγημένοι και κρύβονταν από τους Γερμανούς. Η γειτονιά τους δέχτηκε και τους πρόσφερε και λίγο φαγητό. Έμειναν εκεί καμιά εβδομάδα, εγώ πήγαινα εκεί γιατί μου άρεσε να ακούω τη γλώσσα που μιλούσαν τονίζοντας το ρο. Εκεί είδα που έτρωγαν σε καραβάνα. Εγώ καραβάνα για πρώτη φορά έβλεπα και εκείνο που μου έκανε ακόμη εντύπωση ήταν ότι ήταν συνδεδεμένα σε ένα σώμα, ένα κουτάλι, ένα πιρούνι και το μαχαίρι. Κάποιο πρωινό, οι τρεις αυτοί Ιταλοί εξαφανίστηκαν από την γειτονιά. Μετά από λίγες μέρες μάθαμε ότι τους βρήκαν σκοτωμένους στο «Μωραϊτή» στους βράχους.

Μετά τους Ιταλούς ήρθαν οι Γερμανοί, κυρίαρχοι πλέον στον Ελλαδικό χώρο. Έφταξαν τη γέφυρα και τη φρουρούσαν ταυτοχρόνως. Εμείς συνηθισμένοι από την προηγούμενη κατάσταση, περιφερόμαστε άνετα γύρω από το φυλάκιο μέχρι που μας έκοψαν το βήχα, με αυστηρά μαλώματα και απαγορεύσεις. Τα άδεια κονσερβοκούτια που μαζεύαμε, τα τρυπούσαν στον πάτο και τα πετούσαν γιατί νόμιζαν ότι θα χρησιμοποιούνταν για κάποια εχθρική ενέργεια εναντίον τους.

Ήταν σκληροί άνθρωποι, αγέλαστοι, άπονοι, σε αντίθεση με τους Ιταλούς.

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα ζούσαμε, στην ανέχεια, τη στέρηση τη φρίκη, το φόβο μέχρι τον Οκτώβριο του 1944, που απεχώρησαν οι Γερμανοί εσπευσμένα, για να προλάβουν, πριν η προέλαση των Σοβιετικών στρατευμάτων στα Βαλκάνια αποκόψει την οπισθοχώρησή τους. Το κράτος λειτουργούσε με τους κανόνες της κατεχόμενης χώρας, με τους δοτούς Κίσιλιγκ ηγέτες, από το ένα μέρος, αν μπορώ να χρησιμοποιήσω αυτόν τον όρο, και τους αντιστασιακούς πατριώτες από το άλλο. Μια μικρογραφία της γενικής κατάστασης υπήρχε και στο Ίσαρη. Τα πάντα υπολειπονταν, τα εισοδήματα διαρκώς ελαττώνονταν, η πείνα μαστίγωνε, η αιτία εξαντλούσε, η αβεβαιότητα φόβιζε, η ανασφάλεια τρόμαζε, η φυματίωση εξολόθρευε.

Το Ίσαρη, προπολεμικά, κατείχε αξιόλογη θέση στην ευρύτερη περιοχή, με ανεπτυγμένη υποδομή, με επάρκεια διοικητικών υπηρεσιών, με πλούσια επιχειρηματική δραστηριότητα, με ζηλευτή πνευματική ανάπτυξη.

Χρειάστηκε μια τετραετία ξένης κατοχής και μια πενταετία εμφυλίου σπαραγμού για να καταστραφούν όλα. Μια καταστροφική δεκαετία, 1940-1949, πόλεμος, κατοχή, εμφύλιος.

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1945-1949

Η δεκαετία του σαράντα, ήταν η χειρότερη δεκαετία στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Αυτή σημάδεψε έντονα τη ζωή μου, αφού έζησα την τρυφερή παιδική ηλικία μου και την πρωίμη εφηβεία μου μέσα σε πολέμους, μάχες, όπλα, φόνους, εκτελέσεις, ανταρτισμό, πείνα, δυστυχία, κίνδυνο.

Μετά από τέσσερα χρόνια ξένης κατοχής, ήρθε η απελευθέρωση, το τέλος των δεινών μας, έτσι νομίσαμε. Ένας αέρας αισιοδοξίας απλώθηκε παντού. Όμως δεν κράτησε πολύ, γιατί η νομή της εξουσίας έφερε πολεμικές συγκρούσεις, που έβλαψαν τη χώρα όσο ο παγκόσμιος πόλεμος και περισσότερο και στοίχησαν πολύ σε ανθρώπινες ζωές και υλικές καταστροφές.

Τους Γερμανούς αντικατέστησαν στην Ελλάδα οι νικητές του πολέμου, οι Άγγλοι, οι οποίοι ήθελαν να ελέγχουν την κατάσταση, προωθώντας δικούς τους ανθρώπους σε κυβερνητικές και διοικητικές θέσεις. Άλλη μια συγκαλυμμένη Κατοχή!

Η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου που είχε σχηματιστεί στο εξωτερικό, δεν μπόρεσε να ελέγξει την κατάσταση. Συγκεντρώσεις και συλλαλητήρια συγκλόνιζαν καθημερινά την Αθήνα. Ο εθνικός στρατός ήταν στο στάδιο της οργάνωσής του, το ΕΑΜ διέθετε μεγάλες δυνάμεις, η αστυνομία και η χωροφυλακή είχαν πλημμελώς οργανωθεί και με μικρές δυνάμεις.

Οι μεγάλες και σοβαρές εχθροπραξίες, μεταξύ ΕΑΜ και κυβερνητικών, δυνάμεων ξεκίνησαν τις 4 Δεκεμβρίου του 1944.

Οι συγκρούσεις κράτησαν σαράντα ημέρες, είναι τα λεγόμενα «Δεκεμβριανά», στο τέλος των οποίων ο Παπανδρέου αντικαταστάθηκε από τον Πλαστήρα ο οποίος μετά τη συμφωνία

της Βάρκιζας υποχρεώθηκε σε παραίτηση για ν' αναλάβει ο Βούλγαρης με υπουργό ασφαλείας τον Ζέρβα.

* * *

Χαρακτηριστικό, των πρώτων χρόνων της μεταπολεμικής περιόδου, είναι η κυβερνητική αστάθεια. Οι διορισμένες κυβερνήσεις που ακολούθησαν μετά την απελευθέρωση ήταν αδύναμες και βραχύβιες. Κάθε τρεις-τέσσερις μήνες είχαμε νέα κυβέρνηση.

Μετά την συμφωνία της Βάρκιζας, όλων των εμπλεκόμενων δυνάμεων για τον αποπλισμό του ΕΛΑΣ, με διάφορα άλλα ανταλλάγματα, κυρίως κυβερνητικά, που έγινε τον Φεβρουάριο του 1945, εντάθηκε η πολιτική αστάθεια. Ένα μέρος όμως του ΕΛΑΣ δεν παρέδωσε τα όπλα, διαφωνώντας με τη συμφωνία και ξαναπήρε τα βουνά. Έχουμε το λεγόμενο δεύτερο αντάρτικο, (το πρώτο ήταν της κατοχής). Πρωτοστάτης των διαφωνούντων ήταν ο πρωτοκαπετάνιος του ΕΛΑΣ, ο Άρης Βελουχιώτης που συγκέντρωσε τα ένοπλα τμήματα στα βουνά της Ρούμελης.

Μέχρι το 1949 που έληξε ο εμφύλιος άλλαξαν περίπου δέκα πρωθυπουργοί, (Γ. Παπανδρέου, Ν. Πλαστήρας, Π. Βούλγαρης, Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, Π. Κανελλόπουλος, Θεμ. Σοφούλης, Π. Πουλίτσας, Κ. Τσαλδάρης, Δ. Μάξιμος και Αλ. Διομήδης), και κάποιοι από αυτούς ήταν επικεφαλείς σε περισσότερες από μία κυβερνήσεις, όπως ο Σοφούλης, ο Τσαλδάρης, κ.α. Δηλαδή σε πέντε χρόνια έχουμε περισσότερες από δεκαπέντε κυβερνήσεις.

* * *

Ήταν Σεπτέμβριος του 1946, είμαστε ακόμη στη Κοκκινόλακα, δεν είχε ακόμη τελειώσει η περίοδος των σύκων, όταν μια ημέρα ήρθε η Σούλα Βασ. Κυριαζή, από το διπλανό αγροτόσπιτο και μου λέει ότι άρχισε το δεύτερο αντάρτικο και ότι είδε μερικούς αντάρτες που πέρασαν από εκεί. Προφανώς ήταν νέοι

από τα γύρω χωριά που πήγαιναν σε κάποια μονάδα.

Κάπου-κάπου ακούγαμε τα βράδια και κάποια ντουφεκιά. Μετά από λίγες ημέρες παρουσιάστηκε εκεί ένας νέος, περίπου 25 χρόνων, ο οποίος μονίμως τριγυρνούσε στην περιοχή. Ήταν γνωστός του πατέρα μου, δάσκαλος και τον έλεγαν Νίκο. Το βράδυ όμως εξαφανιζόταν.

Με τον Θανάση Μεντή, τον ξάδελφό μου που γυρίζαμε στην περιοχή για πουλιά, ανακαλύψαμε την κρυψώνα του. Ήταν απέναντι από τη σιδερένια γέφυρα. Αργότερα καταλάβαμε ότι η αποστολή του ήταν να παρακολουθεί τη γέφυρα που φύλαγαν στρατός και Χίτες.

Μετά από λίγες ημέρες ανατίναξαν οι αντάρτες για δεύτερη φορά τη γέφυρα για να αποκοπεί ο ανεφοδιασμός των Εγγλέζων και των κυβερνητικών δυνάμεων από το λιμάνι της Καλαμάτας. Από τότε δεν ξαναείδαμε τον Νίκο.

Όσο περνούσε ο καιρός το αντάρτικο οργανωνόταν. Ένα μέρος του πληθυσμού πειθαρχούσε στις κυβερνητικές δυνάμεις και ένα άλλο μέρος αντιδρούσε και ζούσε στα ορεινά χωριά και στα βουνά.

Οι πόλεις συγκέντρωναν τους ομοφρονώντας και τα χωριά ήταν των αντιφρονούντων με την Εθνική Κυβέρνηση. Ο διχασμός στη κορύφωσή του. Η κατάσταση αυτή αποτέλεσε την αιτία να αποκοπούν οι πόλεις από τα χωριά, να χωριστούν οι κάτοικοι, να διαλυθούν οικογένειες και να αναπτυχθούν μίσση και έχθρες.

Από την κατάσταση αυτή βέβαια δεν μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση και το Ίσαρη. Όσοι είχαν ταχθεί με τις κυβερνητικές θέσεις, θεωρούμενοι εθνικόφρονες κατέφυγαν στα αστικά κέντρα, κυρίως στη Μεγαλόπολη και πολλοί έμειναν στο χωριό, οι νεότεροι στις τάξεις των ανταρτών, οι ηλικιωμένοι στα σπίτια τους και τις δουλειές τους.

Οι ανένταχτοι και αυτοί ήταν λίγοι και συνήθως μεγάλης ηλικίας έπρεπε να προσέχουν στις κινήσεις τους, στις συζητήσεις τους και στη συμπεριφορά τους γιατί δεν ήξεραν το φρόνημα του συνομιλητή τους ή του διπλανού τους και μπορούσαν να βρεθούν μπλεγμένοι.

Να η διαφορά των δύο πολέμων. Τον ξένο εισβολέα-εχθρό τον ξέρεις, είναι ευδιάκριτος, τον ντόπιο αντίγνωμο δεν τον ξέρεις. Οι εμπόλεμοι στον εμφύλιο δεν είναι διακριτοί από την καταγωγή, την εθνότητα, τη γλώσσα, το θρησκειομα, δεν είναι αλλοεθνείς, ομοεθνείς είναι. Είναι όλοι γέννημα και θρέμμα της ίδιας φυλής, του ίδιου τόπου, της ίδιας ράτσας.

-Ποιος θέλεις να νικήσει θειά Αγγέλω;

-Αχ παιδάκι μ'. . . Όποιον και να νικήσει . . . εγώ θα κλάψω. Ο Παναγιώτης μ' καπετάνιος του ΕΛΑΣ, ο Γιάννης μ' αξιωματικός στη χωροφυλακή.

Συνέβη κάτι παρόμοιο και στο Ίσαρη, τα ονόματα ας τα αφήσουμε, δεν έχουν τόση σημασία όσο τα γεγονότα.

Οι εμπόλεμοι του εμφυλίου, είναι άνθρωποι που γαλουχήθηκαν στο σχολείο με την ίδια ιστορία, αληθινή ή κάλπικη, έχουν την ίδια θρησκεία, όσο μπορεί να έχουν Θεό, μεγάλωσαν στις ίδιες γειτονιές, κατοικούν στον ίδιο τόπο. Στον αλλόφυλο πόλεμο ο εχθρός φαίνεται, είναι απέναντί μας, στον εμφύλιο ο εχθρός όμως είναι δίπλα μας, πλάι μας, μπορεί και μέσα στο σόι μας, ακόμα και μέσα στην φαμελιά μας, κυκλοφορεί ανάμεσα μας, σαν τον ιδί στο αίμα μας.

Τον ξένο εισβολέα μπορείς να τον απωθήσεις, να τον αποκρούσεις, να τον αναγκάσεις να επιστρέψει στον τόπο του. Στον εμφύλιο τον «εχθρό» να τον διώξεις δεν μπορείς, από πού; αφού «*αυτό το χόμα είναι δικό τους και δικό μας*» δεν σου απομένει παρά μόνον να τον βάλεις μέσα σ' αυτό ή να βάλει εκείνος εσένα, γι' αυτό ο εμφύλιος είναι πιο άγριος.

Σε κανένα πόλεμο δεν υπάρχει οίκτος, πολύ δε περισσότερο στον εμφύλιο, γιατί εδώ θα υπάρξει οπωσδήποτε «νικητής» και ηττημένος. Εδώ δεν υπάρχει συνθηκολόγηση, ένας θα επικρατήσει, ένας σ' ένα κατεστραμμένο, ρημαγμένο, διχασμένο τόπο, ένας που δεν θα φέρει μόνον μώλωπες. Ο αλληλοσπαραγμός δεν βγάζει νικητή, αλλά λιγότερο ή περισσότερο ματωμένους.

Γενικά ο πόλεμος είναι καταστροφή, ο εμφύλιος πολλές φορές καταστροφή. Σκέψου μόνο τούτο, στον αλλόφυλο πόλεμο κλαίει, η μάνα, η γυναίκα, η αδελφή, βογκάει ο πατέρας για το παλληκάρι που χάθηκε στο μέτωπο, και τους συμπαρίσταται όλο το χωριό. Σκέψου τώρα πόσο φοβερό είναι να βλέπεις την ικανοποίηση στο βλέμμα του γείτονά σου, ή του συγγενούς σου για το πένθος σου. Δεν θα του το συγχωρέσεις ποτέ, όσο ζεις και συ και τα παιδιά σου. Αυτό σημαίνει εμφύλιος. Δεν αρκούν δυο γενιές για να σβήσει το μίσος που γεννάει.

Όσο για τις άλλες συνέπειες, το είπαμε και πιο πάνω, «*Ποιος θέλεις να νικήσει θειά Αγγέλω;*» Βάλτε στη θέση της θειάς, τώρα, τον τόπο, την κοινωνία, την Ελλάδα, για να καταλάβετε τις συνέπειες, ποιος κέρδισε, ποιος έχασε. Άσε τις υλικές καταστροφές και την οπισθοδρόμηση την ώρα που στις άλλες χώρες είχε αρχίσει η ανοικοδόμηση.

Μετά το τέλος του εμφυλίου, η ερειπωμένη από δυο απανωτούς πολέμους Ελλάδα είναι ένα απέραντο νεκροταφείο. Χάθηκαν και αρκετοί Ισρααίλοι και πολλοί βρέθηκαν στις φυλακές (δεν θα αναφερθώ σε ονόματα).

Ο τόπος μας έχει ζήσει πολλές εμφύλιες έριδες, από τον Τρωικό πόλεμο ακόμα.

* * *

Στην περίοδο του εμφυλίου οι νέοι, αγόρια και κορίτσια άνω των 15 χρόνων έπρεπε να ενταχθούν σε κάποια παράταξη, αφού επικρατούσε η άποψη, ότι αν δεν ήσουν με εμάς, ήσουν

εναντίον μας. Αν ήσουν στο χωριό, έπρεπε να ενταχθείς στο αντάρτικο αν δεν ήθελες, έπρεπε να δραπετεύσεις σε κάποιο αστικό κέντρο.

Οι ηλικιωμένοι που έμεναν στα χωριά, για να πάνε στη Μεγαλόπολη για τις δουλειές τους, έπρεπε να πάρουν ειδική άδεια από την πολιτοφυλακή που έδρευε στο Ίσαρη. Αρμόδιοι ήταν οι Τάσος Χρόνης και Αντρέας Κυριαζής.

Όταν έφταναν στη Μεγαλόπολη γινόταν πάλι έλεγχος από την άλλη πλευρά και σχετική ανάκριση, από πού έρχεσαι, τι φέρνεις, πώς ήρθες, πως είναι η κατάσταση εκεί και τα παρόμοια.

Η κατάσταση αυτή εξανάγκασε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού να φύγει από το χωριό, είτε ανήκε σε μια παράταξη είτε στην άλλη.

Κατά διαστήματα πήγαινε στο Ίσαρη κάποιος λόχος στρατού, συνοδευόμενος από ντόπιους τυχοδιώκτες, για να ελέγξει την κατάσταση και να επιλύσει διαφορές που είχαν προκύψει. Σε αυτές τις περιπτώσεις γινόταν το μεγάλο κακό.

Οι Χίτες ήταν πολίτες, εθελοντές, συνήθως κατώτερου κοινωνικού επιπέδου, καιροσκόποι και κοινωνικά αποβράσματα, που με αυτό που έκαναν αποκτούσαν δύναμη και αξία, οι οποίοι πλαισίωναν τις αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές, προσποιούμενοι εθνική προσφορά με στόχο ιδιοτελείς σκοπούς, ενεργούσαν ανεξέλικτα σε βάρος οικογενειών της άλλης παράταξης ή και προσωπικής εμπάθειας. Για τέτοιες περιπτώσεις έχω προσωπικά παραδείγματα για πρόσωπα και γεγονότα που δεν θέλω να κατονομάσω επιθυμώντας τη λήθη.

Οι κάτοικοι του χωριού, άντρες, φύλαγαν σκοπιά εκ περιτροπής για να ειδοποιούν τους αντάρτες να φεύγουν όταν έρχονταν στο χωριό στρατός.

Ακόμη, επειδή δεν υπήρχαν τηλέφωνα, η επικοινωνία με τα

αντάρτικα επιτελεία γινόταν με σημειώματα και οι μεταφορείς αυτών των σημειωμάτων ήταν κάτοικοι του χωριού. Πήγαιναν από το ένα χωριό στο άλλο και από εκεί το έπαιρνε το σημείωμα άλλος κ.ο.κ.

Στην ηλικία των 13 χρόνων έζησα και εγώ τις εμπειρίες αυτές. Σκοπιά φύλαξα στον Άγιο Αθανάσιο μαζί με τον Γιώργη τον Τζάνο και σημείωμα πήγα στο Αστάλα.

Τον Οκτώβριο του 1948, φύλαγα σκοπιά πάλι στον Άγιο Αθανάσιο, στη θέση του πατέρα μου, που έλειπε στην Τρίπολη μαζί με τον μπάροπα-Νικόλα τον Μπουράνη. Το απόγευμα ήρθε και με βρήκε ο Γιάννης ο Γαλάνης (Βεζόγιαννης) και μου λέει να φύγουμε κρυφά, χωρίς άδεια, να πάμε στη Μεγαλόπολη που άρχισαν τα μαθήματα στα σχολεία. Δέχτηκα την πρόταση του, πήγα στο σπίτι πήρα ένα καρβέλι ψωμί και λίγες ελιές και ξεκινήσαμε για Μεγαλόπολη. Φτάσαμε όταν νύχτωνε. Ο σκοπός στην είσοδο μας είδε μικρά παιδιά με κοντά παντελονάκια, σκελετωμένα, ηλιοκαμένα, μας άφησε και περάσαμε. Στη Μεγαλόπολη μας είχε νοικιάσει δωμάτιο ο πατέρας μου.

Αυτή τη χρονιά είχαν σφίξει τα πράματα. Οι αντάρτες είχαν ισχυροποιηθεί, είχαν στρατολογήσει όλους τους νέους των χωριών και τις κοπέλες ήθελαν δε ήθελαν. Είχαν κατακλύσει όλα τα χωριά γύρω από τη Μεγαλόπολη, τα βράδια έκαναν και κάποιες επιθέσεις στη Μεγαλόπολη η οποία γύρω-γύρω ήταν συρματοπλεγμένη και ναρκοθετημένη. Μετά τη δύση του ήλιου απαγορευόταν η κυκλοφορία στην πόλη, τα τανκς γύριζαν όλη τη νύχτα την πύλη.

Η παρουσία των ανταρτών στα χωριά, η έλλειψη τροφίμων, ο περιορισμός της κυκλοφορίας και κυρίως η μη δυνατότητα των χωρικών να έχουν πρόσβαση στη Μεγαλόπολη, εξανάγκασε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των χωρικών να καταφύγουν λαθραία στη Μεγαλόπολη, θεωρούμενοι πλέον ανταρτόπλη-

κτοι. Μερικοί μπόρεσαν και έφεραν και τα ζώα τους.

Στο σπίτι που μέναμε στη Μεγαλόπολη υπήρχαν τρία δωμάτια. Το χειμωνιάτικο που είχε το τζάκι, ένα υπνοδωμάτιο και η σάλα. Είχε και μια μεγάλη αυλή. Στο χειμωνιάτικο μέναμε εμείς. Στο διπλανό δωμάτιο έμεναν δύο αδέρφια από την Ποταμιά, Βασίλης και Περικλής Σπυρόπουλοι και ένας από τον Κραμποβό, ο Βαγγέλης Νικητόπουλος. Στη σάλα δεν έμενε κανείς. Εκεί οι νοικοκυραίοι είχαν συγκεντρώσει τα πράματά τους και αυτοί έμεναν στην Αθήνα.

Τον χειμώνα του 1948, αρχή 1949, γέμισε η Μεγαλόπολη από ανταρτόπληκτους, το ίδιο και το σπίτι που μέναμε, παραβιάστηκε η σάλα και έμενε μια οικογένεια από την Πετρίνα, η αυλή γέμισε ζώα κάθε κατηγορίας.

Για σχολείο και μαθήματα, τι να πω. Σε μια τάξη 150 παιδιά. Η ανάσα του καθενός αρκούσε να μην ακούς τίποτα από το δάσκαλο. Θρανία και θέσεις ελάχιστα, όλοι όρθιοι και ράθυμοι.

Από σίτιση; Ελάχιστα πράματα. Ψωμί πασαλειμμένο με λίγδα και καμιά τραχανοχυλοπίτα, κανένα χόρτο που μαζεύαμε στο δάσος που πηγαίναμε για ξύλα για το τζάκι.

Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα περάσαμε τον χειμώνα του 1948-1949. Ήταν η πιο δύσκολη χρονιά. Είχαν αρχίσει οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις από τη βόρειο Ελλάδα και η Πελοπόννησος είχε μείνει τελευταία.

Την άνοιξη του 1949 κατέβηκε στην Πελοπόννησο η 9η Μεραρχία του στρατού που απλώθηκε σε όλη την Πελοπόννησο με αποτέλεσμα μέχρι το καλοκαίρι να τελειώσει και αυτός ο εμφύλιος.

Στο Μαίναλο, στον Ταΰγετο και στον Πάρωνα ήταν τα στρατηγεία των ανταρτών. Στο Μαίναλο κυριαρχούσε ο Πέρδικας, Στον Πάρωνα κυριαρχούσε ο Κονταλώνης.

Την αγριότητα του πολέμου αυτού την έζησα με τα ίδια μου τα μάτια, βλέποντας κομμένα κεφάλια κρεμασμένα στο πεύκο ή στην ακακία και μερικά ανθρωποειδή τέρατα, Ηρακλειδείς του έθνους, να τα κτυπούν με τις ξιφολόγχες.

Η Ελλάδα πλήρωσε μεγάλο φόρο αίματος από τον εμφύλιο. Το Ίσαρη, είχε και αυτό ανάλογο μερίδιο. Έχασε πολλούς νέους και θα έλεγα σημαντικούς. Πολλά σπίτια και για πολλά χρόνια έφεραν στις πόρτες τους την πένθιμη ταινία με τα αρχικά των αγαπημένων τους.

Τα κίτρινα κλαδοτά μαντίλια και τα καφετί τσεμπέρια των γυναικών, αντικαταστάθηκαν με μαύρα για πολλά χρόνια, για μια ζωή.

Μανάδες, σύζυγοι, αδελφές χόρτασαν μοιρολόγι. Πατεράδες και αδελφοί με σφιγμένη καρδιά βογκούσαν και παρηγορούσαν. Ο Εμφύλιος εκτός από το βαρύ φόρο αίματος που στοίχισε στη χώρα, είχε και παράπλευρες συνέπειες. Δημιούργησε μίση, κατέστρεψε την οικονομία της χώρας, καθυστέρησε την ανάπτυξη σε όλους τους τομείς. Ενίσχυσε τη μετανάστευση, καταχρέωσε τη χώρα, διέλυσε τα νοικοκυριά.

Η ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Αφού τελείωσε ο πόλεμος, άρχισε η ανασυγκρότηση της χώρας. Αρχίζοντας από το κέντρο, επεκτάθηκε στην περιφέρεια και έφτασε στα χωριά. Η προσπάθεια αυτή για πολλούς λόγους ήταν δύσκολη και με πολλά εμπόδια.

Η δυσκολία έγκειται στην έλλειψη κεφαλαίων. Τα εμπόδια, στο γεγονός ότι ακόμη η χώρα δεν είχε εδραιώσει την ασφάλεια, δεν είχε εξασφαλίσει την ηρεμία, και δεν είχε επέλθει η

ομόνοια, εξ' αιτίας του Εμφυλίου.

Τα μίση και οι έχθρες εξακολουθούσαν να υπάρχουν και θα έλεγα ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο με τις κακές επιλογές της Πολιτείας, όπως θα αναφέρω στη συνέχεια. Πέρασαν τουλάχιστον δυο γενιές για να επουλωθούν και νομίζω όχι εντελώς.

Ωστόσο, έστω και δύσκολα άρχισε να αλλάζει προς το καλύτερο από τις αρχές της δεκαετίας του πενήντα και συνεχίστηκε στις επόμενες.

Οι διεθνείς οργανισμοί, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ με τις διάφορες υπηρεσίες τους με κύριο εκφραστή την UNRRA* (United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Διεθνής Οργάνωση Αρωγής και Αποκατάστασης), βοήθησαν στην οικονομική ανάπτυξη. Αλλά για να αποδώσει θετικά ένας τομέας της κοινωνίας πρέπει να λειτουργούν προοδευτικά και οι παράπλευροι και ιδίως η διοίκηση.

Η λειτουργία της διοίκησης, πιστεύω, δεν ξεκίνησε καλά. Η Πολιτεία οργάνωσε τις Υπηρεσίες της, όχι με αξιοκρατικά κριτήρια αλλά με βάση τις επιθυμίες εκείνων που θεωρούσαν ότι τους εξυπηρετούν. Δίπλα σε κάθε Υπηρεσία και κυρίως στις αστυνομίες, πήραν θέση οι καιροσκόποι, οι χαφιέδες, οι εθνοκάπηλοι, οι ρουσφετολόγοι, οι δοσίλογοι, οι Χίτες και οι συμφεροντολόγοι. Αυτοί με τις ενέργειές τους, τις ρουφιανιές τους και τη διπλοπροσωπία τους μεγάλωναν τα πάθη και τα μίση. Και είναι αυτοί που με τις ψευδομαρτυρίες τους, την εμπάθειά τους, τις καταγγελίες τους, γέμισαν τις φυλακές και τα ξερονήσια με αθώους ή μη πολίτες. Κυρίως αθώους.

Στο Ίσραηλ εγκαταστάθηκε αστυνομικό τμήμα με ισχυρή δύναμη.

Αυτή ήταν η κατάσταση μετά τη λήξη του εμφυλίου. Δίπλα στους χωροφύλακες διάφοροι χαμαιλέοντες υποδείκνυαν, καθοδηγούσαν, ρουφιάνευαν, ανάλογα με τα κέφια τους, τις

ψευτοκαταγγελίες τους, τις προσωπικές τους εμπάθειες και επιδιώξεις για εκδίκη από παλιές προσωπικές διαφορές. Με τις ενέργειές τους, τις ψευτοκαταγγελίες τους και τις εισηγήσεις τους ανάγκασαν τον κόσμο να φύγει από το σπίτι του, τη γη του, την προκοπή του, να αποχωριστεί τον συμπατριώτη, τον φίλο, τον συγγενή. Δημιούργησαν την μετανάστευση, ερήμωσαν το χωριό. Το Ίσαρη των χιλίων κατοίκων περιορίστηκε κάτω από τους μισούς στη δεκαετία του 50, εξ' αιτίας αυτής της κατάστασης, που η Πολιτεία την ευνόησε και ανέχτηκε. Βέβαια, στη μείωση του πληθυσμού και για την μετανάστευση, μερίδιο αναλογεί και στην ανεργία, αφού η ανάπτυξη που ακολούθησε δεν ήταν μόνον άنيση ταξικά αλλά και χωροταξικά.

Τον μεγάλο όγκο της μετανάστευσης τον σήκωσαν οι νέοι.

(Εδώ ανοίγω παρένθεση... Το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν είναι πρωτόγνωρο για τους Έλληνες και ειδικότερα των ορεινών περιοχών όπως οι Αρκαδές και τους Ισραηλούς βέβαια. Το πρώτο μεγάλο κύμα μετανάστευσης άρχισε μετά την σταφιδική κρίση, τη χρεωκοπία και πτώχευση του Ελληνικού κράτους το 1893, όπου μέχρι τα έτη 1922 και 1924 που ψηφίστηκαν οι πρώτοι αυστηροί αντιμεταναστευτικοί νόμοι στην Αμερική, μέσα σε τριάντα χρόνια δηλαδή, πεντακόσιες χιλιάδες Έλληνες, νέοι κυρίως φτωχών αγροτικών και ορεινών περιοχών, πέρασαν το Ατλαντικό, και πολλοί Ισραηλοί βέβαια, οι οποίοι δεν ξέχασαν ποτέ την γενέτειρά τους. Είναι αυτοί, όπως θα δούμε και παρακάτω, που χρηματοδότησαν το 1933 την ανέγερση του υπέροχου κτιρίου του νέου σχολείου του χωριού μας).

Μεταναστευτικοί τόποι τώρα, αφού Αμερική ήταν κορεσμένη, ήταν η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Γερμανία και αργότερα και το Βέλγιο. Πολλοί από το Ίσαρη δοκίμασαν την τύχη τους σε αυτές τις χώρες, πρόκοψαν εκεί και πήραν αργότερα τις οικογένειές τους μαζί. Τώρα φτιάχνουν την τρίτη γενιά.

Είχα την τύχη και τη χαρά με πολλούς από αυτούς να συνδέομαι φιλικά γιατί ήταν της γενιάς μου και να διατηρώ επαφή μαζί τους και με αρκετή συγκίνηση αναφερόμαστε στα χρόνια εκείνα, όταν συναντιόμαστε.

Όπως αναφέρω και πιο πάνω, όταν τελείωσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ιδρύθηκε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο οποίος δημιούργησε διάφορους οργανισμούς που είχαν σκοπό να βοηθήσουν τις χώρες που συνεπλάκησαν στον πόλεμο, για την ανόρθωση από τις ζημιές που είχαν υποστεί. Κύριος οργανισμός βοήθειας ήταν η UNRRA, η οποία βοήθεια δεν έφτανε ποτέ ολόκληρη τον πεινασμένο λαό. Ξαφριζόταν από τους επιτήδειους οι οποίοι την εμπορεύονταν.

Να αναφερθούμε και στο σχέδιο Μάρσαλ. Αυτό αφορούσε οικονομική – χρηματική βοήθεια των ΗΠΑ προς την Ελλάδα, για την ανάπτυξη. Όμως επενδύσεις εκείνο τον καιρό στην Ελλάδα δεν έγιναν. Άλλο μεγάλο φαγοπότι αυτό!

Η βοήθεια της UNRRA αναλογικά έφτασε και στο Ίσραηλ. Είμαστε τυχεροί γιατί είμαστε κοντά στις γραμμές του τρένου και η βοήθεια έφτανε σχετικά εύκολα. Κατά τακτικά χρονικά διαστήματα μας μοίραζαν τρόφιμα, ιματισμό και σχολικά είδη.

Ο ιματισμός με εντυπωσιακά χρώματα, φαρδιά πάνω στα λιπόσαρκα από τη στέρηση κορμιά μας αντικατέστησε τα χιλιόμετρα αποφόρια μας. Τα υποδήματα κυρίως άρβυλα και γαλότσες. Τα τρόφιμα συνίσταντο σε κονσέρβες διαφόρων ειδών, τυρί κίτρινο αγελαδινό, μαρμελάδες, γάλα σκόνη και αλεύρι.

Παράλληλα με την βοήθεια που πρόσφεραν αυτοί οι οργανισμοί, σημαντική ήταν και η βοήθεια που παρείχαν οι συγγενείς και φίλοι των Ισραηλίων της Αμερικής προς τα οικεία σε αυτούς πρόσωπα. Με το ταχυδρομείο κατ' έφθαναν καθημερινά δέματα από την Αμερική με ρουχισμό και τρόφιμα. Ακόμη και επι-

στολές με εσώκλειστα τσεκ δολαρίων.

Σιγά σιγά η ζωή στο Ίσαρη άρχισε να ομαλοποιείται, να λειτουργούν οι κρατικές υπηρεσίες, να δραστηριοποιούνται οι επαγγελματίες, να οργανώνονται οι τεχνίτες, να βρίσκουν δουλεία οι εργάτες, να απολαμβάνουν τα προϊόντα τους οι γεωργοί, να περιποιούνται τα ζώα τους οι κτηνοτρόφοι. Και όλα αυτά για μία νέα αρχή, για μια καλύτερη ζωή.

Το φάσμα της αστίας τελείωσε, τα αγαθά στην αγορά αυξήθηκαν, οι επιλογές περισσότερες, τα οικονομικά βελτιώνονταν, η ασφάλεια ενισχύονταν και η ελευθερία στις κινήσεις και στις επιλογές ήταν πλέον γεγονός.

Η νέα αυτή κατάσταση με χαροποιούσε γιατί δεν την είχα γνωρίσει μέχρι τότε και μου φαινόταν κάτι το εξωπραγματικό.

Εγώ και η γενιά μου γνωρίσαμε τη ζωή μέσα από τον πόλεμο, την ανασφάλεια, τη δυστυχία, την πείνα και τώρα συντελείτο το «θαύμα».

Πρόβαλλε άλλη ζωή, όμορφη, ευχάριστη, αρεστή. Όταν σου λείπουν πολλά βασικά και στοιχειώδη και τα λίγα πολλά σου φαίνονται.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΜΟΥ ΧΡΟΝΙΑ

Θεωρώ τον εαυτόν μου τυχερό που γεννήθηκα σε ένα πανέμορφο χωριό και πέρασα τα παιδικά μου χρόνια μέσα στη φύση. Τα χρόνια εκείνα οι εποχές του έτους ήταν τέσσερεις, σήμερα περιορίστηκαν σε δυο (χειμώνας, καλοκαίρι). Μπορούσες τότε να ζήσεις την άνοιξη, να αισθανθείς τ' αρώματα των λουλουδιών, τα χρώματα, το φούντωμα στις φυλλωσιές των γυμνών δένδρων, την αναγέννηση της φύσης και την διαφαινόμενη ελπίδα. Γιατί διαφαινόμενη ελπίδα είναι το ψωμί που προσδοκεί για τα παιδιά του ο σπορέας όταν βλέπει να βλαστάνει το σπαρτό του, ή το κρασί που προσδοκεί να πιεί ο αμπελουργός που καλλιεργεί τ' αμπέλι του.

Διαφαινόμενη ελπίδα όμως είναι και η εκπαίδευση, η μάθηση, η μόρφωση του ανθρώπου. Είναι άνθρωπος καλλιεργημένος, λέμε.

Τον Οκτώβριο του 1942 ξεκίνησα και εγώ όπως και τα άλλα παιδιά της ηλικίας μου να πάω στο σχολείο. Δεν είχε καμία σχέση με τα σημερινά σχολεία των αστικών περιοχών. Δεν μας συνόδευαν οι γονείς μας, δεν μας προστάτευαν, δεν κινδυνεύαμε, παρά μόνον από την βέργα του δασκάλου, αφού την εποχή εκείνη επικρατούσε η άποψη ότι *«ο μη δαρείς, ου παιδύεται»*.

Δεν μου άρεσε και πολύ το ξεκίνημα αυτό, γιατί γνώριζα ότι θα άλλαζαν οι συνήθειες της καθημερινότητάς μου και στο εξής θα έπρεπε να κάνω κάτι υποχρεωτικά πλέον. Τέρμα η ξεγνοιασιά.

Φορτωμένος την υφαντή σάκα, εφοδιασμένος με μια πλάκα (αβάκιο) με το κοντύλι, ένα αναγνωστικό, ένα μολύβι και δύο τετράδια με λίγα φύλλα. Ένα με τετραγωνάκια, της αριθμητι-

κής και ένα με τέσσερις γραμμές ανά διαστήματα για να μαθαίνουμε να γράφουμε τα γράμματα ίσα και ομοίμορφα. Στο σχολείο μας υποδέχθηκαν οι δάσκαλοί μας με ευχές, νουθεσίες και συμβουλές.

Σχολείο, όταν είχαμε δάσκαλο, πηγαίναμε πρωί και απόγευμα. Το σύνθημα το έδινε η μικρή καμπάνα για την προσέλευσή μας.

Το σχολείο ήταν μεγάλο σε έκταση και αριθμό μαθητών. Ανηγέρθηκε το 1933 με δαπάνη των Ισραελίων της Αμερικής. Οι μαθητές που φοιτούσαν την εποχή εκείνη, ξεπερνούσαν τους 150. Και οι δάσκαλοι ήταν αρκετοί. Θυμάμαι το ζεύγος Τσενέ, τον Σάορα, τον Μαγκλάρα, τη Δήμητρα, τη Στεφανία και κάποια διαστήματα, τα χρόνια του Εμφυλίου κάποιον Ήντα και κάποιον Γαβριήλ.

Τελείωσα το δημοτικό τον Ιούνιο του 1950 με δασκάλους την Παναγιώτα Καρακάση, την Αφροδίτη Κουτρουβέλη και τον Αντρέα Στασινόπουλο.

Όταν χτύπαγε η καμπάνα, παίρναμε το υφαντό μας σακουλάκι, που το λέγαμε σάκα, στην πλάτη περασμένο σταυρωτά (τραβιντζίκια), έχοντας μέσα την πλάκα με το κοντύλι δεμένα πάνω της, το αναγνωστικό και ότι άλλο βοηθητικό βιβλίο και τετράδια ανάλογα με την τάξη που βρισκόμαστε και ξεκινούσαμε για το σχολείο κρατώντας στο χέρι και από ένα ξύλο για την σόμπα.

Όταν χτυπούσε το κουδούνι, συγκεντρωνόμαστε στη γραμμή. Χωριστά η κάθε τάξη και η σειρά ανάλογα με το ύψος.

Γινόταν η προσευχή και ακολουθούσε από τους δασκάλους η επιθεώρηση. Αν τα πόδια μας ήταν καθαρά, τα αυτιά μας το ίδιο, τα νύχια μας κομμένα, τα μαλλιά μας κουρεμένα και το κυριότερο αν έχουμε ψείρες. Όσοι δεν πληρούσαν αυτούς τους κανόνες έφευγαν για τα σπίτια τους να συμμορφωθούν και να

επιστρέψουν. Μερικές φορές ετιμωρούντο με κάποια ποινή. Συνήθως ξυλιές στο χέρι, τράβηγμα του αυτιού ή «νηστεία» σε κάποια τάξη ή αποθήκη.

Μετά μπαίναμε στην τάξη, καθόμασταν στην καθιερωμένη θέση μας και άρχιζε το μάθημα με το σχετικό τρέμουλο ή χτυποκάρδι μήπως δεν το πούμε καλά ή δεν διαβάσουμε καλά και πέσει καμιά σφαλιάρα.

Στην αρχή που πήγα σχολείο, στο δρόμο και στα διαλλείματα έκανα παρέα με τα παιδιά της γειτονιάς που τα γνώριζα από πρώτα, μετά γνωρίστηκα και με παιδιά άλλης γειτονιάς και κάναμε παρέα και αναπτύξαμε και φιλίες. Επεκτάθη ο κύκλος μας.

Η μάθηση άρχισε από το Άλφα το κεφαλαίο και ακολούθησαν τα άλλα γράμματα. Μετά το άλφα μικρό και στη συνέχεια τα άλλα. Μετά αρχίσαμε να συλλαβίζουμε, πάλι αρχίσαμε να φτιάχνουμε ή να λέμε φράσεις με στοιχεία του γράμματος που μαθαίναμε. Π.χ. το Δέλτα. Δ. Δ. Δαδί. Το Ζήτα Ζ. Ζ. ... ζουζούνι το ζουζούνι... Το Θήτα. Θ. Θ. ...θύμωσε η Θυμιώ... Το Πι. Π. Π. ...το παπί, καλό παπί.

Στα διαλλείματα παίζαμε διάφορα παιχνίδια. Τα κορίτσια την καραβάνα, το σχοινάκι, τα πεντόβολα κ.α., τα αγόρια την αμπάριζα, το κλίτσικα, τις αμάδες, τώχω δεν τώχω, καλή-κούτσα, τους βόλους, τον λιάτσο κ.τ.λ.

Στις εκδρομές παίζαμε τα αγόρια τους λαγούς και κυνηγούς και ξεσκιζόμαστε στα πουρνάρια και τις κουμαριές.

Κάθε Κυριακή πηγαίναμε συντεταγμένοι στην εκκλησία και κάποιος μαθητής που όριζε ο δάσκαλος, συνήθως ο καλός, έλεγε το «Πιστεύω» και το «Πάτερ ημών».

Τα Σάββατα μετά το απογευματινό μάθημα κάναμε καθαριότητα του κεντρικού δρόμου.

Κάποια χρόνια γίναμε και κυνηγοί ακρίδας. Είχε πέσει πολλή ακρίδα εκείνη τη χρονιά και κατέτρωγε τα φύλλα των

οπωροφόρων δέντρων και φυτών. Το ντιντιτί ακόμη δεν κυκλοφορούσε ούτε άλλο φάρμακο για την καταπολέμησή της, έτσι τη δουλειά αυτή την ανέλαβε το σχολείο! Εφοδιασμένοι από μια κλάρα ο καθένας, ξεκινήσαμε για το βουνό να κυνηγήσουμε τις ακρίδες. Τώρα διερωτώμαι, τίνος ιδέα ήταν αυτή και ακόμη αυτοί οι δάσκαλοι, οι πνευματικοί άνθρωποι, δεν είπαν στους εμπνευστές αυτής της ιδέας, ότι η ιδέα αυτή ήταν βλακώδης και ατελέσφορη; Πόσο θα κυνηγούσαμε τις ακρίδες; Και μέχρι πού; Θα έφευγαν από το ένα χωράφι και θα πήγαιναν στο άλλο και όταν φεύγαμε θα επέστρεφαν πάλι. Τόση αποκοτιά, τόση επιπολαιότητα, τόση απεισικεία! Ας είναι, το περάσαμε και αυτό, ήταν η δεκαετία της εμπειρίας. Άλλωστε πως θα το θυμόμουν σήμερα!

Στις εθνικές γιορτές κάναμε παρέλαση στον κεντρικό δρόμο από το σχολείο μέχρι την εκκλησία με τις τιμημένες παραδοσιακές στολές, μερικοί τις φουστανέλες και τα κορίτσια, την στολή της Βλάχας (Αμαλίας), απαγγέλναμε ποιήματα αναλόγου με τη γιορτή περιεχομένου και νοήματος, παίζαμε κάποιο σκετς και μετά άρχιζε ο χορός στο «αλώνι». Το βράδυ κάναμε λαμπαδηδρομία με αυτοσχέδια χειροποίητα φαναράκια που φτιάχναμε οι ίδιοι από ειδικές χρωματιστές κόλλες χαρτιού, καταλλήλως διπλωμένες και κολλημένες με κόλλα από μανουσάκια που μαζεύαμε στα χωράφια.

Στο τέλος του χρόνου κάναμε γυμναστικές επιδείξεις, λέγαμε ποιήματα, παίζαμε κάποιο σκετς και μετά περιμέναμε άφωνοι τον δάσκαλο να φωνάξει το όνομά μας για να μας δώσει το ενδεικτικό προαγωγής. Όσοι δεν άκουγαν το όνομά τους έμεναν στην ίδια τάξη. Και συνήθως τέτοιοι ήσαν πολλοί.

Όλα βέβαια αυτά συνέβαιναν όταν είχαμε δασκάλους και λειτουργούσε το σχολείο, γιατί πολλές φορές δεν είχαμε δασκάλους, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης και πηγαίναμε

στα σχολεία των διπλανών χωριών, άμα και αυτά είχαν, όπως έρχονταν μαθητές από άλλα χωριά όταν είχαμε εμείς. Κυρίως στο Βάστα και Χρούσα.

Όταν φτάσαμε στις μεγάλες τάξεις, η πλάκα με το κοντύλι και το μολύβι φάμπερ Ν.2 ήταν λίγα για τις γνώσεις μας, έπρεπε πλέον να γράφουμε με μελάνι και πένα.

Έτσι μπήκε στη μαθητική μας ζωή το μελανοδοχείο, καλαμάρι το λέγαμε, ένα τετράπλευρο γυάλινο φιαλίδιο, χοντρό γυαλί, με σωληνοειδή λαιμό όπου βάζαμε το μελάνι, το δέναμε με ένα σπάγκο στον λαιμό του για να το κρεμάμε με το χέρι ή να το δένουμε στη λουρίδα. Για τάπα χρησιμοποιούσαμε φελλό, πανί, χαρτί και λουμπούσι. Φελλό ήταν κάπως δύσκολο να βρούμε. Το καλαμάρι συνοδευόταν και από τον κονδυλοφόρο που στην άκρη του είχε τη γραφίδα. Την πένα «χ» ή την άλλη με την μακριά μύτη της καλλιγραφίας όπως την λέγαμε.

Είχαμε την χημική μελάνη του εμπορίου αλλά και τη δικιά μας που φτιάχναμε από μαύρες μούρες ή βατομούρες.

Όταν περνούσαν τα Γερμανικά αεροπλάνα και πετούσαν προκηρύξεις, τρέχαμε στα χωράφια και στις πλαγιές ξυπόλυτοι και ρακένδυτοι μέσα στα αγκάθια και τις αφαραρίδες για να τις μαζέψουμε. Μήπως ξέραμε να τις διαβάσουμε; Τις δίναμε στους δασκάλους και στους γονείς μας.

Τη Μεγάλη Εβδομάδα, τα βράδια πηγαίναμε στην εκκλησία. Ολονυχτία το λέγαμε. Την Μεγάλη Παρασκευή, από το πρωί ξαπολιόμαστε στα χωράφια για να μαζέψουμε μάρτες, μαργαρίτες, παπαρούνες, κοκκοράκια, κρίνα και ότι άλλο λουλούδι για τον Επιτάφιο.

Η περιφορά του Επιταφίου γινόταν από την εκκλησία. Στην κεντρική βρύση γινόταν μια στάση για το κύριε ελέησον, συνεχίζόταν στα χασάπικα και άλλη μια στάση στο πλάτωμα της Σπήλαινας το καφενείο και πάλι στην εκκλησία με το καθιερω-

μένο προσκύνημα και στο τέλος την διανομή των λουλουδιών του Επιταφίου.

Είχε καθιερωθεί κοντά στη περιφορά του Επιταφίου τα παιδιά να σκάνε, όσα είχαν, καμία στράκα. Πολλά παιδιά είχαν κάνει αυτοσχέδιες κροτίδες. Στα μεγάλα κλειδιά, συνήθως από αλλόπορτες υπήρχε στο κάτω μέρος του κλειδιού μια σωληνωτή τρύπα ολίγων εκατοστών. Εκεί έβαζαν τριμμένη κεφαλή από πολλά σπίρτα. Η σκόνη αυτή γινόταν εκρηκτική ύλη όταν μέσα στην τρύπα του κλειδιού έβαζαν μια πρόκα, αναλόγου διαμετρήματος και με δύναμη χτυπούσαν στον τοίχο την κεφαλή της πρόκας. Η αντίδραση που γινόταν με το κτύπημα της εκρηκτικής ύλης έκανε μεγάλο κρότο. Αυτά ήταν τα βεγγαλικά της εποχής εκείνης.

Τις ελεύθερες ώρες μας παίζαμε διάφορα παιχνίδια παραδοσιακά και αυτοσχέδια, όπως προανέφερα. Το πώς παίζεται το καθένα είναι δύσκολο να το αναλύσω γιατί απαιτείται πολύς χρόνος.

Τα καλοκαίρια ψάχναμε τα δέντρα και στις κουφάλες των δέντρων για να βρούμε φωλιές των πουλιών. Πιάναμε τζιτζίκια και τους βάζαμε καλαμιά στον πεινό και τα ξαπολάγαμε πάλι. Έτσι για την πλάκα μας. Πηγαίναμε στα ποτάμια και στις γούρνες και πιάναμε καβούρια. Αυτά τα ψήναμε, γίνεται νόστιμος μεζές.

Τα πουλιά τα κυνηγούσαμε και με τη σφεντόνα και ανάλογα με την ποιότητα του λάστιχου ήταν και το χτύπημα του στόχου.

Τα παιδιά του Παυλή, Ηλίας, Δήμος και Γιώργης στον κήπο τους είχαν στήσει μια τραμπάλα για να μαζεψύμαστε τα παιδιά της γειτονιάς και όχι μόνο και κάναμε τραμπάλα. Στο σημείο της τριβής βάζαμε κάρβουνο και κατά τη λειτουργία της ξεσηκωνόταν ο τόπος από το τριξίμο.

Τον χειμώνα στήναμε πλάκες για να πιάσουμε πουλιά, τι να

πιάσουμε; Το σωστό είναι ότι τα σκοτώναμε. Τις περισσότερες φορές βρήκαμε τις πλάκες πεσμένες και κάτω αντί για πουλί ήταν ποντίκι. Εργαλεία; Τα τσιμποκλείδια.

Το χιόνι όταν ήταν αρκετό κι έκλεινε προσωρινά ο δρόμος για το σχολείο, μεγάλωνε τη χαρά τη δική μας και έγνοιες των μεγάλων, ειδικά των τσοπάνηδων. Μας στεναχωρούσε μόνον αν χιονίζε μέσα στις διακοπές των Χριστουγέννων, θέλαμε να χιονίζει μόνον όταν είχαμε σχολείο.

Τα χρόνια εκείνα οι χειμώνες ήταν δύσκολοι, με πολλά χιόνια, δυνατές βροχές, μπόλικο ψύχος. Το νερό πάγωνε στον αέρα. Τα χιόνια ξεπερνούσαν το μέτρο και κρατούσαν μέρες. Ξυπνούσαμε το πρωί και το χιόνι είχε περάσει στο ύψος τη μισή πόρτα. Σε αυτή τη περίπτωση με το πρωινό εγερτήριο άρχιζε η διαδικασία του εκχιονισμού των επίκαιρων σημείων για την κυκλοφορία και τις λοιπές ανάγκες. Τα φτυάρια έπιαναν δουλειά πρωί-πρωί. Αρχικά να ανοίξει ο δρόμος για το κατώι που ήταν τα ζωντανά, γαϊδούρι, γίδες, κότες, γουρούνι. Όλα ήθελαν να φάνε. Το γαϊδούρι το άχυρό του, οι γίδες το κλαρί τους, οι κότες το καλαμπόκι τους και το γουρούνι το λιοκόκι και το πλύμα του. Στη συνέχεια η διάνοιξη του δρόμου προς τη βρύση και την αγορά. Για το σκοπό αυτό βοηθούσαν όλοι. Ο καθένας από ένα κομμάτι μπροστά στο σπίτι του.

Για εμάς τα παιδιά ήταν κάτι ξεχωριστό, κάτι το ευχάριστο, παίζαμε χιονοπόλεμο, φτιάχναμε χιονάνθρωπους και κάναμε τσουλήθρες πάνω στο χιόνι, πολλές φορές ξυπόλυτοι και με κεντητές παραστάσεις στα καλάμια των ποδιών μας από τις καψαλήθρες. Δεν παγώναμε όμως, είτε γιατί είχαμε συνηθίσει είτε λόγω διαρκούς κινητικότητας.

Το χιόνι δεν έλιωνε αμέσως και όταν φυσούσε βοριάς το πάγωνε και το κρατούσε μέρες και εβδομάδες. Την ημέρα που γλύκαινε ο καιρός λίγο, άρχιζε να λιώνει και στις υδρορροές με

τα κεραμίδια τις βραδινές ώρες πάγωναν οι στάλες και το πρωί αντικρίζαμε να κρέμονται λόγχες από κρύσταλλα.

Σε αυτή την κατάσταση η επικοινωνία ήταν δύσκολη, οι άνθρωποι μεταξύ τους δύσκολα επικοινωνούσαν, μόνο φωναχτά. Και τυχεροί ήταν εκείνη που είχαν δυνατή φωνή για να ακουστούν. Για μετάβαση σε άλλα χωριά ή στη Μεγαλόπολη δεν γίνεται λόγος.

Και όμως, παρά τη δύσκολη αυτή κατάσταση που βιώναμε με τα χιόνια δε θυμάμαι κανένα δυσάρεστο περιστατικό σχετικά με την υγεία να συνέβη για να χρειάζεται επέμβαση γιατρού.

Τις εκτός σχολείου ώρες μας, ή στις διακοπές μας, οι γονείς μας είχαν φροντίσει να τις γεμίσουν με βοηθητικές δουλειές που έπρεπε να κάνουμε για να μη πηγαίνουν χαμένες και να είναι παραγωγικές. Τέτοιες ήταν το πότισμα των κήπων, η βοσκή των ζώων και διάφορες σπιτικές μικροδουλειές.

Έτσι τους χειμερινούς μήνες όταν δεν έβρεχε και δεν είχε ρίξει χιόνι, κατά τις δέκα η ώρα που γλύκαινε λίγο ο καιρός, τα παιδιά της γειτονιάς παίρναμε τις γίδες μας ο καθένας και πηγαίναμε στην Πλακίτσα, Βαθιαλάκκα, Κουτσολακούλα και αλλού να τις βοσκήσουμε. Παίρναμε στην πλάτη το σακουλάκι με το ψωμί, τυρί, ελιές, κρεμμύδι και ότι άλλο μας έδιναν οι γονείς μας, στο χέρι το ντενεκεδάκι με τη φωτιά και πηγαίναμε στο βοσκοτόπι. Όταν φτάναμε εκεί, αφήναμε ελεύθερες τις γίδες να βοσκούν, ελέγχοντάς τις με το κουδούνι που είχαν στον λαιμό και ψάχναμε για κάποιο απάγγελιο, ανάβαμε φωτιά και ρίχναμε λούζες από πουρνάρι και η λαμπάδα σηκωνόταν δύο μέτρα. Επιστρέφαμε το βραδάκι, με τις γίδες χορτασμένες φέροντας και μια ζαλιά κλάρες για να φάνε το βράδυ και καμιά φορά με κάποιο κατσικάκι στην αγκαλιά που έτυχε να γεννήσει κάποια γίδα στη βοσκή. Τους καλοκαιρινούς μήνες σκορπάγαμε στα χωράφια, στα αμπέλια και στους κήπους για

ανάλογες δουλειές.

Τα παιδιά της γενιάς μου επωμίσθηκαν από μικρής ηλικίας, βάρη και ευθύνη δυσανάλογα του χρόνου τους και της γνώσης τους. Τρυφερούδια ακόμη χρησιμοποιούσαν τον κασμά, φύλαγαν στάνες, έκαναν μεταφορές οδηγώντας τα ζώα, που τα φόρτωναν οι γονείς τους είτε ξύλα, είτε άχυρα, είτε άλλα αντικείμενα.

Η λέξη διακοπές ήταν άγνωστη, η σημασία που της δίνουμε σήμερα. Διακοπή σήμαινε ότι δεν είχε συσσίτιο, ότι σταμάταγε το σχολείο, όχι για ξεκούραση, αλλά γιατί δεν ερχόταν δάσκαλος, διακοπή σήμαινε ότι έπαψε η UNNRA να μας δίνει τρόφιμα κ.τ.λ. Αυτή ήταν η έννοια της διακοπής.

Το καλοκαίρι αλλάζαμε χρώμα και παίρναμε όχι το σοκολατί που επιδιώκουμε σήμερα και με την βοήθεια διάφορων κρεμών, αλλά το άγριο, το μαύρο, το άραχλο, το ηλιοκαμένο γιατί είμαστε όλη μέρα στον ήλιο κάνοντας αγροτικές δουλειές κοντά στους γονείς μας, στο θέρο, στο αλώνι, στο κουβαλητό.

Τηρούσαμε και τις παραδόσεις. Τα κορίτσια στην πρώτη Μάρτη έβαζαν στο χέρι το Μάρτη για να μην τα κάψει ο ήλιος. Ήταν δύο κλωστές, μια άσπρη και μια κόκκινη στριφογυρισμένες μεταξύ τους. Τις φορούσαν είτε στο χέρι για βραχιόλι είτε στο δάκτυλο για δακτυλίδι.

Από τις αρχές του πενήντα για εμάς τα αγόρια στα παιχνίδια μας προστέθηκε και το ποδόσφαιρο. Τις Κυριακές το απόγευμα παίζαμε στο δυτικό περίβολο του σχολείου σε μια αλάνα που είχαμε διαμορφώσει κατάλληλα. Είχαμε κάνει μια καλή ομάδα και πηγαίναμε και στα χωριά τα άλλα και παίζαμε με τις δικές τους ομάδες. Λιοντάρι, Παραδείσια.

Στην ομάδα αυτή έπαιζα στη θέση του τερματοφύλακα. Στην ομάδα αυτή ήταν ακόμη ο Πάνος Σιώρης (αρχηγός), Γιώργος Παρπαίρης, Ηλίας Κατριβάνος, Βασίλης Σταματόπουλος,

Τάκης Τσουτσουμπής, Περικλής Βελλής κ.ά.

Από τις αρχές του καλοκαιριού που άρχιζαν να ωριμάζουν τα φρούτα πηγαίναμε στον σταθμό του τρένου και τα πουλούσαμε στους επιβάτες. Το τρένο εκεί καθυστερούσε αρκετά γιατί έπαιρνε νερό και έτσι είχαμε αρκετό χρόνο. Κάθε πρωί ο καθένας μας ξεπρόβαλε από τις εισόδους του σταθμού με το καλάθι στο χέρι, με τα αχλάδια, τα σύκα, τα μήλα, τα φραγκόσυκα και το ματσάκι τη ρίγανη. Μας κυνηγούσε και ο Μένιος γιατί έχανε τους πελάτες, που προτιμούσαν τα φρούτα αντί τα σουβλάκια που πουλούσε εκείνος στο κιόσκι του. Γι' αυτό μπαίναμε στον σταθμό όταν σταματούσε το τρένο και πηγαίναμε από την πίσω πλευρά για να μη μας βλέπει. Και εδώ ανταγωνισμός!

Όταν έφευγε το τρένο, κάναμε τον απολογισμό μας και κατόπιν παρέες-παρέες κατευθυνόμαστε στα κτήματά μας για να ετοιμαστούμε για το άλλο πρωινό. Πολλές φορές κατευθυνόμαστε και στο ποτάμι για μπάνιο. Εγώ εκεί έμαθα μπάνιο. Πήγαινα συνήθως με τον Γιώργο Παρπαϊρη και τον Γιώργο Παυλή. Ο Γιώργος Παρπαϊρης δεν ήξερε μπάνιο και τον δένουμε με την τριχιά της καπιστριάνας του γαϊδουριού και τον κρατάγαμε αν πήγαινε να βουλιάξει, τον τραβάγαμε επάνω. Του κάναμε και πλάκα. Ακόμη το θυμάται και γελάμε όταν συναντιόμαστε.

Η ΖΩΗ ΣΤΟ ΙΣΑΡΗ: ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΒΙΩΜΑΤΑ - ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Τις παιδικές μου αναμνήσεις και τα βιώματα τα περιέγραψα όσο μπορούσα αυθεντικά και πιστά. Θα συνεχίσω με γενική αναφορά στη ζωή στο Ίσαρη, όπως το έζησα και το ένιωσα.

Όπως είναι γνωστό το Ίσαρη είναι αγροτική περιοχή και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ασχολείται με τη γεωργία και τη κτηνοτροφία. Σοβαρή όμως θέση, έχουν και άλλες επαγγελματικές τάξεις. Το εμπόριο, οι τέχνες και άλλες υπηρεσίες. Ιδίως προπολεμικά που ο πληθυσμός του ξεπερνούσε τους 1500 κατοίκους.

Το Ίσαρη, μέχρι το 1912 ήταν πρωτεύουσα του Δήμου Λυκόσουρας, που περιλάμβανε δεκαπέντε κοινότητες. Τελευταίος δήμαρχος ήταν ο Ιωάννης Κουτσουμάρης.

Για την ίδρυσή του και την ονομασία του, πολλά αναφέρονται και άλλα τόσα έχουν γραφτεί. Ένα είναι βέβαιο ότι προϋπήρξε της Επανάστασεως του 1821 και έδωσε στον αγώνα καπεταναίους και στρατιώτες.

Δεν θα αναφερθώ σε μεγέθη ιστορικά και οικονομικά προ του πολέμου γιατί έχουν γραφτεί από άξιους συγγραφείς και ερευνητές. Θα αναφερθώ σε εκείνα που γνώρισα και έζησα.

ΓΕΩΡΓΙΑ- ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η περιοχή έχει χώματα κατάλληλα για τη γεωργία, παράλληλα όμως είναι και ορεινή, έντονα δασώδης και δύσβατη, κατάλληλη και για κτηνοτροφία.

Δύο ήταν λοιπόν κυριότερες πηγές εισοδήματος των κατοί-

κων. Η γεωργία και η κτηνοτροφία. Η κάθε μία έχει τις ιδιαίτερο-
ρήτητές της.

Η Γεωργία: Τα χωράφια των Ισρααίων βρίσκονται σε μεγά-
λες αποστάσεις από το χωριό. Ξεπερνούν το Χρούσα, Ζαγκλα-
κά (Πετροβούνι σήμερα), Ντεληχασάνι (Απιδίτσα), ακόμη και
τα σύνορα της Αρκαδίας στα όρια της Μεσσηνίας, όπως είναι
τα δικά μας στη Κοκκινόλακα στα όρια της Μεσσηνίας.

Και δεν είναι μαζεμένα σε ένα μέρος κάθε οικογένειας αλλά
σκόρπια. Στο Χρούσα το βουνό, στου Κόκλα, στην Αγριακόνα,
στα Πισαμπέλια, Μεγαμπέλι κ.τ.λ.

Η διασπορά των χωραφιών, οι αποστάσεις, οι καιρικές συν-
θήκες και τα πρωτόγονα μέσα που υπήρχαν για τις καλλιέρ-
γειες, έκαναν τη ζωή του αγρότη δύσκολη, κουραστική, τραχιά.
Κύρια εργαλεία τους το αλέτρι, ο κασμάς και η τσουγκράνα
(σβάρα). Χειριστές τους τα καματάρικα ζώα και το σύνολο
σχεδόν της οικογένειας. Το εισόδημά τους; Αμφίβολο στο ισο-
ζύγιο κόπου και εξόδων. Λίγοι ήσαν εκείνοι που το εισόδημά
τους υπερέβαινε των αναγκών τους και είχαν περίσσειμα. Επί-
σης, το εισόδημά τους εξαρτιόταν εν πολλοίς και από τις καιρι-
κές συνθήκες, παγετοί, καύσωνες, διάφορες ασθένειες.

Αγροτικές εργασίες υπάρχουν σχεδόν όλο το χρόνο. Κάθε
καλλιέργεια έχει τη δική της εποχή. Μόνο δύο μήνες τον χειμώ-
να, Ιανουάριος, Φεβρουάριος είναι κάπως χαλαροί.

Από τον Μάρτιο άρχιζαν τα οργώματα, το σκάψιμο των
κήπων, το κλάδεμα του αμπελιού, η σπορά του αραποσιτιού.
Απρίλη, Μάη βοτάνισμα, ράντισμα, κοπή χορταριών, φύτεμα
κήπων κ.τ.λ.

Ερχόμενο το καλοκαίρι άρχιζε η προετοιμασία του θερισμού.
Εργασία δύσκολη. Όλη μέρα σκυφτοί με το δρεπάνι στο χέρι
έκοβαν τα στάχυα με το στέλεχός τους, τα μάζευαν μάτσα και
χερόβολα τα μετέφεραν στο αλώνι, τα στοιβαζαν σε σωρούς και

περίμεναν την σειρά του για το αλώνισμα.

Το μαρτύριο που περνούσαν οι θεριστάδες, να ιδρώνουν μες τον καύσωνα, να κολλάνε πάνω τους τα άγανα, να τους πιάνει φαγούρα και να μην έχουν και νερό να πιούν ή να το πίνουν ζεστό.

Το αλώνισμα γινόταν σε ειδικό αλώνι, όπου τοποθετούνταν τα θερισμένα χερσόβολα απλωτά και τα άλογα τα ποδοπατούσαν κάμποσες φορές, μέχρι να τριφτεί ο σπόρος. Μετά περιέμεναν και εύχονταν να φυσήξει λίγος αέρας για το λίχνισμα προκειμένου να αποχωριστεί ο σπόρος από το άχυρο. Ακολουθούσε το κοσκίνισμα με το δρυμώνι, για να μείνει ο σπόρος-γέννημα καθαρός. Ύστερα σάκιασμα και μεταφορά στο σπίτι και κατευθείαν στο αμπάρι. Μετά γινόταν ο απολογισμός και ο προγραμματισμός της διάθεσής τους. Η διαδικασία δεν τελείωνε εδώ. Σειρά είχε η μεταφορά του άχυρου για τα ζώα. Τοποθετούνταν το άχυρο στα χαράρια και στα τσουβάλια. Χαράρια ήταν μέσα συσκευασίας για την μεταφορά του άχυρου, κατάλληλα πλεγμένα ράβδων από ξύλο και ψιλού σχοινογιού.

Η διαδικασία αυτή θεωρώ ότι είναι μια από τις κύριες εργασίες της αγροτικής ζωής μαζί με την σπορά. Όμως υπήρχαν και άλλες εργασίες εξίσου απαραίτητες για τον βιοπορισμό του αγρότη. Όπως η φροντίδα του κήπου, από τον οποίο προμηθεύονταν τα κηπευτικά προϊόντα, ντομάτες, φασολάκια, κολοκύθια, αγγούρια και γενικά κάθε χορταρικό.

Η οικογένειά μας και όχι μόνον, από τα μέσα Ιουνίου ασχολούταν με την τοποθέτηση αγριόσυκων στις συκιές για την επικονίαση. Επειδή ειδικεύτηκα στην εργασία αυτή, καθότι είχαμε πολλές συκιές και αποτελούσαν την κύρια πηγή εισοδήματός μας, θα αναφερθώ πιο συγκεκριμένα και με κάποια λεπτομέρεια.

Όταν στις συκιές αρχίζουν να προβάλλουν τα σύκα, χρειάζεται το αγριόσυκο που έχει μέσα το κουνούπι το οποίο βγαίνει

από το αγριόσυκο και πηγαίνει στο μικρό σύκο της συκιάς και το επικονιάζει, δηλαδή εναποθέτει γύρη. Αν δεν συμβεί αυτό τότε το σύκο δεν θα ωριμάσει, αλλά θα κιτρινίσει και θα πέσει.

Στη λειτουργία αυτή της φύσης βοηθήσαμε και εμείς. Οι συκίες που είχαμε ήταν πολλές, ανάμεσά τους δύο-τρεις αγριόσυκιές, (αρσενικές). Όμως δεν επαρκούσαν, γι' αυτό εξαναγκαστήκαμε να προμηθευόμαστε αγριόσυκα από άλλες περιοχές. Κυρίως από το Διαβολίτσι και το Κεντρικό.

Έτσι ξεκινούσα πρωί-πρωί, έπαιρνα το γαϊδούρι και πήγαινα στο Διαβολίτσι, έπαιρνα δυο τσουβάλια αγριόσυκο και πήγαινα στη Κοκκινόλακα που ήταν το κτήμα. Εκεί εύρισκα την αδελφή μου που είχε πάει από το χωριό, με μια αγκαλιά βούρλα που είχε μαζέψει από τις όχθες του ποταμιού ή της Λουκομαργώς τη γούρνα, στο Περιβολάκι. Καθόμαστε κάτω από μια συκιά και περνούσαμε τα αγριόσυκα ανά έξι στο κάθε βούρλο. Μετά το τοποθετούσαμε στις συκίες. Την νύχτα έβγαινε το κουνούπι και πήγαινε στα μικρά της συκιάς για τη γονιμοποίηση, οπότε άρχιζαν τα σύκα να μεγαλώνουν. Η εργασία αυτή μας απασχολούσε όλο τον Ιούλιο. Στη συνέχεια και σε κάποιο άλλο κεφάλαιο θα αναφερθώ πάλι στο θέμα αυτό.

Κατά το τέλος Σεπτεμβρίου άρχιζε ο τρύγος. Τις προηγούμενες ημέρες άρχιζε μια κινητικότητα, μια εγρήγορση, μια έντονη μυρωδιά ρετσινίλας και σώματος κρασιού, που οφειλόταν στην ετοιμασία για το νέο μούστο.

Οι νοικοκυραίοι έβγαζαν τα βαρέλια από τα κελάρια ή τα κατώγια, όσα χώραγαν να βγουν, γιατί πολλά βαρέλια ήταν πιο μεγάλα από τις πόρτες, είχαν συναρμολογηθεί μέσα στα κατώγια και εκεί καθαριζόνταν. Τα ξεφούντωναν, τα έξυναν, τα καθάριζαν και τα έπλεναν για να είναι έτοιμα να δεχτούν τη νέα σοδειά, το νέο μούστο.

Η εργασία του τρύγου μοιάζει και λίγο σαν πανηγύρι. Όταν

ερχόταν η μέρα του τρύγου, ήταν όλη η οικογένεια και εθελοντές φίλοι για βοήθεια στο πόδι μέσα σε ένα ευχάριστο κλίμα. Θα έλεγα η μόνη αγροτική δουλειά που γινόταν ευχάριστα και με κέφι.

Με τις βούτες ή τις κοφίνες στην πλάτη του ζώου, οι άντρες με το ψαθάκι ή την τραγιάσκα, οι γυναίκες με τις τσεμπέρες και τα παιδιά ελαφροπατώντας χαρούμενα, με το ψαλίδι ή το σουγιά σαν εργαλεία, ξεκινούσαν για το αμπέλι. Το πρώτο σταφύλι, συνήθως αϊτονύχι, ήταν για τη γεύση και το καλοσκαίρισμα και ακολουθούσε η αράδα. Γέμισαν τα καλάθια, άδειαζαν στις βούτες και ο αγωγιάτης τα μετέφερε στο ληνό.

Έμεναν εκεί μερικές ημέρες να σιτευτούν και να χορτάσουν και οι σφήκες και μετά άρχιζε το ποδοπάτημα και η ροή του μούστου στη δεξαμενή, όπου στο τέλος ρίχνανε ένα αυγό μέσα για να μάθουν τα γράδα (βαθμό πυκνότητας). Τότε δεν είχαν όργανα, γραδόμετρα κ.τ.λ.

Μετά γέμιζαν τα βαγένια με το μούστο, έριχναν το ανάλογο ρετινί και από την επόμενη ημέρα άρχισε το βράσιμο (ζύμωση).

Τα υπολείμματα του ληνού, τα πίεζαν στην τσιφιλιά για να στραγγίξουν και τα ξερά υπολείμματα με κατάλληλη επεξεργασία (απόσταξη) τα χρησιμοποιούσαν για την παραγωγή του τσίπουρου. Την εποχή αυτή χορταίναμε τη μουσταλευριά και το πετιμέζι.

Από τον Οκτώβριο, που άρχιζαν οι βροχές, τα λεγόμενα πρωτοβρόγια, άρχιζε η σπορά που κρατούσε περίπου δύο μήνες, ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες και τις εκτάσεις των χωραφιών που θα έσπερναν.

Από τον προηγούμενο μήνα οι γεωργοί είχαν ετοιμάσει τα γεωργικά τους εργαλεία. Όλα περασμένα από το γύφτικο, τροχισμένα, ατσαλωμένα, κοφτερά τα υνιά, οι κασμάδες, τα αλέ-

τρια, οι λαιμαργιές και ότι άλλο χρειαζούμενο εργαλείο.

Ξεκινούσαν δύο-τρεις ώρες νύχτα για να είναι με το πρώτο φως της ημέρας στο χωράφι, (είχε μικρύνει στο μεταξύ και η μέρα) να ζέξουν τα ζώα, να ρίξουν τον σπόρο και να αρχίσουν τις βαθιές αυλακιές.

Δεν ήταν και λίγες οι φορές που πήγαιναν βρέχοντας ή και έβρεχε όλη μέρα και γύριζαν άπρακτοι, βρεγμένοι, κρυωμένοι, στενοχωρημένοι. Άλλες φορές έπεφτε χιόνι και έχαναν αρκετές μέρες σποράς.

Ακόμη αντηχεί στα αυτιά μου το ποδοβολητό των ζώων με τα πέταλα και των ανθρώπων με τις γαρυφαλάτες πρόκες στις αρβύλες τους, που περνούσαν έξω από το σπίτι προτού ξημερώσει για να πάνε στα χωράφια τους.

Θυμάμαι την μάνα μου που σηκωνόταν τη νύχτα να μαγειρέψει για να πάρουν μαζί τους στο χωράφι και να αφήσουν και σε εμάς τα παιδιά, τον πατέρα μου να ετοιμάζει τα ζώα για την Κοκκινόλακα. Η επιστροφή τους ήταν πάλι νύχτα.

Με τον ερχομό τους άρχιζε άλλος αγώνας. Ο πατέρας μου να περιποιηθεί τα ζώα και να κάνει και τη βόλτα του στα μαγαζιά, η μάνα μου να φροντίσει τα οικιακά, να ενισχύσει τη φωτιά με κανένα κούτσουρο, να ετοιμάσει το βραδινό φαγητό, να στεγνώσει τα βρεμένα ρούχα της δουλειάς δίπλα στο τζάκι, να ελέγξει εμάς τα παιδιά αν έχουμε διαβάσει και να μας βοηθήσει στις δυσκολίες και στις απορίες μας και άλλες περιοδικές σπιτικές δουλειές, όπως ζύμωμα, πλύσιμο, σιδέρωμα.

Για φωτισμό είχαμε τη λάμπα πετρελαίου με το λεπτό λαμπόγιαλο με σήμα τον κόκορα και επάνω μια φουρκέτα για να μη σπάει, λέγανε, από τη ζέστη, από τη φλόγα. Κάτω από το τζάκι κρεμόταν από μια πρόκα το λυχνάρι για να ελέγχει η νοικοκυρά το φαγητό που μαγειρεύει και να διαβάζουμε και εμείς κοντά στη φωτιά. Για τις κινήσεις έξω από το σπίτι ή το κατώι, είχαμε

το φανάρι. Μια τετράπλευρη συσκευή, με τζαμάκι στην κάθε πλευρά, στη βάση ένα δοχείο για το λάδι όπου ήταν προσαρμοσμένο το φυτίλι.

Άλλη αγροτική εργασία που ήταν και η τελευταία του ετήσιου κύκλου, ήταν το μάζεμα των ελιών. Και η εργασία αυτή ήταν δύσκολη και βαριά γιατί γινόταν στην καρδιά του χειμώνα, το μήνα Δεκέμβριο, με τις αντίξοες καιρικές συνθήκες της εποχής. Βροχές, κρύο, χιόνι, παγωνιά. Είναι όμως βασική πηγή εισοδήματος και αναγκαίο προϊόν διατροφής.

Όταν και αυτή η εργασία τελείωνε, με τα όποια εμπόδια, άρχιζε η διαδικασία εξαγωγής λαδιού. Η φάση αυτή είχε και πανηγυρικό χαρακτήρα. Έτσι το ζούσα και γι' αυτό το χαρακτηρίζω πανηγύρι.

Στο χωριό είχαμε ένα λιοτριβί, του μπάρομπα-Νικόλα Καραλή. Ο κάθε παραγωγός έπιανε σειρά για να βγάλει το λάδι. Από την προηγούμενη ημέρα, μεταφέραμε τις ελιές στο λιοτριβί μαζί με ένα φόρτωμα ξύλα για τη φωτιά που θα έβραζε το νερό στο λεβέτι. Έπεφταν οι ελιές ανά 200-300 οκάδες στο υπερυψωμένο στρογγυλό βάθρο, όπου κινείτο με την βοήθεια ενός αλόγου, ένας μεγάλος πέτρινος κύλινδρος όπου ζούπαγε τις ελιές και τις έκανε πολτό. Ο πολτός αυτός τοποθετείτο σε μεγάλα ειδικά σακιά από πλιμα (τσαντίλες) και στη συνέχεια ντανιάζονταν ανά δέκα-δεκαπέντε σε μηχάνημα με τετράγωνη μεταλλική βάση, κάτω από την οποία υπήρχε άνοιγμα για τη ροή του λαδιού προς την δεξαμενή, από την πίεση μιας βαριάς μεταλλικής πλάκας που λειτουργούσε ελικοειδώς από τα πάνω προς τα κάτω.

Η στερεά μάζα που έμενε στις τσαντίλες, το λεγόμενο λιοκόκι, το χρησιμοποιούσαμε για την διατροφή των ζώων, κυρίως των γουρουνιών.

Ο χαρακτηρισμός του πανηγυριού που ανέφερα, έγκειται στο γεγονός ότι όταν βγάζαμε το λάδι, καφαλιζάμε φέτες ψωμί και

τις βουτάγαμε στο λάδι και τις τρώγαμε. Ήταν πεντανόστιμες.

Στο σπίτι φτιάχναμε λαλαγγίδες. Για το καλό λέγαμε. Τις αλείφαμε με πετιμέζι ή τους ρίχναμε ζάχαρη για να γλυκίζουν.

Μέχρι εδώ περιέγραψα, όσο μπορούσα με ακρίβεια, τον ετήσιο κύκλο των αγροτικών εργασιών.

Η Κτηνοτροφία: Οι Αρκάδες από καταβολής τους είχαν ιδιαίτερη σχέση με την κτηνοτροφία. Ο Πάνας, ο τραγοπόδαρος θεός, ο προστάτης των ποιμένων και των κοπαδιών κατοικούσε, σύμφωνα με τη μυθολογία, στα βουνά της Αρκαδίας, σκορπώντας τη μελωδία της φλογέρα του (του αυλού του) στους βοσκοτόπους του Μαίναλου και το Λυκαίου όρους. Στις αναπαραστάσεις του κρατούσε τη φλογέρα στο ένα χέρι και στο άλλο συνήθως μια γκλίτσα. Ο προστάτης θεός των Αρκάδων λοιπόν ήταν ποιμένας. Τι άλλο χρειάζεται για ν' αντιληφθούμε την σχέση των Αρκάδων με την κτηνοτροφία από αρχαιοτάτων χρόνων. Θεοποιημένη.

Κτηνοτρόφοι από παλιά ήταν λοιπόν οι Αρκάδες και οι Ισραηλοί δεν θα μπορούσαν ν' αποτελέσουν εξαίρεση. Η κτηνοτροφία υπήρξε μάλιστα σημαντική πηγή εισοδήματος και για το χωριό μας. Αρκετές οικογένειες είχαν μεγάλες στάνες από γιδοπρόβατα και όλες σχεδόν οι οικογένειες είχαν και δύο-τρεις γίδες οικόσιτες για τις άμεσες ανάγκες της οικογένειας. Μη ξεχνάμε ότι η οικόσιτη κασίκα θεωρείται ως η αγελάδα του φτωχού.

Η κτηνοτροφία είναι εκείνη που έδωσε λύση στο επισιτιστικό πρόβλημα που δοκίμασε κάθε οικογένεια τα δύσκολα κατοχικά χρόνια. Τα προϊόντα της ικανοποιούσαν σημαντικές ανάγκες της διατροφής. Το κρέας, το γάλα, το μαλλί, το δέρμα κ.τ.λ. Ένας πλούτος προϊόντων.

ΕΜΠΟΡΟΙ-ΒΙΟΤΕΧΝΕΣ-ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ

Μεγάλος είναι ο κατάλογος των Ισρααίων που ασχολήθηκαν με το εμπόριο, τη βιοτεχνία και τα άλλα επαγγέλματα και γνώρισαν μεγάλη επιτυχία, δόξα, πλούτο και μαζί με αυτούς ανέδειξαν και το χωριό μας.

Η δραστηριότητά τους ξεπέρασε τα όρια του Ίσαρη, δημιουργώντας μεγάλους εμπορικούς οίκους που κατέχουν ακόμη ξεχωριστή θέση στην οικονομική ζωή της χώρας.

Θα περιοριστώ όμως στους έμπορους και επαγγελματίες που η δράση τους εξαντλείτο στο Ίσαρη και στη γύρω περιοχή. Οι Ισρααίοι έμποροι και επαγγελματίες με την άριστη γνώση του αντικειμένου τους, τους επιτυχημένους χειρισμούς τους, την εργατικότητά τους, τη συνέπεια στην συναλλαγή τους και το δημιουργικό πνεύμα τους κατάφεραν να προοδεύσουν και να κάνουν το Ίσαρη κέντρο αγοράς όλης της περιοχής. Υπήρχαν μαγαζιά που πρόσφεραν όλων των ειδών τα προϊόντα και κάθε υπηρεσία. Παντοπωλεία, κρεοπωλεία, ψιλικατζίδικα, ταβέρνες, καφενεία, οινοπωλεία, κουρεία, σιδηρουργεία, τσαγκάρικα, σαμαράδικα κ.ά.

Θα αναφερθώ στα δικά μου χρόνια. Θυμάμαι παντοπωλεία του θείου μου Θεοδώρου Μεντή και Θεοδώρου Γιαλαμά, και τα δύο μεγάλα με μεγάλη ποικιλία ειδών, σαν τα σύγχρονα σούπερ-μάρκετ. Αργότερα, του πατέρα μου με του Σταύρου Γαλάνη και Αφών Κονταξή. Και τελευταία του Βασίλη Παρπαϊρή και Ηλία Λυμπερόπουλου. Ψιλικατζίδικο, παλιά, με ζαχαρώδη προϊόντα του Χρήστου Ρούπα, του επονομαζόμενου Καραμελά επειδή πούλαγε καραμέλες. Αλεύρια πούλαγε ο Περικλής Κατριβάνος. Ταβέρνες, αμειγώς είχαν οι Κοτσιρόγιαννης, Γιώργος Βουζίκας, Τιτσόγιαννης, Γρηγόρης Τσουτσουμπρής (Μπέης).

Καφενεία ήταν: του Περρόγιαννη, της Τσοκανίνας, της Σπήλιανας, των Σιασιάγκα-Κουτσουμάρη και κάποια εποχή του Μήτσου Γεωργίου. Πιο παλιά ήταν του Σωτηρογιώργη με το περίφημο παστέλι.

Κουρεία: του Νικολού Ρούβαλη, του Μπενέτου, του Ντορντοπάνου, του Γεωργίου Ασημακόπουλου-Μουτζωμένου και τελευταίος ο Ανδρέας Ρούβαλης. Τσαγκάρικα: Νίκος και Παναγιώτης Λάμπρου (Μπουράνη), Παν. Μεντή, Παναγ. Φωτόπουλου (Τρομάρα), Χρήστος Ζαχαρόπουλος (Τσόκας), Παναγ. Ρούπας (Μπογιός).

Σιδηρουργεία: Πέτρος Ξηρόκωστας, Νικόλας Ξηρόκωστας, Αθαν. Ρούσος.

Σαμαράδικα: Θεόδωρος Κυριαζής (Κατσέπας), Νικ. Τσαντίλης

Καλατζήδικα: Βασίλης Τσόκανος, Ανδρέας Ζιόμπολας.

Φαναρτζίδικο: Ιωάννης Ρούπας (Κολλητήρης).

Όλοι οι επαγγελματίες ανέπτυσαν μεγάλη δραστηριότητα,

Μπακάλικο Νίκου Μεντή: Νίκος Μεντής και Γιώργος Αποστολόπουλος

**1967: Ο πατέρας μου Νίκος Μεντής
(Καραγιάννης, δερματέμπορος, κρεμάει για αποξήρανση δερμάτων**

είχαν καλές δουλειές, εξυπηρετούσαν το κοινό, κέρδιζαν τον βιοπορισμό τους και καταξίωναν το χωριό. Ήρθε ο πόλεμος και τα άφησε στο παρελθόν για να τα θυμόμαστε εμείς που τα γνωρίσαμε με νοσταλγία και με πίκρα.

Στους επαγγελματίες θα αναφέρω και τους μυλωνάδες. Είχαμε δύο μύλους (τουλάχιστον εγώ αυτούς θυμάμαι) του Παυλή και του Τσαντίλη. Τελευταίος ήταν του Παυλή, που τον έζησα αρκετά τις δεκαετίες του σαράντα και του πενήντα που πήγαινα τακτικά για να αλέσω.

Επίσης η μελισσοκομία και η σηροτροφία είχαν σημαντικό μερίδιο στην οικονομία του χωριού μας.

Τις Κυριακές έρχονταν από τα γύρω χωριά, φέρνοντας τα

προϊόντα τους, αγροτικά-κηπευτικά συνήθως, τα άπλωναν κάτω από τη μουριά έξω από την εκκλησία και μόλις σχόλαγε, άρχιζαν να πωλούν.

Σε μια τέτοια πολίχνη, με αρκετό πληθυσμό, με σημαντική εμπορική δραστηριότητα, με μεγάλη αγροτική απασχόληση και επίκαιρη γεωγραφική θέση, η Πολιτεία είχε αναθέσει την εκπροσώπησή της σε διάφορους φορείς που είχαν έδρα στο Ίσαρη και εξυπηρετείτο όλη η περιοχή.

Υπήρχε Ειρηνοδικείο, ταχυδρομείο, σχολαρχείο, δασαρχείο, αστυνομία, συμβολαιογραφείο. Ιατροί ήσαν οι: Τραγκαράς παθολόγος, Στεφ. Ανδριόπουλος οδοντίατρος.

Η συγκοινωνία εξυπηρετείτο με το τρένο και με τα ζώα. Το αυτοκίνητο τότε ήταν άγνωστο ή τουλάχιστον δεν έφτανε στο Ίσαρη, μολοντί ο δρόμος μας, αμαξωτός είχε φτιαχτεί, με μεροκάματα των Ισραελίων, μέχρι τον Άγιο Νικόλαο. Κύριο μεταφορικό μέσο ήταν το τρένο.

**1951: Αποστ. Κυριαζής, Παν. Φωτόπουλος,
Γιάννης Κουτσουμάρης στην Κεντρική Βρύση**

Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1950

Η δεκαετία του 1950 είναι η πιο σημαντική για την προσωπική μου πορεία, όσο και για την ελληνική κοινωνία γενικότερα, γιατί άρχισε η ανασυγκρότηση της χώρας από τα ερείπια που άφησε η δεκαετία του σαράντα. Προσωπικά, ύστερα από τα εμπόδια και τις διακοπές λόγω του Πολέμου, τελείωσα το δημοτικό σχολείο στο Ίσαρη, συνέχισα στην εμπορική σχολή στην Καλαμάτα, όπου τελείωσα το 1956. Έδωσα εξετάσεις στην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή της Αθήνας, όπου έτυχα υποτροφίας το 1957. Τελείωσα το 1960 και κατόπιν εξετάσεων έγινα εκτελωνιστής στα Τελωνεία Πειραιά και Αθηνών.

Για το χωριό μας η δεκαετία αυτή ήταν εξίσου σημαντική γιατί άρχισε η ανάταξη της πορείας του, της προόδου, της προκοπής του.

Σε τούτο συνετέλεσε η κρατική αρωγή, η διεθνής συμπαράσταση με τις διάφορες παροχές και τα εμβάσματα των συγγενών και φίλων Ισρααίων της Αμερικής και όπου γης.

Με τις ενισχύσεις αυτές τέθηκαν οι βάσεις της αποκατάστασης των απωλειών από τον πόλεμο, ενεργοποιήθηκαν οι παραγωγικές δυνάμεις, οργανώθηκαν οι υπηρεσίες, κινήθηκε το εμπόριο, εδραιώθηκε η ασφάλεια.

Από τις αρχές του πενήντα το Ίσαρη άρχισε να παίρνει άλλη όψη, υπήρξε έντονη κινητικότητα και στην διακίνηση του πληθυσμού και στη παραγωγή αγαθών. Πολλές Ισρααίικες οικογένειες της Αθήνας και των άλλων μεγάλων πόλεων, κυρίως της Καλαμάτας, έκαναν τις διακοπές τους στο Ίσαρη δίνοντας μια ζωτικότητα στο χωριό και ελπίδα για το μέλλον του. Σε αυτό συνετέλεσε το γεγονός ότι ο κόσμος δεν είχε ακόμη στραφεί

προς τις θαλάσσιες διακοπές.

Την έλευση πολλών παραθεριστών τα καλοκαίρια βίωνα τα βράδια που πήγαινα στο σταθμό κοντά στην άφιξη του τρένου, για να παραλάβω εμπορεύματα από την Αθήνα ή Τρίπολη και έβλεπα που έρχονταν μία-μία οικογένεια. Την παρουσία τους έβλεπα και στο μαγαζί που έρχονταν για ψώνια.

Στο σταθμό πήγαινα δύο φορές την ημέρα για να παραλάβω τα εμπορεύματα που έρχονταν από Καλαμάτα, ποτά, ζαχαρώδη, υλικά. Από τη Ζαχάρω είδη μαναβικής και από Κρέσταινα κρασί. Προς το σταθμό πήγαινα φορτία με ρίγανη και δέρματα (τομάρια).

Τις Κυριακές το χωριό δεχόταν και πολλούς επισκέπτες από τα γύρω χωριά, είτε για ψώνια, είτε να δουν κάποιο συγγενή, κάποιο φίλο, να διεκπεραιώσουν κάποια δουλειά είτε για οποιονδήποτε άλλο λόγο. Πάντως έδιναν ξεχωριστή ζωηράδα στο χωριό. Αυτό το ζούσα έντονα στο μαγαζί του πατέρα μου που γέμιζε από παρέες πίνοντας τα κρασάκια τους. Αυτό ήταν καλό για το μαγαζί όχι όμως και για μένα που δεν μπορούσα να φύγω να πάω με τους φίλους για βόλτα και κυρίως για παιχνίδι.

Είχαμε φτιάξει μια ποδοσφαιρική ομάδα στην οποία έπαιζα στη θέση του τερματοφύλακα και τις Κυριακές δίναμε κάποιο αγώνα με άλλη ομάδα κάποιου χωριού, έπρεπε να συμμετέχω, αλλά έπρεπε να είμαι και στο μαγαζί. Αυτή ήταν η μεγάλη μου δυσκολία και αν θέλανε και το μεγάλο μου παράπονο ότι δεν είχα ελεύθερο χρόνο για την τέρψη μου.

ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ-ΕΘΙΜΑ

Κάθε τόπος έχει τις συνήθειες του και τα έθιμά του. Αυτά χαρακτηρίζουν και τη λαϊκή του παράδοση. Αυτά γνωρίσαμε,

με αυτά μεγαλώσαμε και αυτά θυμόμαστε με αρκετή νοσταλγία στο διάβα της ζωής μας.

Στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, όπως και στις εθνικές, μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας και της δοξολογίας, ακολουθούσε διασκέδαση με τραγούδια και χορούς στην πλατεία. Τότε αλώνι με τις ακακίες και τις κερκίδες. Τέτοιες γιορτές ήταν το Πάσχα, μετά την Αγάπη, οι Απόκριες και οι εθνικές γιορτές 25η Μαρτίου και 28η Οκτωβρίου.

Ο ποιμενάρχης του χωριού μας, ο Παπαγιάννης, άνοιγε τον χορό υπό τους ήχους των μουσικών οργάνων που χειριζονταν με δεξιότητες οι παραδοσιακοί οργανοπαίχτες μας Καραμελάς και Αρτσαβέλας το μπουζούκι τους, ο Μαργανάς το κλαρίνο και Θανάσης Σιώρης (ψηλός) το βιολί, ακολουθούμενος από χορευτές κάθε ηλικίας και φύλου. Το γλέντι κρατούσε μέχρι τις βραδινές ώρες.

Οι Απόκριες γιορτάζονταν με μεγάλο ξεφάντωμα και ξεχωριστό κέφι. Οι νέοι με αστείες αμφιέσεις, με κωμικές χειρονομίες, με αιχμηρά υπονοούμενα και διάφορα περιπαίχνια γυρνούσαν στα σπίτια και έδιναν τις παραστάσεις τους, όπως το καλούσε το έθιμο, για την τέρψη και ευθυμία.

Την τελευταία αποκριά, της Τυρινής, οι νοικοκυρές έφτιαχναν χειροποίητα μακαρόνια. Ήταν έθιμο το αποκριάτικο τραπέζι να είναι με φτιαχτά μακαρόνια, όπως τα λέγαμε. Έπλαθαν στο πλαστήρι το ζυμάρι και τα μακαρονοποιούσαν (έστριβαν) με το χέρι τους. Τα έβραζαν, όπως εκείνες ήξεραν με ξεχωριστή τεχνική για να μη κολλήσουν, τα τσιγάριζαν με λάδι ή λίγδα αφού προηγουμένως τα είχαν πασπαλίσει με μπόλικη μυζήθρα. Το τσιγάρισμα τους έδινε την κοκκινωπή εμφάνιση στην πιατέλα και μεγάλωνε την επιθυμία για τη γαστρική ικανοποίηση.

Προσωπικά την ημέρα αυτή την περίμενα σαν τις μεγάλες γιορτές. Το βράδυ της ίδιας μέρας μαζεύονταν συγγενείς ή

φίλοι ή γείτονες σε κάποιο σπίτι οικογενειακώς για να συνφάγουν, πηγαίνοντας ο καθένας το φαγητό του, σύμφωνα με το έθιμο και στο τέλος έβαζαν γύρω από τη χόβολη μια σειρά από αυγά, ένα για τον καθένα για να ψηθούν. Ήταν το επιδόρπιο. Τα αυγά ήταν ονοματισμένα και εκείνος που το αυγό του ίδρω-νε, λέγανε ότι είναι ο τεμπέλης. Ήταν ένα ωραίο έθιμο, τώρα μας μένει η νοσταλγία, η ανάμνηση.

Οι άνθρωποι τότε τηρούσαν απαρέγκλιτα τα έθιμα και τις παραδόσεις. Άνθρωποι αγαπημένοι, γνήσιοι, αυθεντικοί, άδο-λοι, ποιοτικοί. Όχι βέβαια ότι δεν υπάρχουν τέτοιοι και σήμε-ρα ή ήταν όλοι τέτοιοι και τότε.

Τις Απόκριες και κυρίως τη Καθαρή Δευτέρα, κάθε γειτονιά συγκεντρωνόταν σε κάποια κοινά σημεία του χωριού για να συνφάγουν τα νηστίσιμα και να υποδεχτούν τη σαρακοστή. Έφτιαχναν την άζυμη πίτα-λαγάνα, την έψηναν στη χόβολη, έβραζαν τα βρουβιά, τα λοιπά φασόλια, έπαιρναν χαλβά και ταραμά και πρόσφεραν ξεπικρισμένα λούπινα.

Η πάνω γειτονιά και μέρος του κέντρου του χωριού πήγαινε στο παλαιό δημοτικό σχολείο, η κάτω γειτονιά στο αλωνάκι και η πέρα γειτονιά στην Αμπάρα και το νέο δημοτικό σχολείο.

Το Ψυχοσάββατο, το δειλινό έπιαναν τις εισόδους του χωριού, κυρίως στις Γούρνες και στον Άγιο Αθανάσιο και μοί-ραζαν το συχώριο, που ήταν ψωμοτύρι και ένα ποτήρι κρασί, στους καμαντιάρηδες που γύριζαν κατάκοποι από τα χωράφια τους. Εκείνο ήταν συχώριο, το πραγματικό συχώριο, το γνήσιο, το αληθινό. Όχι όπως σήμερα που γίνεται στο νεκροταφείο και έχει εξελιχθεί σαν είδος πανηγυριού, με τα τυροπιτάκια, τα κεφτεδάκια, τα κέικ, τις γουρνοπούλες και τα γλυκίσματα που προσφέρονται στους ήδη χορτάτους και τους ανεβάζουν το ζάχαρο και τη χοληστερίνη. Πόσο αλλιώς είναι όλα τώρα!

Η σφαγή του γουρουνιού ήταν μια άλλη ιεροτελεστία. Συνή-

θως κάθε οικογένεια μεγάλωνε δύο γουρούνια. Ένα για τα Χριστούγεννα και ένα για τις Απόκριες. (Για αυτούς που δεν θα νήστευαν όλη τη σαρακοστή). Έτσι εξασφαλιζόταν το κρέας για όλον τον χρόνο υπό μορφή παστού, καθώς και το άρτυμα του φαγητού. Το σύνηθες βάρος του ήταν 80 με 100 οκάδες.

Την ημέρα που είχε οριστεί η σφαγή, πρωί-πρωί είχε τοποθετηθεί στην σιδεροσιτιά το λεβέτι με το νερό για να βράσει προκειμένου να το χρησιμοποιήσουν στο ξύσιμο και την αποβολή του τριχώματος από το δέρμα.

Κατά τις δέκα η ώρα ερχόταν ο σφάχτης με τροχισμένο το μαχαίρι, μαζί με δύο-τρεις μπρατσωμένους βοηθούς για να ρίξουν το γουρούνι κάτω. Ήταν μια άνιση πάλη με ηττημένο πάντα το ζώο. Η επιχείρηση γινόταν ως εξής. Αφού το έξυναν πρώτα στη πλάτη για να το ηρεμήσουν και να το ξεγελάσουν, έπιανε ο καθένας από ένα πόδι του γουρουνιού και το ξάπλωναν κάτω. Το ζώο ξαφνιασμένο από την επίθεση αντιστεκόταν με όσες δυνάμεις είχε, και είχε πολλές, τράνταζε τους άνδρες που το κρατούσαν, ήθελε να ξεφύγει, ο σφάχτης έπρεπε να κάνει γρήγορα, έμπηγε το κοφτερό τεράστιο μαχαίρι του στο λαιμό, ακολουθούσε ένα παρατεταμένο σκούξιμο, μια ύστατη προσπάθεια ν' απελευθερωθεί και σφιδάζοντας όλο ένα και λιγότερο μέχρι που έμεινε ακίνητο, ενώ ο σφαγέας ορθωνόταν, νικητής και τροπαιούχος περήφανος για μια ακόμα νίκη του. Αμέσως έβαζαν ένα λεμόνι στο στόμα του θύματος και του έκοβαν το καρούτζο. Ήταν ο πρώτος μεζές που έπεφτε στη θράκα, προς τιμή των «ηρώων», συνοδευμένος με δύο-τρία ποτήρια κρασί για να ανακτήσουν τις δυνάμεις που ανάλωσαν.

Μετά το άψυχο πλέον σώμα του γουρουνιού, τοποθετημένο σε μεγάλες τάβλες ή σε καμιά πόρτα ξεξεγυμνή, του έριχναν καυτό νερό και άρχιζε το ξύσιμο ώστε να απαλλαγεί από το δέρμα και από τις τρίχες. Στη συνέχεια το έπλεναν και το

σαπούνιζαν για να καθαρίσει από τα ξένα σώματα και το κρεμούσαν στο τσιγκέλι.

Η πρώτη μαχαιριά μετά γινόταν κατά μήκος της κοιλιάς. Έβγαιναν τα εντόσθια που αποτελούσαν το αντικείμενο του δεύτερου μεζέ, αλλά αυτή τη φορά έπεφταν στο τηγάνι με κρασί και λάδι.

Στη φάση αυτή έβγαινε και η φούσκα, που ήταν δώρο για εμάς τα παιδιά που τη φουσκώναμε, βάζαμε μέσα και λίγα σπυριά καλαμπόκι και την αφήναμε λίγες ώρες να ξεραθεί και μετά παίζαμε μερικές ημέρες, προσέχοντας μη την αφήσουμε έκθετη και τη βρει η γάτα και τη φάει. Ήταν σαν να είχαμε ένα μπαλόνι. Με τη διαφορά ότι το μπαλόνι δεν το τρώει η γάτα.

Ακολουθούσε ο τεμαχισμός του γουρουνιού, όπως ήταν στο τσιγκέλι. Έκοβαν σε λωρίδες, από πάνω προς τα κάτω το δέρμα με το στρώμα λίπους, που έφτανε μέχρι το ψαχνό, πάχους περίπου πέντε εκατοστών και μετά το υπόλοιπο το έκοβαν σε διάφορα κομμάτια, μιας-δύο οκάδων, τα αλάτιζαν με χοντρό αλάτι και τα τοποθετούσαν στη σκάφη για καμιά εβδομάδα για να σιτέψει και μετά το «έλιωναν». Δηλαδή το έβραζαν και το μετέτρεπαν σε παστό.

Κάποιες φορές πάλι έγδερναν το σφάγιο για να πάρουν το δέρμα του το οποίο χρησιμοποιούσαν σε διάφορες χρήσεις, στην κατασκευή σαμαριών αλλά κυρίως γουρουνοτσάρουχων.

Συνήθως ένα μέρος από το κρέας, το έδιναν σε συγγενείς, γείτονες και φίλους για μια μαγειριά όπως και εκείνοι ελάμβαναν όταν έσφαζαν οι άλλοι τα δικά τους γουρούνια. Γινόταν δηλαδή μια ανταλλαγή ή αν προτιμάτε ένας δανεισμός. Ένας έσφαζε, πολλοί τρώγανε, έτσι γινόταν τότε.

Οι ημέρες που ακολουθούσαν ήταν αφιερωμένες στα διάφορα παρασκευάσματα από τα μέρη του γουρουνιού. Έφτιαχναν τα λουκάνικα γεμίζοντας τα έντερα με κιμά, εμπλουτισμένο με

διάφορα καρυκεύματα, πιπέρι, μοσχοκάρυδο, πορτοκαλόφλυδα κ.τ.λ.

Έφτιαχναν την οματιά. Γέμιζαν τα έντερα με βρασμένο σιτάρι με διάφορα καρυκεύματα και σταφίδα. Έφτιαχναν τη πηχτή και το κεφαλόποδο με το κρεατόζουμο, το σκορδάκι και το ξυδάκι. Όλα αυτά αποτελούσαν παραδοσιακά εύγεστα εδέσματα της εποχής.

Μέχρι την ημέρα που λιώναμε το παστό (έτσι το λέγαμε) κάθε μέρα πάνω στη σχάρα ή στη θράκα τσίκνιζε και κάποιος μεζές και τσουγκρίζανε και κανένα παραπανίσιο ποτηράκι κρασί. Το καλούσε ο μεζές.

Το λιώσιμο του παστού. Η διαδικασία αυτή είχε και λίγο εορταστικό χαρακτήρα. Γινόταν περίπου μια εβδομάδα μετά τη σφαγή του γουρουνιού. Να πως θυμάμαι τη διαδικασία αυτή:

Έβαζε η μάνα μου το γανωμένο καζάνι στη φωτιά με νερό και κομμένα σε μερίδες μέρη του κρέατος και έβραζαν περίπου επί ένα δίωρο. Όταν τελείωνε το βράσιμο, γινόταν ο χωρισμός του κρέατος από το ζουμί που κυρίως ήταν λίπος. Στο κρέας γινόταν και άλλος διαχωρισμός. Των καλών (ψαχνών) μεζέδων για τους ξένους-επισκέπτες και των υπόλοιπων για την οικογένεια. Αφού κρύωνε το τοποθετούσαν σε λαγήνια και κιούπια.

Αλλού οι καλοί μεζέδες με τα λουκάνικα και αλλού οι κοινοί μεζέδες στους οποίους συμπεριλαμβάνοντο και τα παχιά με την πέτσα, οι κοινώς λεγόμενες φέρτσες που συνήθως συνόδευαν τα ήμερα λάχανα στο μαγείρεμα. Το λίπος το έβαζαν σε κατάλληλο λαγήνι, πάγωνε και γινόταν σαν αλοιφή. Χρησιμοποιούνταν σαν άρτυμα στα φαγητά, σαν βούτυρο στη φέτα το ψωμί μας και λάδι στο τσιγάρισμα του τραχανά.

Τα κιούπια και τα λαγήνια είχαν τη θέση τους στο κελάρι και το περιεχόμενό τους αποτελούσε τροφή για όλη τη χρονιά. Δεν υπήρχε σπίτι που να μη φτιάχνει κάθε χρόνο το παστό του.

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Τα πανηγύρια παλιά ήταν διαφορετικά από ότι είναι σήμερα. Παλιά τα πανηγύρια, εκτός από θρησκευτικό και ψυχαγωγικό είχαν και κοινωνικό χαρακτήρα αφού έφεραν σε επαφή όχι μόνον τους κατοίκους του χωριού, η εκκλησία του οποίου γιόρταζε, αλλά και τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, σε μια εποχή που δεν υπήρχαν τηλέφωνα, ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι και αυτοκίνητα, και είχαν ανάγκη να ιδωθούν οι φίλοι, να βρεθούν οι συγγενείς, να φρεσκάρουν οι άνθρωποι τις επαφές και τις σχέσεις τους, αλλά και να τις διευρύνουν, και τα πανηγύρια ήταν μια καλή ευκαιρία. Ήταν ευκαιρία να λοξοκοιταχτούν οι νέοι, με κλεφτές όλο ερωτικό πόθο ματιές από την πλευρά των νεαρών, οι οποίοι κατέφθαναν περιποιημένοι, ντυμένοι με τα γιορτινά τους και μεταφορικό μέσο τα υποζύγια τους. Μα και οι κοπέλες έσπευδαν κι αυτές στο πανηγύρι, πάντα με συνοδεία

9 Μαΐου 2001: Πανηγύρι Αγίου Νικολάου

συγγενών να ξεσκάσουν, αλλά και για να τις ιδούν. Τα πανηγύρια ήταν μια στάση για ξεκούραση από την καθημερινότητα. Οι μεγάλοι που είχαν κορίτσια της παντρείας τα παρότρυναν να μπουν στο χορό για να τα καμαρώσουν αλλά και να φανούν. Και στο περιθώριο του πανηγυριού γίνονταν και τα σχετικά προξενιά.

Σήμερα όλα είναι διαφορετικά, αφού σήμερα έχει πολλές δυνατότητες και ευκαιρίες να μετακινηθεί και να διασκεδάσει ο κόσμος. Τα πανηγύρια σήμερα είναι συνδεδεμένα με τη νοσταλγία για το χωριό, αλλά και για πολιτιστικούς και παραδοσιακούς λόγους, γι' αυτό την οργάνωση τους την έχουν αναλάβει κυρίως οι πολιτιστικοί σύλλογοι. Δεν παύουν όμως να είναι μια ευκαιρία για ξεφάντωμα με παραδοσιακό τρόπο.

Το πανηγύρι του χωριού μας γιορταζότανε και γιορτάζεται ακόμη στις 9 Μαΐου, του Αγίου Νικολάου, στο πλάτωμα του ομώνυμου ναού. Στο χωριό μας έχουμε δυο εκκλησίες αφιερωμένες στον Άγιο Νικόλαο, την κεντρική και το εξωκλήσι στα Κοτρώνια, όπου γίνεται το πανηγύρι. Η κεντρική εκκλησία γιορτάζει στις 6 Δεκεμβρίου, μέσα στο χειμώνα. Μικρή η μέρα αλλά και ο καιρός ακατάλληλος για πανηγύρι. Έτσι το πανηγύρι μας το γιορτάζουμε στις 9 Μαΐου στο ομώνυμο εξωκλήσι.

Το πανηγύρι παλιά με το πανηγύρι του σήμερα όπως ξαναείπαμε, έχει μεγάλη διαφορά, αφού εξυπηρετεί άλλους σκοπούς. Θα αναφερθώ στο τότε, όπως το γνώρισα και όπως το έζησα.

Η παραμονή του πανηγυριού ήταν περίπου ίδια με εκείνη του Πάσχα. Ήταν το δεύτερο σημαντικό γεγονός της χρονιάς για τους κατοίκους του χωριού. Μέρες μπροστά άρχιζαν οι ετοιμασίες για τη γιορτή αυτή.

Είχε διαλεχτεί με σφάγιο, οι νοικοκυρές συμβουλευόνταν τις λίστες με τις συνταγές για τα φαγητά και τα γλυκίσματα, που κυριαρχούσε η γαλατόπιτα. Την παραμονή μοσχοβολούσε το

χωριό από το ξεφούρνισμα του φρεσκοψημένου ψωμιού σε πίτες και καρβέλια, συνοδευόμενα και με τις κουλουρίτσες για τα παιδιά. Ανήμερα, από το πρωί, όλοι με τις γιορτινές τους φορεσιές, ξεκινούσαν για το μεγάλο ξεφάντωμα.

Από τις “Γούρνες” που ενώνονταν όλοι οι παράδρομοι του χωριού, άρχιζε το μεγάλο κομβίο από ανθρώπους με τα ζώα τους, στολισμένα με τα πολύχρωμα υφαντά κιλίμια και φορτωμένα με τα πολυκέντητα και ποικιλοκέντητα σακούλια γεμάτα τρόφιμα και γλυκίσματα, πήγαιναν στον Άι Νικόλα, στο χώρο του πανηγυριού. Εκεί τους περίμενε ένα καταπράσινο πλάτωμα από χορτάρι και πολύχρωμα λουλούδια.

Πρώτη ενέργεια ήταν η εξασφάλιση πυκνόφυλλου δέντρου για κατάλυμα, ο ήλιος του Μαγιού έχει αρχίσει να καίει, όπου απλώνονταν η κουβέρτα που θα χρησίμευε για τραπέζι και κάθισμα..

Άλλη κίνηση ήταν η τακτοποίηση του ζώου σε κάποιο μέρος που να βόσκει κιόλας.

Ακολουθούσε η παρακολούθηση της Θείας Λειτουργίας, με ευλάβεια και κατάνυξη και στη συνέχεια το φαγοπότι και η διασκέδαση. Τους γνωστούς και συγγενείς που είχαν έρθει από τα γύρω χωριά τους καλούσαμε κι’ αυτούς να καθίσουν μαζί μας.

Σκόρπια οι οργανοπαίχτες ζυγιές- ζυγιές είχαν στήσει την ορχήστρα τους και με τις περίτεχνες μελωδικές τους νότες καλούσαν τους χορευτάδες να επιδείξουν τις χορευτικές τους ικανότητες με τσαλιμάκια και φιγούρες.

Το περιεχόμενο της τσότρας έδινε ξεχωριστό κέφι στην όλη παράσταση. Μικροπωλητές με διάφορα ενθύμια και γλυκίσματα είχαν εγκαταστήσει τους πάγκους τους σε διάφορα σημεία περιμένοντας τους πελάτες που ήταν κυρίως παιδιά, για να αγοράσουν το λουκούμι, το παστέλι, τις καραμέλες, τα τσιμπιδάκια, τις σφυρίχτρες, τα γιο-γιο, τα κοκαλάκια για τα μαλλιά για τα

κορίτσια και τις κορδέλες.

Την όλη κεφάτη ατμόσφαιρα συμπλήρωνε ο πλανόδιος φωτογράφος με τη τρίποδη μηχανή του, με τη μαύρη κουκούλα πίσω και τη κλασική κουβέρτα για ντεκόρ στο τοίχο με διάφορες παραστάσεις, ποτάμια, λίμνες, βουνά, θάλασσα, φοίνικες, καμήλες, καραβάκια. Έτσι ενώ βρισκόσουν στο Ίσαρη με 750 υψόμετρο, το ενθύμιο, η φωτογραφία σε έδειχνε ότι ήσουν σε κάποια Αραβική έρημο με φοίνικες και καμήλες.

Όλη η γιορταστική ατμόσφαιρα κρατούσε μέχρι που νύχτωνε. Ευχαριστημένοι, χαρούμενοι και εύθυμοι επέστρεφαν στο χωριό με την ικανοποίηση ότι τους βοήθησε ο θεός να γιορτάσουν για άλλη μια χρονιά το πανηγύρι και με την ευχή να συμβεί το ίδιο και του χρόνου. Από την επόμενη, επιστροφή στην καθημερινότητα.

Δεκαετία 1930: Πανηγύρι 9 Μαΐου

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΣ

Δημοτικό σχολείο Ίσαρη

Εκείνο που μένει ανεξίτηλο στη μνήμη μου είναι το ξάφνιασμα που ένιωσα όταν με πήρε ο πατέρας μου από το χέρι να πάμε την πρώτη μέρα στο σχολείο και αντίκρισα αυτό το εντυπωσιακό και περύτεγνο κτίριο, που ήταν το σχολείο μου.

Παρότι ένιωθα περίεργα και θα έλεγα με κάποιο φόβο, καθότι έφευγα από το οικείο περιβάλλον και πήγαινα σε κάποιο άλλο άγνωστο σε πρόσωπα και συνήθειες, εντυπωσιάστηκα στη θέα του βλέποντας τη διαμόρφωσή του εσωτερικά και εξωτερικά με τις μεγάλες αίθουσες διδασκαλίας, τον μακρύ διάδρομο, το καλυμμένο με μωσαϊκό δάπεδο, τις μεγάλες βαριές χρωματιστές πόρτες των αιθουσών, τη μεγάλη βεράντα και την ομοιόμορφη πελεκητή πέτρα που το περιστοιχίζει,

με έκαναν να το αγαπήσω.

Το σχολείο μας, στα δικά μου παιδικά χρόνια, το λέγαμε «Νέο Σχολείο» γιατί προ αυτού υπήρχε άλλο στη δυτική περιοχή του χωριού, το «Παλαιό Σχολείο». Ο χαρακτηρισμός αυτός προϊόντος του χρόνου και με την έλευση των νέων γενεών έχει σχεδόν εκλείψει.

Το σχολείο μας κατασκευάστηκε το 1933, με χρήματα των Ισρααίων της Αμερικής, που εκεί στα ξένα που πήγαν για

**1950: Γεώργιος Ν. Μεντής, Λεωνίδας
Αθ. Κουτουλάκης, Σωτήρης Γ. Ρούπας.
Μαθητές στο Δημοτικό**

ανεύρεση καλύτερης τύχης στη ζωή τους, δεν ξέχασαν το Ίσραη.

Στη μεγάλη βεράντα και μπροστά στη κύρια είσοδο υπάρχει μαρμαρίνη πλάκα που μας υπενθυμίζει τη μεγάλη προσφορά των Ισρααίων της Αμερικής και την υποχρέωση μας να τους ευγνωμονούμε, γι' αυτό το καλλίμορφο πνευματικό ίδρυμα, που όμοιο του δύσκολα θα βρει κανείς στη περιοχή μας.

Εκεί δίδαξαν επιφανείς δάσκα-

λοι, από εκεί ξεκίνησαν και βγήκαν στη κοινωνία άξιοι επιστήμονες όλων των κλάδων της πνευματικής και επιχειρηματικής ζωής της χώρας και ακόμα πιο πέρα.

Τώρα στέκει ακόμη περήφανο, αγέρωχο, επιβλητικό, αλλά με το μεγάλο παράπονο έλλειψης της ζωηρής κινητικότητας και των παιδικών φωνών.

Σε μια πατριωτική συζήτηση, από τις πολλές που είχαμε, με τον αείμνηστο και εξαίρετο επιστήμονα Κώστα Μποζιώτη, μου μίλησε με πολλή συγκίνηση για τις προσπάθειες που έκανε ο πατέρας του, μεγάλος δάσκαλος Ανδρέας Μποζιώτης, για την ίδρυση του σχολείου και μου έδωσε το ποίημα που έγραψε ο πατέρας του και απαγγέλθηκε στα εγκαίνια από τον μαθητή του Μπίλη Ξηρόκωστα και προκάλεσε δάκρυα χαράς και συγκίνησης.

Το παραθέτω:

ΣΤΟΥΣ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ ΙΣΑΡΑΙΟΥΣ

«Πολλά παιδάκια του χωριού μας πεινασμένα και γυμνά σε χρόνια περασμένα, τύχη ζητήσανε να βρουνε, πολύ μακριά στη ξενητειά.

Θάλασσες κι ωκεανούς πέρασαν με λυπημένη τη ψυχή είχαν ζωντανή λαχτάρα, κι επήγανε σε χώρα ξένη που τη λέν' Αμερική.

Ταξίδεψαν με όνειρα, πως όλοι στα ξένα θα πλουτίσουν μ' ασήμι και χρυσάφι και γρήγορα στο τόπο τους με πλούτη θα γυρίσουν.

Για χρόνια τα όνειρα διαλύθηκαν τους έτρωγε η αγωνία, ο πόνος κι η απελπισία γιατί ολημερίς δουλεύανε, σε άχαρη εργασία.

Κι ακόμα τους βασάνιζε στα βάσανα τα τόσα, ήσαν κωφάλαλοι, μουγκοί, που δεν ήξευραν να μιλούν καμία ξένη γλώσσα.

Όμως σαν Έλληνες που ήσανε παιδιά σοφών προγόνων παλαίψανε σκληρά, και νικηταί εβγήκανε στους κόπους των αγώνων.

Εγγλέζικα εμάθανε, πλούσιοι, σοφοί γινήκαν, οι ξένοι τους ζηλεύουνε και με σημαία Ελληνική, πολύ ψηλά στάθηκαν.

Μέσα στη πάλη της ζωής ή μέσα στα αγαθά τους, τα ευγενικά μας τα παιδιά, δεν ελησμόνησαν ποτέ και τα καθήκοντά τους.

Δολάρια έστειλε ο καθείς, εις τους πτωχούς γονείς του, είναι τιμή στον Έλληνα. Και όλοι επροϊκήσανε καθείς την αδελφή του.

Μ' ακόμη δεν εκλείσανε, τ' αυτιά και στην Πατρίδα, όταν εχθρούς εχτύπαγε σε αδελφούς υπόδουλους να δώς' ελευθερία.

Οι νέοι ήρθαν με χαρά, στον πόλεμο επήγαν, κι επόλεμησαν σαν θηρία.

Κι άλλοι, οι γεροντότεροι, πολύ χρυσάφ' εστείλαν, σαν να μην έφταναν αυτά, τους ήρθε στο μυαλό τους, πολιτισμό σαν πήρανε σχολειό να χτίσουν όμορφο, εδώ εις το χωριό τους.

Χίλιες χιλιάδες έστειλαν, θα στείλουνε και άλλα, το έχουν όνειρο χρυσό, τ' όμορφότερο σχολειό, να χτίσουν στην Ελλάδα.

Το χτίσαν, το στερεώσανε και φθάνει στα ουράνια, να δινύγεια και χαρά, και μείς το καμαρώνουμε με τόση περηφάνεια.

Είναι αυτό που μας κρατεί, μέσα στην αγκαλιά του, Ω! Αιώνιο μέγαρο, να δίνει πνεύμα και πολιτισμό, σε όλα τα παιδιά του.

Είναι τιμή για όλους μας, τιμή για το χωριό μας, σ' αιώνας ατελειώτους, γράμματα, φώς, πολιτισμό, να δίνει το σχολειό μας, εμείς θα φύγωμ' απ' εδώ και όσοι γεννηθούνε, γιατί είμαστε άνθρωποι θνητοί, τα έργα όμως μένουνε, εις τους αιώνας ζούνε.

Χαρείτε σεις που φέρατε, τέτοια παιδιά στον ήλιο, πατέρες, μητέρες κι αδελφοί, χαρείτε σεις που έχετε, αυτό το μεγαλείο.

Και σεις καμάρια του χωριού, παιδιά ξενητεμένα, άντρες, γυναίκες και παιδιά με τη καρδιά τους εύχονται, να ειστ' ευτυχισμένα.

Και αν κανείς επέθανε, δεν βρίσκεται η μορφή του, ούτε κι εδώ ούτε κι εκεί, μικροί μεγάλοι ευχόμαστε ν'αγιασει η ψυχή του.

Ζήτω, Ζήτω το χωριό μας, Ζήτωσαν και τα παιδιά του, που την ώρα περιμένουν να ριχτούν στην αγκαλιά του».

Ίσαρη 15 Ιουνίου 1934
Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΑΝΔΡ. ΜΠΟΖΙΩΤΗΣ

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΚΟΡΠΙΕΣ ΜΝΗΜΕΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθώ σε διάφορες σκόρπιες θύμησες της δεκαετίας του 1950 και προ αυτής.

Από τις αρχές του 1950 άρχισε η ανασυγκρότηση της χώρας, όπως έχω αναφερθεί, είτε με τις δικές μας δυνάμεις, είτε με την βοήθεια διεθνών οργανισμών.

Τη δεκαετία αυτή το χωριό είχε ακόμη αρκετό κόσμο και χρόνο με το χρόνο βελτιωνόταν η οικονομική κατάσταση των

κατοίκων, που είχαν αναπτύξει αξιόλογη δραστηριότητα και προσδοκούσαν μια καλύτερη ζωή που ερχόταν προοδευτικά.

Δημιουργήθηκαν νέα μαγαζιά, οργανώθηκαν καλύτερα τα παλιά, πρόσφεραν στην κατανάλωση περισσότερα αγαθά, αναπτύχθηκε η οικόσιτη κτηνοτροφία, έπαιρναν περισσότερα χρήματα οι εργαζόμενοι, δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας, κυκλοφορούσε περισσότερο χρήμα, γινόταν πιο άνετη η ζωή.

Ταξίδευε με μεγαλύτερη ευκολία ο κόσμος, μπήκε στη ζωή μας και το αυτοκίνητο, έστω και φορτηγό. Κάθε Σάββατο ερχόταν ο Καλογερόπουλος με το φορτηγό του, φόρτωνε ανθρώπους, ζώα, πράματα, στην καρότσα του και πήγαινε στη Μεγαλόπολη, στο παζάρι και το απόγευμα Ιπισάγναρο1 κατά τον ίδιο τρόπο.

Από τις αρχές του 1950, κάθε Παρασκευή βράδυ ερχόταν από την Αθήνα το φορτηγό του Κουμούτσου μεταφέροντας διάφορες παραγγελίες που είχαν παραγγείλει από την προηγούμενη εβδομάδα οι έμποροι και οι ιδιώτες. Τέρμα έκανε στον Άγιο Νικόλα. Περιμέναμε όλη την εβδομάδα την άφιξή του. Εμένα μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση και αισθανόμουν ευφορία όταν ερχόταν η μέρα της άφιξής του. Συνήθως ερχόταν ώρες που είχε νυχτώσει και βέβαια τα καλοκαίρια. Εμείς περιμέναμε εμπορεύματα για το μαγαζί. Πετσιά, πρόκες για τις αρβύλες, ξυλόπροκες και μπογιές.

Για την υποδοχή του πήγαιναν αρκετοί στον Άι-Νικόλα, οι μεγάλοι για τις παραγγελίες τους, εμείς τα παιδιά για να δούμε από κοντά το αυτοκίνητο.

Έτσι και εγώ έπαιρνα τη γαϊδούρα όταν σουρούπωνε και ξεκινούσα για την υποδοχή. Εκείνο που με εντυπωσίαζε έντονα και το χαιρόμουν ήταν όταν ακούγαμε το βογγητό του, που ανέβαινε στα Κοτρώνια και η φωτεινή δέσμη των προβολέων του όταν ξαχνάντευε στη στροφή.

Ο φωτισμός των μαγαζιών γινόταν με λάμπες πετρελαίου. Τις

Λυχ, με την τρόμπα και τον αμίαντο για φιτίλι. Των σπιτιών με τη λάμπα, το φανάρι και το λυχνάρι.

Σε επίκαιρα σημεία του χωριού, είχαν τοποθετηθεί στους τοίχους μεγάλα φανάρια για να φωτίζεται η πλατεία και ο κεντρικός δρόμος. Ένα φανάρι ήταν στο μαγαζί του Γιαλαμά, αργότερα Κονταξή, άλλο ήταν στη γωνία του μαγαζιού του πατέρα μου, απέναντι από το καφενείο του Σιασιάγκα-Κουτσουμάρη. Άλλο ένα στο καφενείο της Σπήλιαινας και άλλο ένα στη γωνία του σπιτιού του Θύμιου Σιώρη. Τώρα αν υπήρχαν και άλλα δεν ξέρω, εγώ αυτά θυμάμαι.

Όπως έχω αναφέρει, τα καλοκαίρια έρχονταν Ισραραϊκές οικογένειες και παραθέριζαν με τα παιδιά τους κάναμε παρέα, γίναμε φίλοι και τα βραδάκια κάναμε τις βόλτες μας, βλεφαρίζαμε και κάποια κοπέλα, καθότι είμαστε στην εφηβεία, φορούσαμε τα κάπως καλύτερα ρούχα μας, βάζαμε το μπριγιόλ στα μαλλιά και άρχιζε η τσάρκα προς τα σχολεία, παλαιό και νέο, ανάλογα με την ιχνηλασία του στόχου.

Η δική μου λειτουργία στο θέμα αυτό γινόταν με εμπόδια, λόγω της απασχόλησής μου στο μαγαζί ή στα σύκα στην Κοκκινόλακα.

Από τις 16 Αυγούστου και μετά πηγαίναμε για μόνιμη εγκατάσταση στη Κοκκινόλακα για τη συγκομιδή των σύκων. Περιμέναμε να περάσει το Βασταίικο πανηγύρι, στις 6 Αυγούστου και η γιορτή της Παναγίας και μετά στα σύκα.

Από το πρωί της 16ης Αυγούστου όλη η οικογένεια στο πόδι. Ο πατέρας μου να σαμαρώσει τη γαϊδούρα και να αρχίσει να φορτώνει τα πράγματα που είχε ετοιμάσει η μάνα μου. Τη βαρέλα για νερό, τη βουτσέλα για τον ίδιο λόγο, τις κουβέρτες για τον ύπνο, τα κοφίνια για το μάζεμα των σύκων και οτιδήποτε άλλο απαραίτητο για την εκεί διαμονή μας. Εμείς τα παιδιά πιάναμε τις κότες, τις δέναμε από τα πόδια ανά ζεύγη και τις

κρεμάγαμε από το κολιτσάκι του σαμαριού. Το γουρουνί που ήταν ακόμη μικρό, το βάζαμε με ένα σακί και το δέναμε μισογύνη. Αφού ήταν όλα έτοιμα ξεκινούσαμε, συνήθως πρωί, για να μην μας πιάσει η ζέστη κυρίως για το γουρουνί.

Μπροστά ο πατέρας μου τραβώντας τη γαϊδούρα, πίσω η μάνα μου κρατώντας την τέσα με το φαγητό και ακολουθούσαμε εμείς τα παιδιά τραβώντας από μια γίδα το καθένα. Σε κάποια απόσταση μπροστά από όλους πήγαινε το σκυλί με τη γλώσσα έξω παίζοντας την ουρά χαρούμενο. Μετά από μιάμιση ώρα πορείας φτάναμε στον προορισμό μας. Εκεί άρχιζε η δεύτερη φάση. Η φάση της εγκατάστασης.

Πρώτα καθαρίζαμε το σπίτι, φτιάχναμε το κρεβάτι με παχύ στρώμα από φτέρες ή φλίτσια, κρεμάγαμε τα σακούλια με τα τρόφιμα σε αυτοσχέδια κρεμάστρα που ήταν μια σανίδα με αρκετές πρόκες για γάτζοι, δέναμε το γουρουνί κάτω από μια ασπροσυνιά που είχε παχύ ίσκιο και πολλά σύκα για να τρώει. Εκεί το γουρουνί διέμενε περίπου ένα δίμηνο. Λύναμε τις κότες για να ξεμουδιάσουν και τις δακτυλοσκοπούσαμε αν πρόκειται να κάνουν αυγό και ανάλογα τη θέση που ήταν το αυγό υπολογίζαμε και την ώρα που θα το κάνει, οπότε έπρεπε να προταθεί η φωλιά και να τη βάλουμε εκεί για να συνηθίσει. Μετά φτιάχναμε το κοτέτσι έξω από το σπίτι, δίπλα. Πεδουκλώναμε τις γίδες για να μη φεύγουν μακριά και να μη τρώνε τις συκιές και τα άλλα οπωροφόρα δέντρα και μετά εγώ πήγαινα στη βρύση, που ήταν κοντά στο ποτάμι και γέμιζα τις βαρέλες νερό, τις φόρτωνα στη γαϊδούρα και γύριζα στο σπίτι με το φρέσκο, δροσερό νερό.

Τελευταία κίνηση ήταν το καψάλισμα της λιάστρας, δηλαδή του χώρου που θα απλώναμε τα σύκα στις καλαμωτές για να λιαστούν και ξεραθούν. Η ενέργεια αυτή ήταν επικίνδυνη με τον φόβο να ξεφύγει η φωτιά. Παίρναμε όμως τα μέτρα μας,

φροντίζοντας να μη φυσάει και ακροβολιζόμαστε όλοι τριγύρω κρατώντας ο καθένας από μια κλάρα φουντωτή από ρουπάκι. Από το απόγευμα άρχιζε το μάζεμα των σύκων, εργασία που κρατούσε δυο μήνες περίπου.

Αρχές Οκτωβρίου επιστρέψαμε στο χωριό κατά τον ίδιο τρόπο περίπου που πηγαίναμε, με τη μόνη διαφορά, η επιστροφή γινόταν το βράδυ, για να κερδίσουμε τη μέρα και για τον πρόσθετο λόγο να είναι κάπως δροσιά για το γουρούνι, που πλέον είχε μεγαλώσει και το πηγαίναμε με τα πόδια. Από την επόμενη αρχίζαμε να πηγαίνουμε στο σχολείο.

Την εποχή εκείνη οι άνθρωποι ήταν βαθιά θρησκευόμενοι, τηρούσαν με ευλάβεια τις γιορτές και κάθε Κυριακή γέμιζε η εκκλησία. Απολάμβαναν τη Θεία Λειτουργία με τους καλλίφωνους ψαλτάδες, τον Θεοχαρογιάννη (Ιω. Ξηρόκωστα) πρωτοψάλτη, στο δεξί ψαλτήρι και τον Μπαρμπαμήτσο Ζορμπά, λαμπαδάριο, στο αριστερό. Μετά την αποχώρηση του Θεοχαρογιάννη πήγε ο Ζορμπάς πρωτοψάλτης και ο Καραμελάς αριστερός. Ο Παπαγιάννης ευθυτενής γέμιζε την ωραία Πύλη με το ανάστημά του και ευλογούσε το εκκλησίασμα που με κατάνυξη παρακολουθούσε τα τροπάρια και την ψαλμωδία.

Κάθε ημέρα ήταν ταγμένη για κάθε εβδομαδιαία δουλειά. Τα Σάββατα συνήθως οι νοικοκυρές ζύμωναν για να έχουν φρέσκο ψωμί τη μέρα της σχολής. Από την Παρασκευή το βράδυ «ανάπιαναν» το προζύμι για να φουσκώσει. Την άλλη μέρα το πρωί άρχιζε η διαδικασία. Κοσκίνισμα του αλευριού, ανακάτωμα με χλιαρό νερό και προζύμι μέχρι να γίνει μια μάζα, άρχιζε το γρονθοκόπημα της νοικοκυράς με το μείγμα αλευριού και νερού μέχρι να γίνει ένα συμπαγές μαλακό σώμα. Μετά τη μάζα αυτή τοποθετούσε στα ταψιά ή στη πινακωτή για να πάρουν το σχήμα του καρβελιού ή της πίτας. Παρέμενε μερικές ώρες σε ζεστό μέρος για να γίνει η ζύμωση και να φουσκώ-

σει, ετοιμαζόταν ο φούρνος φτάνοντας σε μια ορισμένη θερμοκρασία που οι νοικοκυρές ήξεραν και μετά έβαζαν μέσα με το ξύλινο φτυάρι τα καρβέλια που στο μεταξύ είχαν γίνει (φουσκώσει) για να ψηθούν. Μπροστά – μπροστά στο στόμιο του φούρνου πριν το κλείσουν έβαζαν τις κουλουρίτσες για τα παιδιά. Με το ξεφούρνισμα μοσχοβολούσε η γειτονία από το φρεσκοψημένο ψωμί.

Η Πέμπτη ήταν αφιερωμένη στο πλύσιμο των ρούχων. Από το πρωί το λεβέτι στη φωτιά για να ζεσταθεί το νερό με την αλίσβα και μετά η νοικοκυρά ξεμανίκωτη με το ένα χέρι να κρατά το χωριάτικο σαπούνι και με το άλλο, το ρούχο να παλαίουν μέσα στη σκάφη. Μετά ξεπέρασμα με καθαρό νερό εμπλουτισμένο με λουλάκι και κρέμασμα στα σύρματα για να στεγνώσουν ή αν είναι χειμώνας, πάνω στις καρέκλες δίπλα

1968: Προσκυνητές στο εξωκλήσι Αγίου Βασιλείου

26 Απριλίου 1965: Στο εξωκλήσι του Αγίου Γεωργίου

στο τζάκι.

Τη Μεγάλη Εβδομάδα γινόταν γενική καθαριότητα, αρχίζοντας από το πάτωμα μέχρι το ασβέστωμα των τοίχων. Το πάτωμα το έτριβαν με κλάρες από κυπαρίσσι, το άσπρισμα των τοίχων με χορίδι.

Το Μεγάλο Σάββατο γίνονταν οι τελευταίες εργασίες-ετοιμασίες για την υποδοχή του Πάσχα. Εθυσιάζετο το κασιόκι,

ψηνόταν η λαμπροκουλούρα, φτιαχνόταν η γαλατόπιτα, πηζόταν το γιαούρτι και κάναμε τη προσωπική μας ετοιμασία. Λουζόμασταν, βάφαμε τα παπούτσια μας, επιλέγαμε τη φορεσιά μας, τρώγαμε κανένα φασόλι μαυρομάτικο σα στραγάλια χωρίς λάδι και εμείς τα παιδιά βουτάγαμε καμιά μπουκιά ψωμί, κρυφά, στο πετιμέζι.

Ξημερώνοντας το Πάσχα χτυπούσε η καμπάνα για την Ανάσταση, πηγαίναμε χαρούμενοι στην εκκλησία να ακούσουμε το Χριστός Ανέστη, να βγάλουμε από την τσέπη το κρυμμένο κουλουράκι να φάμε και καμιά φορά κανένα κόκκινο αυγό.

Η μάνα μου μας επεσήμανε ότι αυτή τη μέρα δεν πατάμε έξω ξυπόλυτοι γιατί παθαίνουμε λιθοπάτη και δεν αρμέγουμε τη γίδα γιατί χαλάει το βυζί της. Και τα δύο τα τηρούσαμε με ευλάβεια.

Τη βδομάδα μετά το Πάσχα λεγόμενη Διακαινησίμου, μέχρι του Θωμά, ο παπάς λειτουργούσε σε κάποιο από τα πολλά εξωκλήσια, που έχει το χωριό μας, τα οποία κατακλύζονταν από πιστούς που μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας, στήνανε και ένα μικρό τσιμπούσι.

Το Ίσαρη έχει αρκετά εξωκλήσια. Άγιος Αθανάσιος, Άγιος Βασίλειος, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Ιωάννης, Προφήτης Ηλίας, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Νεκτάριος, Άγιο Απόστολοι, Αγία Βαρβάρα, Αγία Κυριακή, Αγία Παρασκευή, Παναγία και Άγιος Πέτρος στο κοιμητήριο του χωριού μας.

Αυτά έχουν καταγραφεί στην μνήμη μου για εκείνα τα χρόνια και πολλές φορές αναμοχλεύω στις συζητήσεις με φίλους και συγχωριανούς όταν ανταμώνουμε και διαπιστώνω και τη δική τους νοσταλγία, συμπληρώνοντας τις παραλείψεις μου ή προσθέτοντας λεπτομέρειες.

ΙΣΡΑΪΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ, ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το Ίσραηλ έχει κάθε λόγο να αισθάνεται με περισσή περηφάνια γιατί έδωσε στην κοινωνία ανθρώπους που τίμησαν και δόξασαν την επιστήμη, την τέχνη και την πολιτική.

Σε όλους τους τομείς της επιστήμης έδωσαν δείγμα γραφής της κατάρτισής τους, της ικανότητάς τους, της ευρυμάθειάς τους, της ευθυκρισίας τους, της προόδου τους και τις επιτυχίες τους.

Σαν κρατικοί λειτουργοί έφτασαν στα ύψιστα αξιώματα προσφέροντας πολύτιμες υπηρεσίες στην οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας. Στον δικαστικό κλάδο, αρεοπαγίτες και ανώτατοι δικαστικοί. Στον εκπαιδευτικό, πρυτάνεις και καθηγητές πανεπιστημίων, καθηγητές όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης και δάσκαλοι.

Στην διοίκηση της Πολιτείας, σταδιοδρόμησαν ευδόκιμα εκατοντάδες Ισραηίτιοι φτάνοντας μέχρι τα ανώτατα αξιώματα είτε σε υπουργεία ήταν, είτε σε διάφορες υπηρεσίες.

Στην Τέχνη, είχε και εκεί το Ίσραηλ το μερίδιό του, αναδεικνύοντας ηθοποιούς, σκηνοθέτες, μουσικούς, ζωγράφους, κ.τ.λ.

Στην Πολιτική, και εδώ ανέδειξε υπουργούς, βουλευτές, πολιτευτές, νομάρχες.

Επιστήμονες του ιδιωτικού τομέα αμέτρητοι. Γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, εκπαιδευτικοί, οικονομολόγοι, κ.ά. αριθμούν κάποιες εκατοντάδες.

Όλοι αυτοί με την καταξίωσή τους και την προσφορά τους κάνουν τη γενέτειρά τους υπερήφανη και δοξασιμένη.

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Τον Νοέμβριο του 2002 σε μια τιμητική εκδήλωση του Συλλόγου μας που έγινε στην Παναρκαδική Ομοσπονδία για την αναγνώριση της προσφοράς στην κοινωνία, στην επιστήμη, στην οικονομία και στο Ίσαρη, Ισρααίων επιστημόνων, η διοίκηση του Συλλόγου μου έκανε την τιμή να με ορίσει ομιλητή σχετικά με την ίδρυση του Συλλόγου μας και την ιστορία του.

Παραθέτω ολόκληρη αυτή την ομιλία:

«Αγαπητοί, συμπατριώτισσες και συμπατριώτες, όπως γνωρίζετε ο Σύλλογός μας από της ιδρύσεως του μέχρι και σήμερα αποτελεί τον κύριο παράγοντα διατήρησης της επαφής των Ισρααίων επί γης. Και τούτου το πετυχαίνει με τις παντός είδους δραστηριότητές του, που εκφράζονται με έργα υποδομής, σε γιορταστικές συγκεντρώσεις και σε ψυχαγωγικού χαρακτήρα εκδηλώσεις.

Εκείνοι που είχαν την ιδέα και στη συνέχεια την υλοποίησή της για την ίδρυση του Συλλόγου μας, ξεκίνησαν από την ανάγκη να συνευρίσκονται εκεί στα ξένα που μένουν, να συζητούν, να θυμούνται τον τόπο τους, να διατηρούν τα έθιμά τους, να εκφράζονται στη διάλεκτό τους και γενικά να ζουν τις συνήθειες της αφετηρίας τους. Ο τρόπος για να τα πετύχουν όλα αυτά ήταν η ίδρυση ενός Σωματίου υπό την σκέπη του οποίου θα ικανοποιούνται όλες οι επιθυμίες και όλες οι ανάγκες. Έτσι, προέκυψε ο Σύλλογός μας που έμελλε να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στην πορεία του χωριού μας και στην επικοινωνία όλων των Ισρααίων. Ευγνωμοσύνη χρωστάμε στους ιδρυτές του.

Δύο είναι οι κυριότεροι σκοποί του Συλλόγου μας. Ο ένας

είναι, όπως αναφέρθηκε, η επαφή και η επικοινωνία των Ισραελιτών και ο άλλος είναι η κοινή προσπάθεια όλων των συγχωριανών μας να βοηθηθεί το χωριό μας με κάθε τρόπο και μέσο για την ανάπτυξή του, την βελτίωση των συνθηκών της ζωής των κατοίκων εκεί, την εκτέλεση έργων υποδομής, την παροχή αρωγής στους έχοντες ανάγκη συμπατριώτες μας και γενικά να συμβάλει στη λύση κάθε προβλήματος που αφορά το χωριό μας.

Οι σκοποί αυτοί στην μακροχρόνια λειτουργία του έχουν επιτευχθεί. Αρκεί, έτσι προληπτικά, να υπενθυμίσω, ότι ο Σύλλογός μας σήμερα αριθμεί περίπου 500 μέλη από τα οποία τα 400 είναι ενεργά με αξιόλογη παρουσία και δραστηριότητα. Είναι ένας από τους ισχυρότερους της περιοχής μας.

Αναγνωρίζεται και υπολογίζεται από τους θεσμικούς φορείς και τα άλλα Σωματεία αναλόγου δραστηριότητας.

Στον τομέα της υποδομής έχει πλούσια προσφορά. Αναφέρω την κατασκευή του Ξενώνα, την εξασφάλιση άφθονος νερού στο χωριό, την δημιουργία δύο πευκώνων, την κατασκευή παρκινγκ, την κατασκευή δημόσιων ουρητηρίων, την ίδρυση Λαογραφικού Μουσείου, την πλακόστρωση εσωτερικών δρόμων και της πλατείας και άλλα μικρότερα έργα.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ

Ο Σύλλογός μας ιδρύθηκε το 1934 με πρόταση και ενέργειες του αείμνηστου Θεόδωρου Παρασκευόπουλου και με θερμό συμπαράστατη του τον Γρηγόρη Καραλή. Και οι δυο υπηρέτησαν τον Σύλλογο για πολλά χρόνια και τον εδραίωσαν. Σκοπός τους ήταν, όπως αναφέρθηκε, η αλληλεγγύη των μελών του και η βοήθεια των Ισραελιτών. Πρώτος πρόεδρος του ήταν ο Δημήτριος Τασιόπουλος, με αντιπρόεδρο τον Γιάννη Ρούσο, γραμ-

ματέα τον Αργύρη Κότσιρα, ταμιά τον Γρηγόρη Καραλή και μέλη τους Θεόδωρο Παρασκευόπουλο, Γιώργιο Κουτσουμάρη και Απόστολο Τσαντίλη.

Αυτό το συμβούλιο, με αλλαγές κατά καιρούς προσώπων και θέσεων, διοίκησε τον Σύλλογο μέχρι την έναρξη του πολέμου, το 1940. Στο διάστημα του πολέμου, ο σύλλογος έμεινε ανενεργός.

Μετά την λήξη του πολέμου και του Εμφυλίου και συγκεκριμένα το 1952, ο Σύλλογος ενεργοποιήθηκε και πάλι, συνεχίζοντας την πετυχημένη πορεία του μέχρι και σήμερα. Και πιστεύουμε για πολλά χρόνια ακόμη, εφόσον όλοι εργαστούμε γι' αυτό.

Το πρώτο Συμβούλιο που προέκυψε από τις εκλογές του 1952 αποτελείτο από εξέχοντα πρόσωπο με πολύπλευρη δράση στην ελληνική κοινωνία και ενδιαφέρον για την πρόοδο του χωριού μας.

Πρόεδρος εξελέγη ο Αριστοτέλης Κουτσουμάρης, αντιπρόεδρος ο Τάσος Παρπαύρης, γραμματέας ο Θεόδωρος Οικονομόπουλος, ταμίας ο Γρηγόρης Καραλής και μέλη οι Παναγιώτης Ρούσος, Νίκος Τίγκας, Γιώργος Κότσιρας, Γιάννης Περρόπουλος, Αθαν. Ιω. Σιώρης και Γιάννης Μπαζιώτης. Το συμβούλιο αυτό, με μερικές αλλαγές κατά διαστήματα, διοίκησε τον Σύλλογο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του εξήντα. Στο διάστημα αυτό είχε να κάνει μεγάλο και σοβαρό έργο.

Όπως όλη η χώρα έβγαινε από ένα πόλεμο, με τις συνέπειες που όλοι ξέρουμε, έτσι και το Ίσαρη αισθάνθηκε έντονα τις απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, την έλλειψη αγαθών διατροφής, ματισμού και γενικά την ανέχεια, τη φτώχεια και τη στέρηση. Στα προβλήματα αυτά ο Σύλλογος δήλωσε παρών, προσφέροντας κάθε βοήθεια, κυρίως οικονομική, που εκφράστηκε σε είδη ένδυσης, υπόδησης, διατροφής και προμήθειας σχολικών ειδών.

Ασχολήθηκε με την ανεύρεση νερού, την πευκοφύτευση στον Άγιο Αθανάσιο και στο παλαιό σχολείο.

Στη δεκαετία του εβδομήντα ο Σύλλογός μας, με τις άξιες διοικήσεις του, που κυριαρχούσε η προσωπικότητα του αείμνηστου Στέφανου Κότσιρα, δρομολογήθηκε και ολοκληρώθηκε η κατασκευή του Ξενώνα στο Ίσαρη.

Ένα έργο που αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του χωριού μας και ο κύριος λόγος που το Ίσαρη αντιστέκεται ακόμη στη φθίνουσα πορεία των χωριών της περιοχής ή τουλάχιστον την επιβραδύνει.

Ο Ξενώνας είναι πόλος έλξης όλων των Ισραηλιτών. Είναι τόπος συνάντησης, είναι τόπος εξυπηρέτησης, είναι τόπος διασκέδασης. Η χρησιμότητά του είναι γνωστή σε όλους μας, αφού λίγο ως πολύ όλοι το χρησιμοποιούμε σε τακτικές ή έκτακτες ανάγκες, είτε για χαρά είτε για λύπη.

Το γεγονός αυτό και μόνον γεννά σε όλους μας την υποχρέωση να τον βοηθήσουμε και να τον στηρίξουμε, να παραμένει πάντα ανοιχτός και να υπηρετεί τον σκοπό που φτιάχτηκε. Οι όποιες, κατά καιρούς, δυσκολίες ή παραλείψεις, να μην απογοητεύουν, αλλά πρέπει να επισημαίνονται και να παρέχεται η βελτίωση και διόρθωση.

Οι αντιθέσεις, οι αφορισμοί, τα αρνητικά σχόλια, τα παράπονα και οι ενδεχόμενες πικρίες, που καμιά φορά μπορεί να είναι δικαιολογημένες, δεν πρέπει να μας απομακρύνουν από την ανάγκη στήριξής του.

Ένιωσα την ανάγκη να ξεφύγω για λίγο από το θέμα μας, αλλά το ζήτημα του Ξενώνα και της στήριξής του το θεωρώ σημαντικό και όλους μας πρέπει να ενδιαφέρει.

Στις δεκαετίες του '80 και '90 τη σκυτάλη την πήραν νέα Συμβούλια, με άξιους προέδρους, όπως ο Αντρέας Μεντής, που έχουμε τη χαρά να τιμούμε σήμερα, ο Ανδρέας Ρούπας που εί-

χαμε την ευκαιρία να τιμήσουμε στο παρελθόν σε ανάλογη εκδήλωση και ο αείμνηστος Σπύρος Σιώρης, που και αυτός έτυχε ανάλογης τιμής. Οι διοικήσεις αυτές πλαισιωμένες με αξιόλογα και ικανά στελέχη, ασχοληθήκαν με επιτυχία στην οργάνωση του Συλλόγου, την προσαρμογή του καταστατικού στα σύγχρονα δεδομένα, με πρωτεργάτη τον επίσης τιμώμενο σήμερα αείμνηστο Γιάννη Στεφ. Κότσιρα, την απόκτηση ιδιόκτητου γραφείου του Συλλόγου, την κατασκευή έργων στο Ίσαρη, όπως την διαμόρφωση χώρου στο σχολείο, τη συντήρησή του με προστατευτικά έργα, την προσπάθεια ανεύρεσης νερού, την πευκοφύτευση του χώρου στο παλαιό σχολείο, την βοήθεια αναξιοπαθόντων Ισρααίων, την καθιέρωση διαφόρων εκδηλώσεων, την ανάπτυξη της συνεργασίας με τα άλλα πατριωτικά Σωματεία της περιοχής κ.α.

Τελευταία οι διοικήσεις του Συλλόγου μας, στις οποίες έχω την τιμή να είμαι μέλος, υπό την ιδιότητα του Γ. Γραμματέα, με επικεφαλής τον Θεόδωρο Μπέη, εμφορούμενος από την εργατικότητα, τη δραστηριότητα και τα αποτελέσματα των προηγούμενων, καθώς και την πολύτιμη βοήθεια των συμπατριωτών μας, ακολούθησαν το παράδειγμά τους και ενστερνίστηκαν τις υποθήκες τους.

Στα επιτεύγματα της δεκαετούς περίπου θητείας των τελευταίων χρόνων καταγράφεται η εξασφάλιση της υδροδότησης του χωριού με γεώτρηση στην περιοχή του Άι Νικόλα, η ανακαίνιση του Ξενώνα, η κατασκευή των νέων ουρητηρίων, η κατασκευή του παρκινγκ, η ίδρυση του Λαογραφικού Μουσείου, η πλακόστρωση των δρόμων, η προέκταση του στεγάστρου στο νεκροταφείο και η βελτίωση του περιβάλλοντος χώρου του, κ.ά.

Ο Σύλλογός μας συνεργάζεται άψογα με όλους τους δημόσιους φορείς, τους επισημαίνει τις ανάγκες και ζητά με επιμονή

την ικανοποίησή τους, διεκδικεί με σθένος τα δικαιώματα των κατοίκων του χωριού. Έχει καλές σχέσεις με όλα τα Σωματεία της περιοχής και εκπροσωπείται στα ανώτερα όργανα που είναι η Ένωση Πατριωτικών Σωματείων Λυκοσούρας και η Παναρκαδική Ομοσπονδία.

Βασική επιδίωξη του Συλλόγου μας είναι η εξασφάλιση της επικοινωνίας με όλους τους συμπατριώτες και τούτο το επιτυγχάνει με την οργάνωση διαφόρων εκδηλώσεων, όπως ψυχαγωγικές συγκεντρώσεις, εκδρομές, χορούς, συνεστιασίες, κ.ά.

Θεωρούμε ότι η μέχρι σήμερα πορεία και εξέλιξη είναι σημαντική και καλύπτει τους σκοπούς της ίδρυσής του

Ελπίζουμε και ευχόμαστε να συνεχίσει την ανοδική πορεία του».

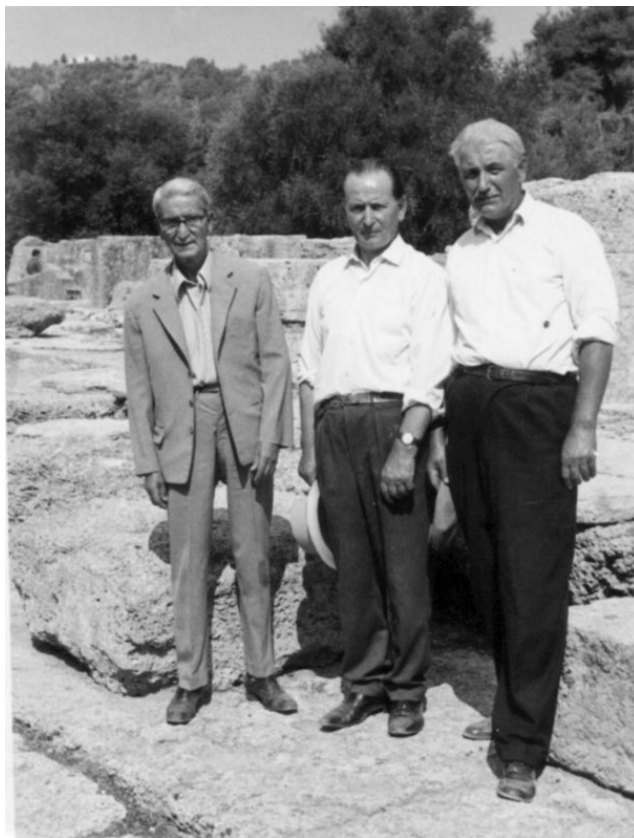
1952: Η πρώτη Γενική Συνέλευση επαναλειτουργίας του Συλλόγου μετά τον πόλεμο. Καθήμενοι το πρώτο Δ.Σ. μετά τον πόλεμο

2009: Δεντροφύτευση στον Άγιο Αθανάσιο

1981: Εκδρομή Ισραϊών στη θάλασσα

Από αριστερά: Νικόλαος Μεντής, Παναγιώτης Ρούσσοι, Θανάσης Ρούσσοι-Αθανασόπουλοι, σε εκδρομή στην Αρχ. Ολυμπία

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Σελιδοποίηση - Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία

Συμεωνίδης Οδυσσέας

Κάλβου 5 Αιγάλεω

Τηλ.: 217 700 14 32 - 6909 449301